

KUN SIMPUKKA AUKEAA

**Tahattomasti lapsettomien
vapaaehtoistoimijoiden motiivit**

ANNE LINDFORS

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LINDFORS, ANNE: Kun Simpukka aukeaa: Tahattomasti lapsettomiin vapaaehtoistoimijoiden motiivit

Pro gradu -tutkielma, 76s., 3 liitesivua

Ohjaaja: Ritva Nätkin

Sosiaalipolitiikka

Marraskuu 2014

Tutkimus käsittelee tahattomasti lapsettomiin vapaaehtoistoimijoiden motiiveja. Tutkimuksessa selvitetään, mikä vapaaehtoistoimijoita motivoi ja mikä merkitys vapaaehtoistoinnalla on heille. Lisäksi kysytään, miten vapaaehtoistoinnista rakentuu osaksi elämäntilannetta ja voiko vapaaehtoistoinnista auttaa selviytymään tahattomasta lapsettomuudesta. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa vapaaehtoistoinnista motiiveista. Tutkimuksessa pohditaan järjestö- ja vapaaehtoistoinnista merkitystä osana yhteiskuntaa sekä niiden tulevaisuutta ja tehdään ehdotuksia järjestöissä sovellettavaksi.

Aineisto koostuu seitsemän tahattomasti lapsettoman, Lapsettomiin yhdistys Simpukka ry:n toiminnassa mukana olevan, vapaaehtoistoimijan teemahaastattelusta ja heidän piirtämistään elämäntilanteista. Tahaton lapsettomuus määritellään voimakkaaksi tunteeksi lapsitoiveen toteutumattomuudesta. Lapsettomuudesta selviytyminen ei tarkoita lapsen saamista, vaan tulevaisuuskuvan kirkastumista.

Tutkimus on laadullinen, aineistolähtöinen ja kokemusasiantuntijuutta korostava. Tutkimus sijoittuu kansalaisyhteiskuntaparadigmaan. Tutkimuksessa käytetään kahta analyysitapaa. Aineisto on ensinnäkin luokiteltu motiivielementteihin, joista on koostettu Anne Birgitta Yeungin timanttimallin mukainen motiivien kudelma, joka antaa kokonaiskuvan haastateltujen motiiveista. Lisäksi aineistosta on muodostettu tarinoita, joita on tarkasteltu väljästä narratiivisesta viitekehystä käsin. Tarinat on tiivistetty yhdeksi tarinaksi. Tarinallisuus mahdollistaa vapaaehtoistoinnista elämäntilanteen huomioon ottamisen.

Tutkimuksessa käy ilmi, että vapaaehtoistoimijoiden motivaatio koostuu monista, jopa vastakkaisista motiivielementeistä. Toisin kuin yleensä vapaaehtoistoinnista motiiveja tutkittaessa, tässä tutkimuksessa korostuivat altruisimien sijaan saamiseen liittyvät motiivit. Läheisyys ja sosiaalinen vuorovaikutus ovat keskeisiä motiivielementtejä, samoin organisoituminen. Vertaistuellella on ratkaiseva merkitys tahattomasta lapsettomuudesta selviytymisessä. Aineistossa vertaistukeen osallistuminen ja vapaaehtoistoinnista rajoittavat, joten on vaikea tarkkaan rajata, kuinka suuri merkitys vapaaehtoistoinnista on selviytymisessä. Näyttää kuitenkin siltä, että vapaaehtoistoinnista voi olla vertaistukeakin merkityksellisempää. Lapsettomuudesta selviytyminen on toisaalta vapaaehtoistoinnista sivutuote, toisaalta yksi motiiveista. Vapaaehtoistoinnista myötä voi negatiivisen elämäntilanteen – tahattoman lapsettomuuden – kääntää positiiviseksi.

Avainsanat: tahaton lapsettomuus, vertaistuki, vapaaehtoistoinnista, järjestöt

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

LINDFORS, ANNE: When the Seashell Opens: Motives of Involuntarily Childless Volunteers

Master's Thesis 76 pages, 3 appendices

Supervisor: Ritva Nätkin

Social Policy

November 2014

This study examines the motives of involuntarily childless volunteers. The research questions are: what motivates the volunteers, and what does volunteering mean to them? It also investigates how volunteering becomes woven into stories of life, and whether volunteering can help with coping with involuntary childlessness. The aim of this study is to produce information about the motives of volunteer work. Additionally, the study discusses the meaning of volunteering and charity organisations as a part of the Finnish society, as well as their future. Finally, the study provides some suggestions on how to apply these findings in charity organizations.

The research data consists of the themed interviews of seven involuntarily childless people, and the life lines drawn by them. All the interviewees do voluntary work at the Finnish Infertility Association Simpukka (Seashell). Involuntary childlessness is defined as powerful longing for a child. Coping with childlessness does not mean having children but the feeling of a brightened vision of the future.

The study method is qualitative, driven by data, and with emphasis on experience. The study situates itself in the civil society paradigm. Two methods of analysis are used. Firstly, the research data is classified into motive elements, which are formed into a tapestry of volunteer motivations following Anne Birgitta Yeung's octagon model. This method produces a comprehensive picture of the motives of the interviewees. Secondly, the data is composed into stories, examined within a broad narrative framework, and distilled into one overarching story. The narrative method allows exploring volunteering from the perspective of life stories.

The results of the study show that the motives of volunteers consists of many – even opposite – motive elements. Unlike most research into the motives of volunteering, this study emphasizes elements of personal gain instead of altruism. Other significant motive elements include closeness and social interaction, as well as the method of organization. Peer support plays a critical role in coping with involuntary childlessness. In the research data, taking part in peer support and volunteering are intertwined, and thus it is difficult to gauge exactly how important volunteering is for coping. However, it would appear that volunteering can be even more meaningful than peer support. Coping with childlessness is both a byproduct of volunteering on the one hand, and one of its motives on the other. Volunteering can help change the negative life situation – the involuntary childlessness – into a positive experience.

Key words: infertility, involuntary childlessness, peer support, volunteering, charities, NGOs

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Vapaaehtoistoiminta	4
2.1	Kolmas sektori, järjestöt ja yhdistykset.....	4
2.2	Järjestöjen yhteiskunnallinen merkitys	8
2.3	Vapaaehtoistoiminta ja vertaistuki.....	9
2.4	Vapaaehtoistoiminnan motiivit.....	13
3	Lapsettomuus käsitteenä ja ilmiönä	16
3.1	Lapsettomuus lääketieteessä.....	16
3.2	Tahaton, vapaaehtoinen vai jotain siltä väliltä?.....	18
3.3	Lapsettomuus sosiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä.....	20
3.4	Lapsettomuus kokemuksena	22
3.5	Lapsettomuudesta selviytyminen	24
3.6	Lapsettomien yhdistys Simpukka ry.....	25
4	Metodit ja aineisto.....	27
4.1	Motiivit esiin temahaastattelulla	27
4.2	Aineiston koostumus.....	29
4.3	Timanttimalli.....	31
4.4	Timanttimallin analyysi.....	33
4.5	Narratiivisuus ja lapsettomuuden mallitarina.....	36
4.6	Narratiivinen analyysi	38

5	Vapaaehtoisten motiivit	41
5.1	Antaminen – saaminen.....	41
5.2	Jatkuvuus – uuden etsintä	43
5.3	Etäisyys – läheisyys	44
5.4	Pohdinta – toiminta	46
5.5	Motiivien kudelma: mitä vastinparin kertovat	46
6	Elämäkulku ja lapsettomuustarina	50
6.1	Elämäkulkunäkökulma ja elämänviiva.....	50
6.2	Lapsettomuustarinan kulku	51
6.3	Vertaistuen merkitys selviytymisessä.....	53
6.4	Vapaaehtoistoiminnan merkitys selviytymisessä	55
6.5	Yhteenvedo: mitä lapsettomuustarinat kertovat.....	56
7	Pohdinta ja johtopäätökset	61
7.1	Keskeiset tulokset.....	61
7.2	Metodin ja tulosten arviointi	64
7.3	Ehdotuksia vapaaehtoistoiminnan organisointiin	66
7.4	Lopuksi	69

Kuviot

Kuvio 1. Vapaaehtoistoiminnan timanttimali.....32

Kuvio 2. Analyysin fokuksen tarkentaminen.....35

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko.....77

1 Johdanto

Vapaaehtoisminnasta puhutaan yhtä enemmän ja se on noussut yhdeksi keskeiseksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Suomalaista järjestöjen tekemää vapaaehtoistyötä on kuitenkin tutkittu edelleen varsin vähän, toteaa Ari Marjovuo tuoreessa sosiaalipsykologian väitöstudkimuksessaan *Vapaaehtoistyön ytimessä – Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta* (2014, 149.) Vapaaehtoistointa muuttuu koko ajan. Viime aikoina julkisuudessa näkyvyyttä on saanut ihmisten itse organisoima tapahtumavapaaehtoisuus kuten ravintola- ja siivouspäivät. Järjestöjen merkitys vapaaehtoistoinnin organisoijina on kuitenkin hyvin suuri, sillä pelkästään sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaan osallistuu vuosittain noin 900 000 suomalaista (Siltaniemi & Hakkarainen & Londén & Luhtanen & Perälähti & Särkelä 2011, 161). Yksi vapaaehtoistoinnin muodoista on vertaistuki. Vertaistuki on merkittävää paitsi kriiseistä selviytymisen kannalta, myös sosiaalipoliittisesti. Irja Mikkonen on sosiaalipoliittikan väitöskirjassaan *Sairastuneen vertaistuki* pohtinut vertaistuen asemaa sosiaaliturvan ja terveyspalvelujen rakennemuutoksessa. Hän näkee, että vertaistuki voi osaltaan vähentää julkisten palveluiden käyttöä, ei kuitenkaan korvaten niitä, vaan johtaen palvelujen tarkoituksenmukaisempaan käyttöön. (Mikkonen 2009, 187–188.)

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen tuoreen raportin mukaan lapsettomuus lisääntyy Euroopassa. Suomi kuuluu eurooppalaisessa vertailussa maihin, joissa on korkein lapsettomien osuus. Suurin osa lapsettomuuden lisääntymisestä on tahatonta. (Miettinen & Rotkirch & Ivett Szalma & Donno & Tanturri 2014.) Syntyvyys on laskenut kolmena vuonna peräkkäin (Tilastokeskus 2014). Suomalaiset toivovat saavansa 2-3 lasta ja vain muutama prosentti valitsee lapsettomuuden (Miettinen & Rotkirch 2008). Kuitenkin 60-luvulla syntyneistä suomalaisista joka viides nainen ja joka neljäs mies ei todennäköisesti tule saamaan lapsia (Miettinen ym. 2014). On vaikeaa määritellä, milloin kyseessä on tahaton ja milloin vapaaehtoinen lapsettomuus (Miettinen & Rotkirch 2008, 81–82; Lainiala 2012). Arvioiden mukaan tahaton lapsettomuus – se, että raskaus ei ala vuoden kuluessa – koskettaa joka viidettä suomalaista, tulevaisuudessa yhä useampaa. Vuosittain hedelmöityshoitojen avulla saa alkunsa noin neljä prosenttia ikäluokasta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014). Tahaton lapsettomuus heijastuu kaikille elämän osa-alueille ja on monelle siihenastisen elämän suurin kriisi. Yleisyydestään huolimatta lapsettomuudesta vaietaan usein (Miettinen 2011).

Tahaton lapsettomuus on minulle tuttua niin kokemuksellisesti kuin työni kautta. Vuodesta 2006 lähtien olen toiminut valtakunnallisen *Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n* toiminnanjohtajana, sitä ennen olin mukana jäsenenä ja vapaaehtoistoimijana. Vapaaehtoistoimijoiden motiivit ovat kiinnostaneet minua jo ennen kuin päädyin järjestöön töihin. Miksi ihmeessä joku käyttää vapaa-aikansa vapaaehtoistoihimintaan? Miksi hän auttaa muita, eikä keskity omaan hyvinvointiinsa? Vielä tuolloin en osannut ajatella, että nämä kaksi näkökulmaa eivät ehkä olekaan ristiriidassa, vaan muita auttamalla myös oma hyvinvointi lisääntyy. Vapaaehtoistoihiminnan motiiveja perusteellisesti tutkinut Anne Birgitta Yeung (nykyisin Pessi) toteaa, että kysyttäessä vapaaehtoistoihiminnan motiiveja ihmiset yleensä vastaavat, että ovat mukana, koska haluavat auttaa (Yeung 2002). Minua kiinnostaa katsoa syvemmälle: onko kyseessä altruismi, vai kenties se, että auttamalla saa itselle hyvän mielen ja sosiaalista hyväksyntää. Haluaako joku auttaa siksi, että saa vapaa-aikaansa merkityksellisiä kokemuksia, tai siksi, että vapaaehtoistoihiminnan myötä tutustuu uusiin ihmisiin ja pääsee osaksi yhteisöä?

Tässä tutkielmassa yhdistän tahattoman lapsettomuuden ja vapaaehtoistoimijoiden motiivit. Kysyn

- Mikä tahattomasti lapsettomia vapaaehtoistoimijoita motivoi: mikä merkitys vapaaehtoistoihiminnalla on heille?
- Miten vapaaehtoistoihiminta rakentuu osaksi elämäntapaa: voiko se auttaa selviytymään tahattomasta lapsettomuudesta?

Vapaaehtoistoihiminnan tutkimustraditio on poikkitieteellinen. Aihetta on tutkittu sosiaalipolitiikan lisäksi mm. sosiaalipsykologiassa, teologiassa, sosiologiassa, teologiassa ja psykologiassa (Marjovuori 2014, 14). Vapaaehtoistoihimintaa voidaan lähestyä kolmesta näkökulmasta: non-profit paradigmat, kansalaisyhteiskuntaparadigmat ja vapaa-ajan tutkimuksen näkökulmasta. Tämä tutkielma sijoittuu kansalaisyhteiskuntaparadigmaan: tutkin yksittäisten ihmisten motiiveja, mutta asetan tulokset myös yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Toisin kuin non-profit paradigmat, kansalaisyhteiskuntanäkökulmassa vapaaehtoistoihimintaa ei ymmärretä pelkästään palkattomana auttamisena, vaan vapaaehtoistoimijat nähdään yhteisön aktiivisina jäseninä. (Marjovuori 2014, 15–19.) Kansalaisyhteiskuntaparadigmat vapaaehtoistoihiminnan motivaatio ei ole niinkään altruismi, vaan sen rinnalla tai sijalla on oma-apu ja vertaisapu. Jaetut tavoitteet ja yhteisten asioiden hoito korostuvat. (Pessi 2011, 180.) Tämä tutkielma sijoittuu myös kolmannen sektorin tutkimukseen ja hyvinvointitutkimukseen.

Tutkimukseni on laadullinen, aineistolähtöinen ja kokemusasiatuntijuutta kunnioittava. Aineistoni koostuu Simpukka-yhdistyksen vapaaehtoistoimijoiden haastatteluista. Teologian väitöstutkimuksessaan *Individually Together* (2004) Yeung kehitti vapaaehtoismotivaation timanttimallin, jota esitteli tarkemmin

teoksessaan *Vapaaehtoistoiminnan anti, arvot ja osallisuus*. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen etsin vastausta analysoimalla aineiston Yeungin timanttimallin mukaan: etsin aineistosta motiivielementtejä ja luokittelen ne. Tutkin, mistä kaikista eri tekijöistä motiivien kudelma muodostuu. Lähestymistapani on fenomenologinen ja deskriptiivinen. Tarinallisuus on luonteenomaista lapsettomuuspuheelle, joten toiseen tutkimuskysymykseen etsin vastausta narratiivisen analyysin avulla. Metodologisena oppaanani toimii Vilma Hännisen (2000) sosiaalipsykologian alan väitöstutkimus *Sisäinen tarina*. Narratiivisuus toimii tutkimuksessani avoimena lähestymistapana. Yeungin (2005 a, 23) mukaan vapaaehtois- ja vertaistoiminnan tutkimuksessa teoria-, kokemus- ja ammattitieto limittyvät ja yhdistyvät, joten eri tiedonlajit on syytä yhdistää myös tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa yhdistän haastattelemieni henkilöiden kokemuksen omiin kokemuksiini vapaaehtoistoimintaan osallistuneena tahattomasti lapsettomana naisena ja järjestön toiminnanjohtajana sekä peilaan niitä aiempaan tutkimukseen. Tulokset asetan laajempaan sosiaalipoliittiseen viitekehykseen. Haluan tuoda kuuluviin yksilöiden äänen.

Tutkimuksessa on seitsemän lukua. Luvussa kaksi esittelen järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa. Kirjallisuuteen tutustumalla käy ilmi, että sosiaalipolitiikan suhde järjestöihin ja vapaaehtoistoimintaan on osin ristiriitainen. Seuraavassa luvussa pohdin erilaisia lapsettomuuden määritelmiä päätyen määrittelemään lapsettomuuden kokemuksellisuuden kautta. Luvussa neljä esittelen aineiston ja käyttämäni metodit: timanttimallin ja narratiivisen analyysin. Luvussa viisi luokittelen aineistoni motiivielementteihin. Luvussa kuusi tarkastelen aineistoa narratiivisesta näkökulmasta. Viimeisessä luvussa arvioin metodia, esittelen keskeiset tulokset ja teen ehdotuksia vapaaehtoistoiminnan organisointiin.

2 Vapaaehtoistoiminta

Tässä luvussa esittelen vapaaehtoistoimintaan liittyviä käsitteitä ja pohdin järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan merkitystä osana suomalaista sosiaali- ja terveysturvajärjestelmää. Luvun lopussa esittelen vapaaehtoistoiminnan motiiveista tehtyä tutkimusta.

2.1 Kolmas sektori, järjestöt ja yhdistykset

Olen kiinnostunut järjestöjen merkityksestä yhteiskunnassamme. Miten Suomen laaja järjestökenttä on syntynyt? Jos järjestöjä ei olisi, mitä meiltä puuttuisi? Olen kiinnostunut myös järjestöissä toimivista vapaaehtoista: järjestöt eivät olisi mitään ilman ihmisiä. Järjestöissä toimii valtava määrä vapaaehtoismijoiita: suomalaisista 37 prosenttia on osallistunut vapaaehtoistoimintaan (Yeung 2002). Miksi he ovat mukana palkattomassa työssä? Mitä he saavat itselleen? Mikä on vapaaehtoistoiminnan merkitys heidän elämässään?

Hyvinvoinnin tuottamistavat ovat vaihdelleet yhteiskunnallisen kehityksen mukaan. 1990- ja 2000-luku ovat olleet suurta yhteiskunnallista murrosvaihetta. 1990-luvun laman myötä hyvinvointivaltio kohtasi taloudelliset ja ideologiset haasteet ja tällöin alkoi murros kohti hyvinvointiyhteiskuntaa. Hyvinvointiyhteiskuntaan kuuluu se, että julkisen sektorin ohella myös muiden toimijoiden tulee kantaa vastuu kansalaisten hyvinvoinnista. Universaaliuden periaate on jäänyt paitsioon ja yhä enemmän korostetaan kansalaisten omaa vastuuta. (Vuorinen & Särkelä & Perälähti & Peltosalmi & Londén 2004, 7-11.) Tästä on hyvänä esimerkkinä keskustelu siitä, pitääkö yhteiskunnan rahoittaa “itseaiheutettujen” sairauksien, kuten ylipainoisten henkilöiden sydänvaivojen hoito. Oman vastuun periaatteen johdosta vastuuta on siirretty paljon paitsi yksilöille, myös perheille ja järjestöille. 2010-luvulla taloudellinen taantuma on ajanut Euroopan maita tilanteisiin, joissa sairauksia ei ole varaa hoitaa eikä lapsia synnyttää. Suomessakin on herännyt hyvinvointivaltion vastustus, sillä katsotaan, ettei sitä ole enää varaa rahoittaa. Tehokkaasti toimiva hyvinvointivaltio on kuitenkin kestävä talouskasvun edellytys (Eronen & Hakkarainen & Londén & Peltosalmi 2014).

Viimeisten vuosien ajan on keskusteltu paljon vapaaehtois- ja kansalaistoiminnasta, muun muassa ammattilaisten ja vapaaehtoisten työnjaosta ja siitä, mitkä tehtävät kuuluvat julkiselle sektorille, mitkä yksityiselle sektorille ja mitkä järjestöille. Kansalaisyhteiskunta on nähty yhtenä mahdollisuutena vähentää julkisia palveluita. Tulevaisuudessa sosiaali- ja hoivapalvelut eivät riitä, joten vapaaehtoistoimintaa tullaan varmasti tarvitsemaan enemmän (Nylund & Yeung 2005, 13–14). Nyt on vallalla welfare-mix -suuntaus, jossa julkinen sektori, markkinasektori ja kolmas sektori tekevät yhteistyötä ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseksi ja raja-aidat hälvenevät. Toisaalta tässä on kyseessä järjestöjen kannalta myös kaksiteräinen miekka; uhkana on, että esimerkiksi kunnat alkavat määräämään mitä palveluita järjestöjen pitää tuottaa. (Nylund & Yeung 2005, 30–31.) Sosiaali- ja terveysalan järjestöjä rahoittava Raha-automaattiyhdistys rajaa selkeästi avustustoimintansa ulkopuolelle kohteet ja toimintamuodot, joiden rahoitus on lakisääteisesti kuntien ja valtion vastuulla. Kuntien tekemä kilpailutus aiheuttaa monissa järjestöissä ongelmia: järjestöt arvioivat kilpailutuksella olevan enimmäkseen kielteisiä vaikutuksia (Eronen & Hakkarainen & Londén & Peltosalmi & Särkelä 2013, 125).

Suomessa on poikkeuksellisen paljon yhdistyksiä. Yhdistysrekisterissä oli vuonna 2012 lähes 136 000 yhdistystä. Määrällisestikin järjestöt ovat sosiaali- ja terveyssektorilla merkittävä toimija. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjä on rekisteröity kaikkiaan Suomessa noin 13 000. Tällä hetkellä toimivia valtakunnallisia sosiaali- ja terveysjärjestöjä on noin 200 ja niillä on noin 300 piiriyhdistystä ja yli 8000 paikallisyhdistystä. (Peltosalmi & Hakkarainen & Särkelä & Eronen 2012.) Sosiaali- ja terveysjärjestöissä on mukana 29 prosenttia täysi-ikäisistä suomalaisista, ja jos mukaan lasketaan myös kyseisten järjestöjen toimintaa tukevat, on luku lähes 40 prosenttia suomalaisista, eli 1,6 miljoonaa täysi-ikäistä henkilöä. (Siltaniemi ym. 2011, 161–165.)

Kolmas sektori on myös merkittävä työllistäjä. Vuonna 2011 kolmannella sektorilla tehtiin palkkatyötä n. 77 000 henkilötyövuotta. Tämä on viisi prosenttia koko kansantaloudessa tehdyistä henkilötyövuosien määrästä. 1990-luvun laman jälkeen järjestösektorilla tehtävä palkkatyö on kasvanut volyymiltään noin 70 prosenttia ja työnantajina toimivien järjestöjen määrä on noin kaksinkertaistunut. Suurin osa, lähes puolet kolmannen sektorin työpaikoista on sosiaali- ja terveyspalveluissa. (Ruuskanen & Selander & Anttila 2013, 10–15.) Myös järjestöjen palveluntuotanto merkittävää: vuonna 2011 oli 775 järjestötaustaista sosiaalipalveluiden tuottajaa, joilla oli 1640 palveluja tuottavaa toimintayksikköä. Kaiken kaikkiaan järjestötaustaiset toimijat tuottavat sosiaalipuolella yhteensä noin 15 prosenttia tuotettujen palvelujen arvosta ja terveyspuolellakin yli kolme prosenttia. (Eronen ym. 2013.)

Käsitettä kolmas sektori on ensimmäisten joukossa käyttänyt amerikkalainen sosiologi Amitai Etzioni (1973, ref. Helander 1998, 51). Kolmannella sektorilla hän tarkoitti organisaatiomuotoja, jotka eivät kuuluneet valtion tai markkinoiden alueeseen (Helander 1998, 51). Aaro Harjun mukaan kolmannella sektorilla tarkoitetaan Suomessa yksityisen ja julkisen rinnalla olevia järjestäytyneitä toimijoita. Näitä toimijoita ovat kansalaisten muodostamat ja johtamat yhdistykset, osuuskunnat ja säätiöt. (Harju 2003, 15.) Juha Heikkala (2001, 40) muotoilee asian niin, että on kyse yhdistys- ja järjestötoiminnan erosta suhteessa yksityiseen ja julkiseen sektoriin. Martti Siisiäisen (2002) mukaan kolmas sektori on hankala käsite: mitä kolmanteen sektoriin oikeastaan kuuluu, ja montako sektoreita yleensäkin on? Siisiäinen näkee, että kolmas sektori ei ole niinkään sektori, vaan *sosiaalisten kenttien* kokonaisuus tai tila, joka kehittyy julkisen, markkinoiden ja kotitalouksien välisellä alueella. Kolmas sektori nousee kansalaisyhteiskunnasta erillisenä organisoituna toimintana. Kolmannen sektorin toimijoista keskeisimpiä – mutta ei suinkaan ainoita – ovat yhdistykset. (Siisiäinen 2002, 7-9.)

Kansalaisyhteiskunnan voidaan katsoa kattavan kolmannen sektorin lisäksi myös neljännen sektorin, eli kotitaloudet ja lähiyhteisöt (Helander 1998, 50). Harju kysyy, voisiko kansalaisyhteiskunta olla yläkäsite kaikille paikoille joissa tehdään vapaaehtoistoimintaa. Hänen mukaansa kansalaisyhteiskunta on 2000-luvun alun Suomessa muutakin kuin yhdistyssektori ja kolmas sektori. Siihen kuuluu yhdistyksellinen toimintakenttä, yhteisölliset aktiviteetit ja poliittinen yhteiskunta. Siihen kuuluu siis paitsi ihmisten vapaamuotoiseen yhteiskunnalliseen toimintaan perustuva elämänpiiri, myös vaikuttamisen ja vallankäytön elementit. (Harju 2005, 58–68.) Olen Harjun kanssa samaa mieltä käsitteen kansalaisyhteiskunta laajuudesta. Esimerkiksi potilasjärjestöt eivät tyydy toimimaan vain kohderyhmänsä parissa, vaan haluavat vaikuttaa lainsäätämistasolle asti. Yhteiskunnallista vaikuttamista tapahtuu toiminnan kaikilla tasoilla, voidaanhan esimerkiksi jo järjestön jäsenyys nähdä kannanottona. Jäsenyys on kannanotto paitsi henkisellä, myös aineellisella tasolla. Jäsenmaksujen turvin järjestö pystyy tekemään vaikutustyötä ja toisaalta mitä enemmän järjestöllä on jäseniä, sitä suurempi painoarvo sillä on niin poliittisessa päätöksenteossa kuin rahoituksen saamisessa. Kansalaisyhteiskunta, valtio ja markkinat toimivat rinnakkain ja lomittain ja muodostavat yhdessä yhteiskunnallisen kokonaisuuden (Harju 2005, 67). Kansalaisyhteiskunta voidaan tavallaan nähdä vapaaehtoistoiminnan kotipaikkana. Kolmas sektori ei tietenkään ole oma erillinen linnakkeensa, vaan se toimii yhteistyössä sekä julkisen sektorin (rahoitus), että yksityisen sektorin (yritysyhteistyö) kanssa (Heikkala 2001, 48).

Järjestö on organisoituneen kansalaistoiminnan perusyksikkö. Nimikkeitä *järjestö* ja *yhdistys* käytetään arkikielessä toistensa synonyymeina, mutta niillä on kuitenkin eroa. Järjestö koostuu jäsenyhdistyksistä; yhdistys on ruohonjuuritason toimintaa ja järjestö näiden yhdistysten liittymä (Heikkala 2001, 39–40). Siisiäisen (1996a, 25) mukaan yhdistyksellä tarkoitetaan useamman kuin kahden henkilön

yhteenliittymää, joka tähtää yhteiseksi koetun ei-taloudellisen intressin toteuttamiseen. Yhdistys- ja järjestötoiminta pohjautuu aina johonkin toiminta-ajatukseen, joka on kenties lähtenyt muutaman henkilön ajatuksista. Yhdistyksessä olennaista on kolme tekijää: se on ihmisten yhteenliittymä, joka on organisoitunut ja sillä on tarve tai toiminta-ajatus. Yhdistys ei tavoittele taloudellista voittoa, eli tässä kohtaa yhdistys eroaa sekä julkisesta sektorista, jolla on veronkanto-oikeus, että yksityisestä sektorista joka tavoittelee voittoa. Yhdistystoiminnan kulmakiviä ovat jäsenyys, vapaaehtoisuus ja demokraattisuus. (Heikkala 2001, 39–44.) Järjestöt ovat nykyään myös yhtiöittäneet palveluiltaan, esimerkiksi Väestöliitto ry:llä on lastenhoitopalveluita tuottava Kotisisar Oy, hedelmöityshoitoja tarjoava Väestöliiton Klinikat Oy, järjestön aineistoja kustantava ja markkinoiva VL-Markkinointi Oy sekä lääketieteellistä tutkimustyötä tekevä VL-Medi Oy (Väestöliitto 2014). Järjestöjen yhtiöiden mahdollinen voitto käytetään osingon jakamisen sijaan järjestötoiminnan toteuttamiseen ja kehittämiseen. Järjestöissä onkin eroteltu kansalaisjärjestötoiminta ja palveluntuotanto erillisiksi alueiksi.

Suomeen perustettiin jo vuonna 1919 yhdistysrekisteri. Siisiäinen (2002) näkee suomalaisen järjestökentän erityispiirteenä rekisteröinnin hallitsevan aseman vapaaehtoisorganisoinnin alueella. Rekisteröinnin avulla yhdistyksestä tulee oikeustoimikelpoinen ja se voi mm. hankkia yhdistyksen nimiin omaisuutta, tehdä sitoumuksia sekä olla asianomaisena oikeudessa. Rekisteröiminen tuo myös yhdistyksen toimijoille turvaa: jäsenet eivät vastaa henkilökohtaisesti yhdistyksen nimissä tekemistään sitoumuksista toisin kuin rekisteröitymättömissä yhdistyksissä. (Mt, 9.) Yhdistykset voidaan jaotella roolien mukaan esimerkiksi palvelu-, jäsen-, vapaaehtois-, kansalais-, painostus-, intressi-, valistus- ja hyväntekeväisyysorganisaatioksi (Isaksson 1997, ref. Heikkala 2001, 44). Yhdistysten toimialan mukaisen luokittelumallin mukaan yhdistykset voidaan luokitella *poliittisiin, ammattiin ja elinkeinoon liittyviin, sosiaali- ja terveysalan, kulttuurialan, urheilun ja liikunnan, uskontoon ja maailmankatsomukseen liittyviin ja maanpuolustukseen ja kansainvälisiin subteisiin liittyviin* yhdistyksiin. Tämän lisäksi on myös luokka *muut yhdistykset*, joihin kuuluvat ne yhdistykset, jotka eivät sovi mihinkään yllämainittuihin luokkiin, esimerkiksi marttayhdistykset ja vapaapalokunnat. (Peltosalmi & Siisiäinen, 2001.) Tässä tutkimuksessa keskityn sosiaali- ja terveysalan järjestöihin.

2.2 Järjestöjen yhteiskunnallinen merkitys

Yhteiskunnalliset muutokset ovat kautta aikojen muokanneet järjestökenttää. Toisaalta myös järjestöt ovat muokanneet yhteiskunnan kehityssuuntia. Koko suomalaisen yhteiskunnan kehitys on ollut vahvasti kytköksissä yhdistystoiminnan kehittymiseen. (Vuorinen ym. 2004, 7–11.) Monet järjestöjen aloittamat, alun perin jäsenten tarpeisiin suunnitellut toimintatavat ja palvelut ovat myöhemmin vakiintuneet julkisen puolen tehtäviksi, tällaisia ovat esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvola, äitiyspakkaus ja sosiaalinen asuntotuotanto (Eronen ym. 2013). Hyvinvointivaltio on kehittynyt yhteiskunnallisten liikkeiden, yhdistysten ja valtion instituutioiden välisenä vuorovaikutuksena. Liikkeet ovat ensin ottaneet ongelmat esiin. Tästä on syntynyt yhdistyksiä, jotka edistävät asiaa poliittisella kentällä. Vähitellen näistä yhdistysten aikaansaamista sosiaalisista toimista on tullut uusia valtiollisia instituutioita. (Siisiäinen 1996b, 47) Siisiäinen näkee yhdistykset keskeisiksi suomalaisen demokratian ja hyvinvointivaltion kehittämisessä. Hänen mukaansa suomalainen yhdistyslaitos on elinvoimainen ja uusiutumiskykyinen. (Siisiäinen 2002.) Järjestöillä on myös merkittävä rooli vaikuttamismahdollisuuksien tarjoajina: niiden kautta heikompien ääni tulee kuuluviin. Raha-automaattiyhdistys nostaa avustustoiminnan strategiassaan esiin ihmisten vaikuttamismahdollisuuksien edistämisen, osallisuuden vahvistamisen ja ihmisten toimimisen yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä (Raha-automaattiyhdistys 2011).

Voisi päätellä, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen merkitys yhteiskunnassamme on kiistatta suuri. Sosiaalipolitiikan professori emerita Briitta Koskiahon (2001) tarkastelee asiaa yhteiskunnalliselta tasolta artikkelissaan *Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö*. Pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin kuuluu suuri luottamus valtioon ja siihen, että valtio järjestää kansalaisille tarvittavat palvelut ja tulonsiirrot. Koskiahon mukaan muut toimijat, kuten esimerkiksi järjestöt, ovat tässä mallissa sivuosassa. Koskiahon mukaan järjestöt ovat toissijaisia; ”adoptiolapsia perushyvinvointivaltioperheessä”. (Koskiahon 2001, 20–22.) Vaikka on totta, että adoptioiminen on usein viimesijainen lapsettomuuden ongelman ratkaisukeino (kts. Malin 2006, 100), eivät adoptiolapset suinkaan ole perheessä toissijaisia, vaan he ovat Suomen lain mukaan täysin samassa asemassa kuin biologiset lapset. Koskiahon näyttää tukeutuvan vanhanaikaisiin käsityksiin niin sosiaalipolitiikassa kuin adoptiossa.

Sosiaalipolitiikan ja järjestöjen historian tutkiskelu osoittaa mielestäni selvästi, että ilman järjestöjä hyvinvointivaltiomme olisi hyvin toisenlainen. Koskiahon perustelee omaa kantaansa sillä, että järjestöt ovat 1970-luvulta saakka toimineet valtion talutusnuorassa, koska ne ovat saaneet valtaosan tuloistaan valtion tukitoimin ja ne ovat myyneet palvelujaan ostopalvelusopimuksin kunnille. Koskiahon mukaan universaalisuusperiaatteeseen tukeutuva hyvinvointivaltio-oppi on periaatteessa välinpitämätön, ellei

jopa suorastaan vastahankainen suhteessa vapaaehtoisuuteen, joka tunkee hyvinvointivaltion reviiirille. Se ainoastaan sietää vapaaehtoisuutta valtiota täydentävänä valtion taloudellisesti tukemien järjestöjen toimintana. (Koskiahho 2001, 20–23.) Toki Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksen ja kuntien kilpailutuksen aiheuttamat kriteerit rajoittavat jossain määrin järjestöjen itsemääräämistä, mutta näkemykseni mukaan järjestöt toimivat silti varsin itsenäisesti. Järjestöillä on myös omaa varainhankintaa, kuten jäsenmaksut, lahjoitukset, materiaalityynty ja yhtiötetyn toiminnan tuotot, joita sääntelyt eivät koske.

Koskiahho katsoo järjestötoimintaa puhtaasti rakenteelliselta kannalta ja perinteisen sosiaalipolitiikan edustajana. Siksi onkin ymmärrettävää, että hän epäilee järjestötoiminnan mahdollisuuksia ja asemaa hyvinvointivaltion rakentumisen kaudella. Kun historiaa katsoo hyvinvointivaltiomallista käsin, on se varmasti aivan erilainen kuin toimijatasolta katsottuna. Koskiahho varoittaa (2001, 25–26), että sosiaalipolitiikkaa tai vapaaehtoistyötä ei voi mieltää pelkän mikrotason kautta. Oma näkökulmani on päinvastainen: katson ja tutkin vapaaehtoistoimintaa kokijanäkökulmasta, mutta yhteiskunnallisen viitekehyksen tiedostaen. Järjestöjen tulevaisuuden suhteen Koskiahho tulee lopputulokseen, että tulevaisuudessa vapaaehtoistyö voi olla sosiaalipolitiikan keskiössä, jos se tiedostaa kytköksensä kansalaisyhteiskuntaan ja sen toimintamahdollisuuksiin laajasti. Tällainen vapaaehtoistyö voi hänen mukaansa muuttaa maailmaa. Sen sijaan pelkkä yksittäisten ihmisten sen hetkisen tilanteen hoitaminen – niin tarpeellista kuin se onkin – ei hänen mukaansa anna voimaa kansalaisten aktivoimiselle ja olojen parantamiselle, eikä ole sosiaalipolitiikkaa. (Koskiahho 2001, 32–38.) Kyseessä voidaan nähdä olevan johdannossa esittelemäni jako non-profit paradigmaan ja kansalaisyhteiskuntaparadigmaan: ensimmäisessä on kyse palkattomasta työstä, jälkimmäisessä aktiivisen yhteisön ja yhteiskunnan toiminnasta. Myös Marjovuon (2014, 12) mukaan vapaaehtoisten omat käsitykset ovat vapaaehtoistoimintailmiön ymmärtämisen ytimessä. Tähän tarvitaan laadullisia tutkimuksia, joiden avulla voidaan pureutua toiminnan ytimeen ja nostaa esiin niin pieniä monimuotoisia seikkoja kuin rakentamaan isomman kokonaiskuvan (mt).

2.3 Vapaaehtoistoiminta ja vertaistuki

Vapaaehtoistoiminnasta on aikojen kuluessa käytetty erilaisia nimiä, kuten talkootyö, armeliaisuus ja hyväntekeväisyys. Viime aikoina ovat yleistyneet nimitykset vapaaehtoisuus, vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoistyö. (Nylund & Yeung 2005, 14.) Käsitteitä vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoistyö käytetään usein synonyymeina. Tähän ratkaisuun päätyi myös Yeung tutkimuksessaan *Valmius vapaaehtoistyöhön*

(1999, 21). Käsitteillä *työ* ja *toiminta* on kuitenkin eroa. Harjun (2003) mukaan vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan kansalaisten laaja-alaista osallistumista ilman taloudellista korvausta yhteiseksi hyväksi tähtäävään toimintaan. Vapaaehtoistyön kriteeri puolestaan täyttyy, kun henkilö tekee konkreettista työtä yhteiseksi hyväksi ilman rahallista korvausta. Vapaaehtoistyössä on siis mukana konkreettinen tekeminen, esimerkiksi kerhotalon remontoiminen. Harju suosittelee, että yleisesti puhuttaisiin vapaaehtoistoiminnasta ja käsitettä vapaaehtoistyö käytettäisiin vain silloin, kun on kyse konkreettisesta työpanoksesta. (Harju 2003, 118.) Mutta mikä sitten on konkreettista työpanosta? Rakennustyöt on helppo lukea konkreettiseksi työksi, mutta entä vertaistukiryhmän vetäminen?

Briitta Koskiaho määrittelee vapaaehtoistyön yksilöiden ja ryhmien konkreettiseksi toiminnaksi ja vapaaehtoistoiminnan tätä toimintaa organisoivien järjestöjen toiminnaksi. Hänen mukaansa käsite vapaaehtoistyö painottaa yksilön toimintaa, joka tapahtuu kuitenkin organisoituna. Ilman tätä organisoimista yksilön toiminta ei olisi vapaaehtoistyötä, vaan esimerkiksi naapuriapua. (Koskiaho 2001, 16.) Samassa teoksessa teologian professori Esko Koskenvesa käyttää mieluummin käsitettä vapaaehtoistoiminta. Hänen mukaansa työ on sitä, mitä tehdään työksi, mutta käsite toiminta kuvaa paremmin vapaaehtoisuuden omaleimaista tilaa. ”Vapaaehtoinen ei ole vapaaehtoisalueellaan työssä vaan toimijana.” (Koskenvesa 2001, 126.) Kuten Koskiaho (2001, 16) toteaa, on käsitteen valinta osa kamppailua tietyn toiminnan määrittämisestä ja mielikuvan muodostamisesta. Koskiaho määrittää vapaaehtoisuutta käsitteen työ kautta ja tämä näkyy hänen *Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö* -artikkelissaan (2001) muutenkin. Kuten edellä olen todennut, hän tarkastelee vapaaehtoistyötä ja järjestötoimintaa rakenteelliselta kannalta, ei yksilön eli toimijan kannalta.

Sosiaalipsykologi Klaus Weckroth (1988) pohtii toiminnan ja (työn-) tekemisen käsitteitä syvällisemmin. Tekemällä suoritetaan joku tietty tehtävä, esimerkiksi katon korjaaminen. Tällöin tekeminen loppuu, kun katto on korjattu. Toiminta taas muistuttaa välillä voimistuvaa ja välillä tyyntyvää tuulta. Tekemistä voidaan tarkastella tarkoitusten ja tavoitteiden kautta, toimintaa taas sen sisäisten suhteiden kautta. (Mt, 28–46.) Weckroth pohtii yleisesti *tekemisen* ja *toiminnan* käsitettä, mutta mielestäni pohdinta sopii mainiosti juuri vapaaehtoisten toimintaa ja tekemistä kuvaamaan. Varsinkin sosiaali- ja terveyssektorin järjestöissä on usein kyse toiminnasta. Vaikka esimerkiksi vanhustentalolla jonkun tehtävä olisi syöttää vanhus (konkreettinen työ), niin tähän toimintaan liittyy paljon muutakin toimintaa kuin pelkkä syöttäminen. Kyseinen vapaaehtoinen on ensinnäkin valinnut kohteekseen vanhusten hoidon ja sitoutunut toimimaan vanhusten kanssa. Hän ei mene sairaalaan vain tehdäkseen konkreettisen työn, syöttämisen, vaan hän haluaa osoittaa kunnioituksensa vanhuksia kohtaan. Hän toimii monella tasolla: keskustelee ja viettää aikaa, ei pelkästään tee. Käytän tässä tutkielmassa käsitettä vapaaehtoistoiminta.

Vapaaehtoistoiminta herättää monenlaisia mielikuvia. Yeung kysyi 997:ltä 15–74 -vuotiaalta, satunnaisesti valitulta suomalaiselta, mitä sana vapaaehtoistoiminta tuo heille mieleen. Mielikuvia olivat: *auttaminen/hyvän tekeväisyys, palkatta auttamista/ilmaista apua ja hyvä asia*. Monet mainitsivat myös jonkin kohteen tai järjestön, useimmin Punaisen Ristin. Suomalaisten mielikuvat vapaaehtoistyöstä ovat positiivisia ja tuovat mieleen palkattomuuden ja hyväksi koetun asian edistämisen. (Yeung 2002, 15–23.) Myös nuoret suhtautuvat vapaaehtoistoimintaan positiivisesti: reilu kolmannes on mukana vapaaehtoistoiminnassa ja vajaa kolmannes haluaisi olla mukana (Myllyniemi 2012, 22). Vapaaehtoistoimintaa organisoivat järjestöjen lisäksi myös julkisen sektorin laitokset. Tässä tutkielmassa keskityn sosiaali- ja terveysalan järjestöjen organisoimaan vapaaehtoistoimintaan, sillä näen vapaaehtoistoiminnan kansalaisyhteiskuntaparadigman toteutuvan erityisesti juuri järjestösektorilla. Toki monet vapaaehtoistoiminnan ominaispiirteet – esimerkiksi juuri motiivit – voivat olla melko lailla samoja myös julkisella puolella. Myös kirkko on perinteisesti ollut mukana vapaaehtoistoiminnan organisoimisessa. Kuten järjestöillä, myös kirkolla on keskeinen asema kaikkein huonompiosaisten auttajana. Anne Birgitta Yeung on tutkinut kirkon piirissä tehtävää vapaaehtoistoimintaa teologian väitöskirjassaan *Individually Together* (2004).

Yksi vapaaehtoistoiminnan muodoista on vertaistuki. Vertaistuen erottaa vapaaehtoisesta auttamisesta se, että siinä on kyse samassa tilanteessa olevien ja saman asian kokeneiden toinen toisensa auttamisesta. Vapaaehtoisessa auttamisessa taas kohdataan erilaisista lähtökohdista tulevia ihmisiä. (Hokkanen 2003, 254.) Vertaistuella tarkoitetaan kohdattujen vaikeuksien, kuten sairastumisen, menetysten ja vaativien elämäntilanteiden keskinäistä jakamista. Vertaistukiryhmällä tarkoitetaan toisten auttamiseen ja tukemiseen tähtäviä vastavuoroisia suhteita, joissa kriittisiä ja kriisiytyneitä elämäntilanteita käsitellään yhdessä. Ryhmätoiminta ei välttämättä rajoitu vain kriisien käsittelyyn, vaan voi samalla luoda yhteisyyttä ja ystävyysuhteita. (Hyväri 2005, 214–215.) Vertaistuen ydin ei niinkään ole jakaminen, vaan vastavuoroinen kokemusten jakaminen: henkilökohtainen koettu luovutetaan toisten käyttöön (mt, 225). Vertaistuki eroaa ammatillisesta auttamisesta, sillä se on keskinäistä tukea. Vertaistukea muodostuu yleensä sinne, missä muuta tukea ei ole saatavilla (Mikkonen 2009). Vertaistuen tuottamia eettisiä resursseja ovat mm. mahdollisuus tulla kuulluksi, turvallisuuden tunteen lisääntyminen, yksinäisyyden ja sairauteen liittyvän häpeän tunteen poistuminen, apu sairaudesta selviytymisessä ja masennuksen ehkäiseminen (Mikkonen 2009, 168).

Marianne Nylund on pitkään tutkinut vertaistukiryhmiä. 1990-luvulla hän käytti termiä oma-apuryhmä, mutta siirtyi myöhemmin käyttämään käsitettä vertaistukiryhmä (Nylund 1996; 2005). Nylund määrittelee oma-apuryhmät seuraavasti: oma-apuryhmän muodostavat henkilöt, joilla on jokin yhteinen

ongelma tai jotka ovat samanlaisessa elämäntilanteessa. Heillä on halu jakaa kokemuksiaan muiden kanssa, ja tällä tavoin pyrkii keskinäisesti ratkaisemaan tai lieventämään henkilökohtaista ongelmaansa tai elämäntilannettaan. Ryhmät voivat olla ihmisten itsensä perustamia tai ammattilaisten vetämiä. Olennaista on toimijan aktiivinen rooli, hän on sekä avunantaja että vastaanottaja. Tärkeää on myös toiminnan vapaaehtoisuus. Toimintaideana on, että ihmiset tapaavat toisiaan jakaakseen kokemuksiaan ja tunteuksiaan. (Nylund 1996, 193–194.) Artikkelissaan *Suomalaisia oma-apuryhmiä* (1996) Nylund luokittelee ryhmät kahdeksaan eri luokkaan: työttömien ja ylivelkaantuneiden ryhmät, omais- ja läheisryhmät, psykososiaalisten sairauksien ryhmät, riippuvuusryhmät, perhe- ja ihmissuhderyhmät, somaattisten sairauksien ryhmät, naisryhmät ja kohtauspaikat. Lapsettomuuteen liittyvät ryhmät kuuluvat perhe- ja ihmissuhderyhmiin. Oma-apuryhmät määritellään itsenäiseksi oma-apuliikkeeksi tai osaksi laajempaa yhteiskunnallista liikettä. Oma-apuryhmiä voidaan pitää osana uusia yhteiskunnallisia liikkeitä kuten nais-, rauhan-, ympäristö- ja ihmisoikeusliike. Ensimmäiset modernit oma-apuryhmät syntyivät jo 1800-luvun lopulla. Tuolloin perustettiin Suomeenkin avustuskassoja, kun työväestö ei enää halunnut tyytyä hyväntekeväisyysapuun. (Nylund 1996, 195–196) Erilaisten sosiaali- ja terveysalan vertaisryhmien ja -verkostojen määrä on Suomessa lisääntynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana. Nylundin mukaan kasvu kertoo siitä, että ihmisillä on tarve jakaa kokemuksiaan ja saada tietoa samankaltaisessa elämäntilanteessa olevilta. (Nylund 2005, 195.)

Vertaistuen asema osana sosiaali- ja terveyssektoria ei ole ihan ongelmaton. Vertaistukiryhmien ongelmia voivat olla ryhmien pysyvyys ja niihin sitoutuvuus, luottamuksellisuus ja rajojen vetäminen. Vertaistukiryhmien ja terveydenhuollon yhteistyö ei ole saumatonta. Ryhmissä on valtavasti tietoa ja mahdollisuuksia muuttaa ja parantaa hoitokäytäntöjä. Toisaalta taas ryhmät saattavat ajautua enemmän kritisoimaan terveydenhuoltoa, kuin miettimään rakentavan yhteistyön muotoja. (Nylund 1996; 2005; Hyväri 2005; Mikkonen 2009.) Susanna Hyväri (2005) mainitsee, että sosiaalipoliitikot ovat olleet huolissaan vertaistukiryhmien hyvinvointipoliittisista seurauksista. Hän esittelee (mt, 217–219) kolme tulevaisuuskuva: ammatillinen toiminta valtaa vertaistoiminnan muodot, vertaistoiminta säilyttää itsenäisyyden ammatillisen ja julkisen palvelutoiminnan rinnalla tai vertaistuki elää kiinteässä vuorovaikutuksessa virallisten järjestelmien kanssa. Vertaistoiminnan muodot pitäisi jäsentää osaksi hyvinvointiyhteiskuntaa, jolloin kehkeytyy uutta hyvinvointipoliittisesti vastuullista kulttuuria (Hyväri 2005, 229). Vertaistuki vastaa myös moniin sosiaalipoliittisiin tarpeisiin ja tarjoaa kuntouttavia resursseja. Vertaistuessa tehdään jotain sellaista, mitä mitkään muut tuet tai palvelut eivät pysty tarjoamaan. (Mikkonen 2009, 156–158; 187.) Verkaistukitoiminta rakentaa siltaa yksityisen ja julkisen väliin (Hyväri 2005, 224). Marjovuo (2014) peräänkuuluttaa avointa dialogia vapaaehtoistoimintaa organisoivan tahon ja vapaaehtoistoimijoiden välillä.

2.4 Vapaaehtoistoiminnan motiivit

Vapaaehtoistoimintaa on Marjovuon (2014, 12) mukaan tutkittu varsin vähän aikaa, ottaen huomioon miten merkittävästä ja suuresta ilmiöstä on kyse. Vapaaehtoistoimintaa on Suomessa aiemmissa tutkimuksissa yleensä lähestytty lähinnä rakenteelliselta kannalta. Marjovuo huomauttaa, että vapaaehtoisten oma ääni kuuluu heikosti suurissa rakenteellisissa tutkimushankkeissa. (Mt 12.) Vapaaehtoistoimijoiden motiiveja on tutkinut erityisesti teologian tohtori Anne Birgitta Yeung (myöhemmin Pessi) Helsingin yliopistosta. Hän on tutkinut vapaaehtoistoimijoiden motiiveja vuodesta 1999 lähtien käyttäen erilaisia menetelmiä; niin teemahastatteluja kuin lähes tuhannen henkilön lomaketutkimusta. Vuonna 2005 ilmestyneessä, yhdessä Marianne Nylundin kanssa toimitetussa teoksessa *Vapaaehtoistoiminta - anti, arvot ja osallisuus*, hän niputtaa aikaisemmat tutkimuksensa yhteen ja tarjoaa kirjan alaotsikon mukaisesti *tutkimustyökaluja vapaaehtoistoiminnan mysteeriin* (Nylund & Yeung 2005). Seuraavassa esittelen Yeungin/Pessin tutkimuksia.

Vuonna 1999 Yeung haastatteli 16 Pelastusarmeijan vapaaehtoistoimijaa tutkimuksessaan *Valmius vapaaehtoistyöhön - Tutkimus Pelastusarmeijan mainoskampanjan innoittamista vapaaehtoistyöntekijöistä* (Yeung 1999). Hän löysi yhteensä 41 vapaaehtoistyön motiivia. Ne hän luokitteli kahdeksaan sisällölliseen luokkaan: mainos ja pelastusarmeija, vapaaehtoistyö, oma luonne, sisältöä arkielämään, arvot, apua omaan elämään, elämäntilanne ja elämänkaari. Motiivien sisällön avaamiseksi Yeung kehitti kolme käsitettä: suuntaava tekijä, tukeva tekijä ja taustatekijä. Näiden kautta löytyi neljä vapaaehtoistyöhön lähtemisen orientaatiota: tekemisen kaipuun orientaatio, auttamisen halun orientaatio, kokeilunhalun orientaatio ja ryhmän kaipuun orientaatio. (Yeung 1999 31–77.) Tuloksissa tuli esiin yhtäaikainen nautinnon etsiminen ja yhteisen hyvän tavoittelu eli hedonismien ja altruismien yhtäaikaisuus. Kaiken kaikkiaan motiivien kirjo oli hyvin monitahoinen, orientaatiosta löytyy samaan aikaan niin itsekkäitä kuin epäitsekkäitä elementtejä, sekä tekijöitä sisäisen ja ulkoisen että tulevan ja menneen akselilla. Yeungin mukaan näitä ulottuvuuksia ei voida irrottaa toisistaan, sillä orientaatiot eivät ole erillisten motiivien summia, vaan sisäisesti mielekkäitä kokonaisuuksia. Tutkimuksen päälöytö olikin tämä motiivien kokonaisvaltaisuus ja monitahoisuus. Kaiken kaikkiaan vapaaehtoistoiminnalla oli suuri merkitys haastateltaville, he kokivat toiminnan enemmän kuin harrastuksena, lähes työnä. (Yeung 1999, 78–82.)

Seuraavassa, Yeungin vuonna 2002 julkaisemassa tutkimuksessa *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta* oli tavoitteena selvittää suomalaisten osallistumista

vapaaehtoistoimintaan sekä osallistumisen motiiveja ja esteitä. Tähän kvantitatiivisin menetelmin toteutettuun tutkimukseen haastateltiin 997:ää satunnaisesti valittua 15–74 -vuotiasta suomalaista. Tietoa kerättiin puhelinhaastatteluilla. Haastattelun pohjana oli lomake, joka sisälsi vastausvaihtoehtojen lisäksi myös avoimen kysymyksen suomalaisten vapaaehtoistoimintaa koskevista mielikuvista. (Yeung 2002.) Reilu kolmannes vastaajista oli osallistunut haastattelu- ja sitä edeltävänä vuonna johonkin vapaaehtoistoimintaan. Väestöryhmittäin (ikä ja sukupuoli) osallistumisaktiivisuus ei juuri vaihdellut, alueellisesti kylläkin. Länsi-Suomessa oltiin aktiivisimpia, Etelä-Suomessa ja suurissa kaupungeissa vähemmän. Aikaa toimintaa käytettiin paljon, keskimäärin 18 tuntia kuukaudessa. (Mt, 24–38.) Tärkein motivaatiotekijä oli halu auttaa, jonka nimesi päämotiivikseen lähes puolet vastaajista. Myös vapaa-ajan täyttäminen ja mielekkään tekemisen löytäminen olivat melko useilla vastaajilla motiiveina. Naisten motiiveissa olivat keskeisiä auttamisen halu, into oppia uusia asioita sekä toive uusiin ihmisiin tutustumisesta. Miehiä puolestaan motivoi ystävien ja tuttavien vaikutus, halu käyttää ylimääräistä vapaa-aikaa hyödylliseen tekemiseen ja kansalaisvelvollisuus. Kaiken kaikkiaan suomalaisten motiivit olivat altruistisempia kuin useassa muussa maassa, kuten esimerkiksi Iso-Britanniassa, Slovakiassa, Ruotsissa, Alankomaissa ja Saksassa. (Mt, 15–63.)

Päämotiivi – *halu auttaa* – herättää kysymyksen. On helppoa ja sosiaalisesti suotavaa sanoa tekevänsä vapaaehtoistoimintaa siksi koska haluaa auttaa. Mutta mitä auttamisen halun takana oikeastaan on? Haluaako henkilö auttaa siksi, että saa arvostusta lähipiiriltään vai siksi, että auttamalla tuntee itsensä tarpeelliseksi. Vastauksella on merkitystä vapaaehtoistoiminnan organisoijille varsinkin rekrytoinnin kannalta: mihin asioihin kannattaa vedota uusia toimijoita etsiessä ja millaista toimintaa kannattaa tarjota. Kiinnostavaa on myös se, miten yleensä perustellaan osallistumattomuutta. Tutkimuksessa haastatelluista 997 henkilöstä 354 oli osallistunut vapaaehtoistoimintaan ja 640 ei ollut osallistunut. Näitä 640 ”osallistumatonta” pyydettiin nimeämään tärkein syy (sai valita vain yhden vaihtoehdon) sille, etteivät he osallistu. 44 % vastasi, että heillä ei ole ylimääräistä aikaa. Puolet kaikista osallistumattomista vastasi kuitenkin, että pyydetessä he voisivat lähteä mukaan. (Mt, 44–47.) Kokonaisuudessaan syntyi positiivinen kuva suomalaisten osallistumisesta ja osallistumishalukkuudesta.

Yeungin (2004) väitöstutkimuksessa altruismi nousi merkittävänä motiivina esiin. Yeung pohti, miksi suomalaiset ovat niin altruistisia. Suomalaisen voi olla helpompi sanoa tekevänsä vapaaehtoistoimintaa koska haluaa auttaa, kuin perustella osallistumistaan vaikkapa sillä, että on hyvä kyseisessä toiminnassa. Silti kyse ei Yeungin näkemyksen mukaan ole pelkästään sosiaalisesti hyväksyttävästä tai helposta vastauksesta. Altruismi ja individualismi eivät sulje toisiaan pois, vaan toisten auttaminen ja oma ilo yhdistyvät. Vapaaehtoistoiminnassa voi toteuttaa itseään ja kokea kuuluvansa sosiaaliseen verkostoon. Vapaaehtoistoiminta on monelle tapa elää: se on osa identiteettiä ja mahdollistaa kuulumisen sosiaalisiin

verkostoihin. (Yeung 2004.) Raha-automaattiyhdistyksen tilaamassa kattavassa järjestötoiminnan tutkimuksessa *Kansalaistoiminnan ytimessä* käsiteltiin myös motiiveja. Samoin kuin Yeungin aiemmissa tutkimuksissa, myös tällä kertaa motivaatio koostui monipuolisista ja erilaisista tekijöistä. Tuloksissa painottuivat antaminen, toiminnallisuus ja jatkuvuuden etsintä. Kaksi kolmesta vastaajasta kertoi olevansa mukana, koska haluaa auttaa. Miehillä motiivitekijänä korostui toiminnallisuus. (Pessi & Oravasaari 2010.)

3 Lapsettomuus käsitteenä ja ilmiönä

Mitä on tahaton lapsettomuus? Onko se lääketieteellinen vai sosiaalinen ongelma? Mistä se alkaa ja mihin se päättyy? Kuka on lapseton? Voiko lapsettomalla olla lapsia? Lapsettomuuden määrittely saattaa vaikuttaa helpolta: henkilöllä joko on tai ei ole lapsia. Näin yksinkertaista se ei suinkaan ole. Tässä luvussa esittelen erilaisia lapsettomuuden määritelmiä päätyen tekemään oman määritelmäni. Esittelen luvun lopuksi myös *Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n*.

3.1 Lapsettomuus lääketieteessä

Jos pariskunta yrittää raskautta vuoden verran siinä onnistumatta, määritellään lääketieteessä heidän kärsivän lapsettomuudesta. Suomessa käytetään käsitettä lapsettomuus hedelmättömyyden synonyymina. Kuten Maili Malin (2006) huomauttaa sosiologian alan väitöskirjassaan *Biovalta, toisuus ja naisten toimijuus hedelmöityshoidoissa*, ei yksiselitteistä lääketieteellistä määritelmää lapsettomuudelle ole. Heikentynyt hedelmällisyys tarkoittaa vuoden tuloksetonta lapsenteon yrittämistä, mutta se on suhteellinen lääketieteellinen määritelmä, eikä tarkoita välttämättä sitä, ettei pari voisi saada lapsia jopa spontaanisti, ilman lääketieteen apua. Yksiselitteistä on ainoastaan melko harvinainen täydellinen hedelmättömyys eli steriliteetti, joka tarkoittaa sitä, ettei naisella ole kohtua tai miehellä sukusoluja. (Malin 2006, 26.) Koska täydellisestä hedelmättömyydestä on harvoin kyse, pitäisi enemmän käyttää käsitettä alentunut hedelmällisyys (Klemetti 2006, 15). Usein alentuneelle hedelmällisyydelle ei löydy yhtä selkeää syytä: syitä voi olla sekä naisessa että miehessä ja yleistä on myös se, että syytä ei löydy. Karkeasti jaotellen lapsettomuuden syy on neljäsosalla naisessa, neljäsosalla miehessä, neljäsosalla molemmissa ja neljäsosalla syy jää tuntemattomaksi. Hedelmällisyyttä alentavat monet syyt kuten naisilla munasolun irtoamishäiriöt, munanjohdinvauriot, endometrioosi ja miehillä sperman heikentynyt laatu. (Tulppala & Suikkari & Mäkinen 2007.)

Lääketieteessä lapsettomuutta hoidetaan hedelmöityshoitojen avulla. Hoidot alkavat usein kevyemmällä hoitomuodoilla, joissa hormoneja nautitaan tabletteina. Avusteisia hedelmöityshoitomenetelmiä ovat inseminaatio ja koeputkihedelmöityshoito eli IVF. Molemmat voidaan toteuttaa myös luovutetuilla sukusoluilla. Koeputkihedelmöityshoidon onnistumistodennäköisyys on noin 25–30 prosenttia yhtä yrityskiertoa kohden. Hoitoja tehdään yksityisillä ja julkisilla hedelmöityshoitoklinikoilla. (Klemetti

2006, 17–19; Tulppala ym 2007.) Vuonna 2012 aloitettiin noin 13 900 hedelmöityshoitoa, joista lähes 8400 oli koeputkihedelmöityshoitoja. Hedelmöityshoitosten avulla syntyi 2446 lasta, mikä on arviolta 4,1 prosenttia kaikista syntyneistä lapsista. Osuus on viime aikoina pysynyt melko tasaisena. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.) Reija Klemetti esittelee epidemiologian alan väitöskirjassaan *The Use of Assisted Fertilization in Finland: Health Effects and Equity* ideaalin ratkaisun lapsettomuuteen: lapsettomalle parille syntyy terve lapsi (Klemetti 2006, 69).

Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee lapsettomuuden sairaudeksi. Tämä tarkoittaa, että yhteiskunnan on tarjottava siihen hoitoa. Tahaton lapsettomuus ei varsinaisesti ole sairaus, mutta alentunut hedelmällisyys on. Lasta toivovista tulee hedelmöityshoidoissa potilaita, vaikka he kokevat itsensä terveiksi. Paradoksaalista on, että hedelmöityshoidot voivat komplikaatioiden takia tehdä terveistä sairaita. Vaikka komplikaatiot ovat harvinaisia, ne ovat pahimmillaan henkeä uhkaavia (Klemetti 2006 22–23; Jokimaa 2006, 439). Hedelmöityshoidot vaikuttavat myös hoitojen avulla syntyvien lasten terveyteen. Lisääntyneet riskit liittyvät osittain spontaaneja raskauksia yleisimpiin monisikiöraskauksiin ja niistä johtuviin komplikaatioihin. (Klemetti 2006, Kuivasaari-Pirinen 2013.) WHO:n ensimmäinen lisääntymisterveyden maailmanlaajuinen strategia hyväksyttiin vuonna 2004. Strategiassa määritellään lisääntymis- ja seksuaaliterveyden viisi ydinkohtaa, joista yhtenä on korkealaatuisten perhesuunnittelupalvelujen tarjoaminen, hedelmättömyyden hoito mukaan lukien. (World Health Organization 2004.) Suomessa lisääntymisterveydellä ymmärretään yleensä ehkäisyä tai raskausajan terveyttä. Nuorille painotetaan ehkäisyn merkitystä, mutta usein jää huomioimatta tahattoman lapsettomuuden mahdollisuus ja hedelmällisyyden parantaminen tai säilyttäminen. Myös käsitettä perhesuunnittelu käytetään (kts. esim. Virtala 2007). Usein sillä tarkoitetaan enemmän raskauden ehkäisyä kuin alentuneen hedelmällisyyden hoitoa tai ylipäänsä perheellistymisen suunnittelua.

Maili Malin on todennut, että lapsettomuus on sosiaalinen ongelma, jota hoidetaan lääketieteen keinoin. Hedelmöityshoidoilla ei pystytä parantamaan lapsettomuutta tai hedelmättömyyttä, vaan ainoastaan kiertämään heikentyneen hedelmällisyyden syitä. Se, että puhutaan lapsettomuuden hoidosta, osoittaa Malinin mukaan, että lapsettomuuden ongelma on medikalisoitu ja pyritään pitämään lääketieteen piirissä. Näin hedelmöityshoidoista on tullut ensisijainen lapsettomuuden hallinnan teknologia. (Malin 2006, 14–15.) Malin käyttää käsitettä biovalta: lääkärit voivat hedelmöityshoitosten avulla hallita sitä, ketkä voivat yrittää lapsen saamista hoitojen avulla. Hänen mukaansa lääketiede on keskeinen yhteiskuntaelämää läpäisevä vallan ja hallinnan ilmentymä, joka harjoittaa sosiaalista kontrollia. Hedelmöityshoidoista ja lapsettomuudesta väitöskirjastaan tekevä Elina Helosvuori on palkitussa sosiologian pro gradu -tutkimuksessaan nostanut esiin, että hedelmöityshoidot ovat voimakkaasti

ensisijaisia suhteessa lapsettomuuden ei-lääketieteellisiin ratkaisuihin. Hän pitää tätä yhteiskunnallisesti merkittävänä asiana. Hänen mukaansa hedelmöityshoidoissa käyminen on itseisarvo, riippumatta hoitojen tuloksesta. Hedelmöityshoidot sekä vastaavat tarpeisiin, että toisaalta luovat uusia tarpeita. Ne mahdollistavat lapsen saamisen, mutta toisaalta ovat riski naisen ja lapsen terveydelle. Helosvuori näkee hedelmöityshoitojen ja lapsettomuuden suhteessa paradoksin: hoidot liittävät hedelmättömyyden ja lapsettomuuden yhteen, mutta toisaalta erkaannuttavat niitä toisistaan. Päädytään hoitamaan hedelmällisyyttä riippumatta siitä, saadaanko hoidoilla lasta vai ei. (Helosvuori 2012, 104–106.)

Lapsettomat kokevat hedelmöityshoidot usein raskaina. Eniten heitä huolestuttaa se, että toivottua lasta ei saada hoitojenkaan avulla. Lisäksi hoitojen fyysinen ja erityisesti psyykinen raskaus huolettavat. Miehet kantavat huolta puolison jaksamisesta. (Miettinen 2010, 34–39.) Tuoreen suomalaisen lääketieteen väitöstudiumuksen mukaan yllättävän moni – 30 prosenttia – keskeyttää suunnitellut koeputkihedelmöityshoidot. Yleisin syy keskeytykseen on hoitojen kokeminen psyykkisesti raskaiksi. (Kuivasaari-Pirinen 2013.) Sosiologi Kaisa Ketokivi tuo esiin, että vaikka toisaalta verovaroin rahoitettu hedelmöityshoito on hieno asia, voi se tehdä hoitoon menemisestä pakottavaa. Hän haastaa pohtimaan miten hedelmöityshoidot ja niiden ensisijaisuus lapsettomuuden hoidossa tuottavat inhimillistä kärsimystä. Hänen mukaansa lisääntymisteknologian kehitys ja käyttöönotto on sosiaalinen koe, jonka seurauksista emme vielä tiedä. (Ketokivi 2012.)

3.2 Tahaton, vapaaehtoinen vai jotain siltä väliltä?

Usein puhutaan pelkästään lapsettomuudesta, vaikka itse asiassa tarkoitetaan tahatonta lapsettomuutta. Edellä lapsettomuutta käsiteltiin lääketieteellisenä ilmiönä. On helppo ajatella, että hedelmöityshoitoihin hakeutuvat ovat lapsettomia, he toivovat saavansa lapsen. Kaikki lapsettomat eivät kuitenkaan halua lapsia. Tällöin kyseessä on tahallinen eli vapaaehtoinen lapsettomuus. Yhdysvaltalainen runoilija ja feministi Adrienne Rich (1986) on kyseenalaistanut lapsettomuuteen liittyvät käsitteet feministisestä näkökulmasta. Hän tuo esiin sen, että lapsettomuus, childlessness, on negatiivinen käsite, joka ilmaisee puutteen. Tahalliselle lapsettomuudelle ei ole omaa sanaa, kuten esimerkiksi unchilded, tai child-free. Richin mukaan ”lapseton nainen” ja ”äiti” on valheellinen kahtiajako joka kertoo äitiyden instituutiosta. Hän kysyykin kuka on lapseton: nainen joka ei saa lapsia vaikka toivoo, nainen, joka on antanut pienen lapsensa pois, vai nainen, jolla on aikuisia lapsia. Entä mikä tekee äidin? Onko se pienten lasten hoivaajana toimiminen, raskauden aiheuttamat fyysiset muutokset ja synnytys, vai hoivavuodet kotona?

Onko adoptioäiti äiti, entäpä lapsensa hylkäävä henkilö tai pienemmät sisaruksensa kasvattanut? (Rich 1986, 249–252.)

Rich on kirjoittanut tekstinsä alun perin vuonna 1976. Hedelmöityshoitojen kehityttyä ja luovutettujen sulusolujen käytön yleistyttyä käsitteellisiä ja eettisiä kysymyksiä on tullut vielä lisää: mikä asema on siittiöiden tai munasolujen luovuttajalla? Entäpä pariskunnalla, joka lahjoittaa hedelmöityshoidoissa käyttämättä jääneet alkionsa? Tai sijaissyntyjällä? Mielestäni Rich osoittaa, että määritellesämme lapsettomuuteen liittyviä käsitteitä, tulemme itse asiassa määritelleeksi myös sen, mitä ylipäättään ymmärrämme vanhemmuudella. Tähän liittyy myös keskustelu siitä, miten määritellään perhe. Vanhemmuuden ja perheen määrittely tulee usein näkyväksi marginaalin – monimuotoisten vanhemmuus- ja perhetilanteiden – kautta, kuten esimerkiksi adoptioperheen (kts. Mäkipää 2007) tai sateenkaariperheen (kts. Moring 2013) kautta.

Aina ei ole yksinkertaista erotella onko kyseessä tahaton vai vapaaehtoinen lapsettomuus. Siinä missä joku on jo varhain päättänyt, ettei halua koskaan lapsia ja on mahdollisesti varmistanut asian sterilisaatiolla, voi toinen huomata hedelmällisen iän loputtua, että lapsia ei nyt sitten tullut hankittua (Miettinen & Rotkirch 2008, 81–82; Lainiala 2012). Myös tahattomasta lapsettomuudesta voi ajan myötä tulla tavallaan vapaaehtoista: pariskunta saattaa toivoa hartaasti lasta ja ehkäpä käydä hedelmöityshoidoissa, mutta kun lasta ei kuulu he tekevät päätöksen elää kaksin. Artikkelissaan *Voluntary or Involuntary Childlessness?* Anneli Miettinen (2010) jakaa vapaaehtoisesti lapsettomat kahteen ryhmään: niihin, jotka eivät aio koskaan hankkia lapsia ja niihin, jotka ovat ajatelleet haluavansa lapsia, mutta luopuneet lapsitoiveesta. Monelle päätös olla hankkimatta lapsia on seurausta prosessista, jossa lapsen hankkiminen viivästyy johtuen parisuhdetilanteesta, omasta harkinnasta sekä taloudelliseen ja työelämään liittyvistä seikoista kunnes on liian myöhäistä enää saada lapsia. Vaikka lääketieteellisistä syistä johtuvan lapsettomuuden ajatellaan olevan aina tahatonta, liittyy siihen paljon samoja tekijöitä kuin vapaaehtoiseen lapsettomuuteen: lapsenhankinnan lykkäystä ja epävarma parisuhdetilanne. (Miettinen 2010, 19–20.) Suurin osa suomalaisista toivoo saavansa lapsia. Yleisesti toivotaan 2-3 lasta. Vapaaehtoisen lapsettomuuden valitsee arvioiden mukaan 2-7 prosenttia. (Miettinen & Rotkirch 2008.) Yliopisto-opiskelijoista 90 % ilmoitti toivovansa lapsia, mutta vain 8 prosentilla heistä oli lapsia (Virtala 2007). Toiveet eivät aina toteudu. 60-luvulla syntyneistä suomalaisista joka viides nainen ja joka neljäs mies ei todennäköisesti tule saamaan lapsia. Monella syy on lapsenhankinnan viivästyminen ja yhteiskunnalliset sekä alueelliset syyt. (Miettinen ym. 2014.) Tahaton ja vapaaehtoinen lapsettomuus kietoutuvat siis ihmisen elämänsä historiassa yhteen ollen riippuvaisia niin lääketieteellisistä, taloudellisista kuin sosiaalisista seikoista.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on ilmiönä varsin uusi. Tahattoman lapsettomuuden määrittelemineen oli ennen hedelmöityshoitojen laajaa käyttöönottoa helppoa: jos pariskunnalla ei ollut lapsia, kyseessä oli todennäköisesti tahaton lapsettomuus (Malin 2006). Ilmiön tuoreudesta kertoo myös se, että ensimmäinen suomalainen yhdistys, *Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry* perustettiin vasta vuonna 2012. Yhdistys tarjoaa vertaistukea ja tekee edunvalvontaa. Sen tavoitteena on lisätä ymmärrystä vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan ja muuttaa asenneilmastoa. Yhdistys on vaatinut strelisaatioikärajan laskemista 30 vuodesta 25 vuoteen. (Vapaaehtoisesti lapsettomat 2014.)

3.3 Lapsettomuus sosiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä

Lapsettomuus ei ole yksinkertainen lääketieteellinen asia, vaan sillä on perusteellisia vaikutuksia koko elämään sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Lapsettomuus voi aiheuttaa stressiä, ahdistusta ja masennusta. (Kuivasaari-Pirinen 2013, 71; Klemetti 2006, 15.) Malin määrittelee, että heikentynyt hedelmällisyys on kliininen ongelma, jonka sosiaalinen vastine on tahaton lapsettomuus. Tahaton lapsettomuus on sosiaalinen ongelma, jota hoidetaan lääketieteen keinoin. Lapsettomuuden kipu ei tunnu niinkään fyysisesti vaan suhteessa ympäröivään maailmaan. Lapsettomat kokevat toiseutta suhteessa niihin, jotka saavat lapsia. He saattavat jäädä ystäväpiirinsä ja läheisten tuen ulkopuolelle ja kokevat myös yhteiskunnallista painetta. (Malin 2006.) Lapsiperhettä pidetään yhteiskunnan perussoluna. Aihe mainitaan usein myös kirkollisessa vihkimisessä, jossa avioliiton tarkoitus tuntuu yhä edelleen olla lasten hankkiminen. Lapseton nainen tai pariskunta nähdään aina jollakin tapaa poikkeavana: joko epäonnistuneina tai sitten itsekkäinä uraihmisinä. Kaisa Ketokivi (2012) korostaa, että lapsettomuus ei ole hedelmöityshoidoilla ratkaistavissa oleva ongelma, vaan pikemminkin dilemma, johon ei ole selkeitä ratkaisuja. Olennaista on suhtautuminen lapsettomuuteen, ei sen ratkaiseminen. Hän peräänkuuluttaa kokemuksellista ja yhteiskunnallista tilaa lapsettomuuden käsittelyyn. (Ketokivi 2012.)

Lapsettomuus johtuu usein olosuhteista: erityisesti miehillä sopivaa puolisoa ei löydy. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen johtaja Anna Rotkirch on huolissaan siitä, että moni syrjäytynyt nuori tulee myös syrjäytymään perhe-elämästä, sillä kouluttamattoman ja työttömän on erittäin vaikea löytää puoliso ja saada perhe. Yhteiskunnassa puhutaan huoltosuhteesta, mutta Rotkirchin mukaan pitäisi puhua perheellistymispolitiikasta, johon kuuluu myös lapsenhankinnan esteiden – niin fyysisten, sosiaalisten kuin yhteiskunnallistenkin – tunnistaminen. (Simpukka 4/13.) Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ilmiö kietoutuvat toisiinsa. Se, ettei ole lapsia, näkyy ulospäin, mutta ei se, haluaako lapsia vai ei. Tämä aiheuttaa usein kysymyksiä ja vääriä olettamuksia ja ne puolestaan aiheuttavat lasta

toivoville mielipahaa. Lapsettomuuteen liittyy myös suvun jatkamisen menetys (Tulppala ym. 2007, 34). Lapsettomuus on koko suvun asia, sillä kyseessä on sukupolvien ketjun katkeaminen (Mäkelä 2001, 182). Lapsettoman omista vanhemmista ei tule ehkä koskaan isovanhempia. Tämä aiheuttaa vanhemmille surua ja myös lapsettomat surevat asiaa ja tuntevat paineita tuottaa iloa omille vanhemmilleen.

Historian läpi lapseton nainen on ollut epäonnistunut nainen, kykenemätön puhumaan sukupuolensa puolesta. Lapsettomia naisia on poltettu noitina ja syytetty lesboiksi. Kuitenkin heiltä on odotettu yhteiskunnallista äitiyttä (Rich 1986, 251). Myös Suomessa lapsettoman naisen tehtävänä on ollut toimia yhteiskunnallisena äitinä, esimerkiksi opettajana tai sairaanhoitajana (ks. Anttonen 1997, Rantalaiho 1994). Nykyäänkin tahaton lapsettomuus heijastuu työelämään. Liisa Mäkelä (2010) tutki tahattomasti lapsettomien tarinoita työelämästä. Päällimmäisenä tarinoista välittyivät negatiiviset vaikutukset: työelämä vaikutti negatiivisesti yksityiselämään. Yksi tekijä oli joustamaton työ, toinen muiden ihmisten asenne ja kommentit. Moni koki raskaaksi olla tekemisissä lasten ja lapsiperheiden kanssa. Toisaalta työ voi tuoda sisältöä elämään ja tarjota mahdollisuuden toteuttaa itseään. (Mäkelä 2010.) Työelämän liittyy myös raha. On eriarvostavaa, että ne, joilla on rahaa pystyvät käymään hedelmöityshoidoissa (Meskus 2014, 76). Työelämän sovittamista hedelmöityshoitoihin vaikeuttaa paitsi hoitojen luonne (hoitoja toistetaan, ajoitukset eivät aina ennakolta tiedossa), myös se, että hedelmöityshoidoista aiheutuneilta sairauslomapäiviltä ei useinkaan makseta palkkaa. Hedelmöityshoito ei oikeuta palkalliseen sairauslomaan, koska työtuoimioistuimen mukaan lapsettomuus ei ole sairaus. Jos taas lapsettomuus johtuu sairaudesta kuten endometriosisista, palkkaa maksetaan. (Nyström 2013.)

Se, mitä kulloinkin tahattomalla lapsettomuudella tarkoitetaan riippuu siitä, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan ja määritellään. Määrittelyä hankaloittaa tahattoman lapsettomuuden luonne: sen alkua ja loppua on vaikea määrittää. Ulospäin näkyy se, onko pariskunnalla lapsia vai ei. Kaikkein olennaisin – lapsitoive – ei näy ulospäin. Tämä vaikeuttaa myös lapsettomien kanssakäymistä lähiympäristönsä ja läheistensä kanssa. Kun lapsitoiveen toteutumattomuus ja sen aiheuttama menetys eivät näy ulospäin, lapsettomien suru ei saa muiden silmissä oikeutusta. Lapsettomuus koskettaa kaikkein yksityisintä aluetta: lisääntymistä ja seksuaalielämää. Siihen liittyy myös pelko yksin jäämisestä ja perheettömyydestä. (Tulppala 2012, 2082.) Tahaton lapsettomuus on poikkeavaa ja aiheuttaa ulkoisen ja/tai sisäisen stigman vuoksi usein paljon kärsimystä. Siksi naiset kokivat, että vain saman kohtalon kokeneet voivat parhaiten ymmärtää ja lohduttaa toisiaan. (Malin 2006, 85.) Vaikeneminen kertoo kokemuksen voimakkuudesta: hedelmöityshoitoihin hakeutuneista naisista lähes puolet oli kertonut lapsettomuudesta vain muutamalle läheiselle, 40 prosenttia miehistä ei ollut kertonut kenellekään. (Miettinen 2011, 41.)

3.4 Lapsettomuus kokemuksena

Anna Rotkirch on tutkinut lapsenkaipua, kansankielellä vauvakuumetta. Hän erottaa toisistaan lapsen toivomisen ja lapsenkaipua (Rotkirch 2007). Lapsenkaipuu on yleisempää naisilla, mutta melkein joka toinen suomalainen mies on kokenut voimakasta lapsenkaipua (Rotkirch & Basten & Väisänen & Jokela 2011). Lapsenkaipuu ei ole edellytys lasten hankkimiselle: monet ovat saaneet lapsia tuntematta sen suurempaa lapsenkaipua. Lapsenkaipua on kahta tyyppiä: osa ihmisistä on hoivaorientoituneita, he ovat aina toivoneet lapsia. Toinen ryhmä kokee lapsenkaipua täysin yllättäen. Äkillinen lapsenkaipuu on hyvin voimakas, usein kivulias ja kokonaisvaltainen tunne, joka aiheuttaa ahdistusta ja surua. Monet vertaavat lapsenkaipua luonnonvoimiin: lapsenkaipuu voi *iskeeä kuin salama* tai *nousta yllättäen kuin tsunami*. Lasta kaipaava voi tuntea olevansa kuin *kuiva oksa* tai *pelkkä tyhjä iho*. Lapsenkaipuu koetaan usein ruumiillisesti erityisesti rinnoissa ja kohdussa, joka huutaa vaatimuksia. Syli tuntuu tyhjältä ja monet näkevät unia vauvoista. Rotkirch pitääkin kuvauksia vauvakuumeesta poikkeuksellisen dramaattisina erityisesti suhteutettuna suomalaiseen luonteeseen. Rotkirchin tutkimuksessa lapsenkaipuu muutti naisten käytöstä lapsia ja lapsiperheitä kohtaan kahdella tavalla. Monet naiset tunsivat vetoa lapsiin ja hypistelivät lastentarvikkeita kaupoissa. Ne, jotka joutuivat olosuhteiden pakosta lykkäämään raskauden yrittämistä käyttäytyivät päinvastaisesti vältellen raskaana olevia ja lapsia saaneita ystäviään. Mistä lapsenkaipuu sitten voi johtua? Rotkirch hakee selitystä evoluutiosta, joka voi vaikuttaa kolmella tavalla: hoivaamisen tarpeena, kumppanin valitsemistestinä (onko halukas/valmis vanhemmaksi) ja psykofyysisinä syinä, erityisesti hormonaalisista muutoksista johtuen. Lapsenkaipuu voi laukaista tyypillisesti tietty ikä, rakastuminen, aikaisemmat raskaudet tai ystävien ja vertaisten elämäntilanne. (Rotkirch 2007.) Pelkästä evoluutiosta tai ruumiillisuudesta tuskin on kyse, vaan niihin yhdistyvät ikäaikaiset perinteet ja yhteiskunnallinen paine.

Lapsenkaipuu ei sinänsä ole sama asia kuin tahaton lapsettomuus. Lapsenkaipuu voi johtaa hyvinkin nopeaan lapsen saamiseen, jos lääketieteellisiä tai elämäntilanteeseen liittyviä esteitä tai hidasteita ei ole. Toisaalta lapsenkaipuu ei välttämättä johda raskauden yrittämiseen esimerkiksi elämäntilanteen johdosta, vaan saatetaan esimerkiksi sopia puolison kanssa, että lasta yritetään vasta kahden vuoden päästä. Viivästynyt lapsenkaipuu kuvaa hyvin lapsettomuuden tuskaa. Määrittelen tahattoman lapsettomuuden kokemukseksi lapsitoiveen toteutumattomuudeksi. Kyseessä on siis Rotkirchin (2007) kuvaaman voimakkaan lapsenkaipua toteutumattomuus. Lapsettomuus voi johtua monista eri syistä: hedelmällisyshäiriöstä tai vaikka elämäntilanteesta, kuten sopivan puolison puutteesta. Tällöin näkökulma on aina subjektiivinen. Lapsenkaipuu voi olla aktiivinen (yritetään raskautta) tai passiivinen (ei yritystä), ja se voi sijoittua menneisyyteen (eletään kaksin, mutta lapsitoiveen toteutumattomuus vaikuttaa elämään) tai tulevaisuuteen (nykyiseen elämäntilanteeseen ei sovi lasten hankinta). Itse asiassa

ei ole merkitystä sillä, onko henkilöllä lapsia vai ei, vaan enemmänkin siitä, onko hänen lapsitoiveensa toteutunut. Lapsettomuus ei ole siis kirjaimellisesti sitä, ettei ole lapsia, vaan sitä, että voimakkaasti kaivattua lasta ei kuulu. (Kts. Lindfors 2012, 274-276.)

Lapsettomalla voi olla lapsia ja hän voi silti kokea lapsettomuutta. Simpukka-yhdistyksessä on vakiintunut käyttöön nimike *lapsellinen lapseton*. Lapsellisilla lapsettomilla voi olla erilaisia elämäntilanteita. Ensimmäinen lapsi on saattanut saada alkunsa helposti, mutta sisarruksia ei toiveista huolimatta tule. Lapsia on perheeseen voinut tulla adoption tai sijaisvanhemmuuden kautta. Uusperheessä voi toisella tai molemmilla ole lapsia aiemmista liitoista, mutta yhteistä lasta ei kuulu. Termi lapsellinen lapseton ei ole ehkä kaikkein paras sanan lapsellinen negatiivisen vivahteen takia, mutta muuten varsin osuva. Jos lapsettomuudessa on kyse lapsitoiveesta ja sen toteutumattomuudesta, voi lapsen saanutkin olla lapseton. Voidaan puhua myös toiveiden keskenmenosta. Tahattoman lapsettomuuden kipu ei välttämättä katoa mihinkään lapsen saamisen jälkeen ja lapsen saamisen hankaluus on edessä viimeistään silloin, jos perheeseen toivotaan lisää lapsia. Raskauden ja lapsen saamisen aikaan kipeät tunteet ja menetykset eivät useinkaan pyyhkiydy pois, pikemminkin päinvastoin; usein vasta raskauden alettua tai lapsen synnyttyä tulee tilaa lapsettomuuteen liittyville tunteille (Tulppala ym. 2007, 33–34; Tulppala 2012.)

Mistä tahaton lapsettomuus alkaa? Milloin lapsenkaipuu muuttuu tahattomaksi lapsettomuudeksi? Ehkäpä silloin, kun raskautta yritetään, mutta se ei onnistu. Usein ajatellaan, että raskauden alkaminen on vain ajan kysymys (Tulppala ym 2007, 3). Raskaus voi alkaa jo seuraavassa kuussa, joten on vaikea sanoa, koska pitäisi myöntää lapsettomuusongelman olemassaolo. Joskus taas lähtökohta on se, että biologisten faktojen vuoksi on alusta asti selvää, että ilman hedelmöityshoitoja ei voi saada lasta (esimerkiksi itsellisillä naisilla tai naisparilla). Tällöin pelkkä hedelmöityshoitoihin hakeutuminen ei välttämättä saa aikaan kokemusta lapsettomuudesta, vaan tämä tulee esiin silloin, jos raskaus ei hoidoista huolimatta ala. Toisaalta tahatonta lapsettomuutta voi kokea, vaikka ei koskaan tekisi mitään konkreettista lapsen saamiseksi (esimerkiksi itselliset naiset, jotka eivät mene hedelmöityshoitoihin). Mäkelä (2001) puhuu lapsettomuudesta lapsitoiveen toteutumisen viivästymisenä. Lapseton hautaa mielikuvituslapsia. (Mäkelä 2001, 182–188.) Lapsettomuussurun alkua ja loppua on vaikea osoittaa (Tulppala ym. 2007, 34.) Lapsettomien menetystä on verrattu omaisen menetykseen, mutta merkittävänä erona on se, että tunneprosessille on vaikea löytää alkua tai loppua, koska ulkoiset tapahtumat heittelevät surevaa eteen- ja taaksepäin kriisissä (Mäkelä 2001, 184). Lapsettomuus voidaan ajatella myös menetyksenä. Lapsettomuudessa menetetään potentiaalinen lapsi tai lapset, jotka jo varhain ovat muodostuneet osaksi minäkuvaa. (Tulppala 2007, 34.)

Sen myöntäminen, että lapsen saamisessa on ongelmia, on henkisesti iso asia. Siksi monet eivät halua määritellä itseään lapsettomiksi tai edes myöntää, että lapsettomuusongelma voi koskettaa heitä. Työssäni kuulen, että monet ovat aikoneet liittyä Simpukka-yhdistykseen jo pitkään, mutta eivät ole kuitenkaan liittyneet, koska toivovat lapsettomuuden olevan ohimenevää ja raskauden alkavan pian.

3.5 Lapsettomuudesta selviytyminen

Paula Kuivasaari-Pirinen (2013) käyttää lääketieteen väitöstutkimuksessaan käsitettä lapsettomuuteen sopeutuminen. Hänen mukaansa lapsettomuuden suru ei häviä, mutta sen kanssa voi oppia elämään. Aikaa tähän menee viimeisen hedelmöityshoidon päättymisen jälkeen 6-9 vuotta. Lapsen saaneilla sopeutuminen tapahtuu nopeammin. (Kuivasaari-Pirinen 2013.) Leena Repokari (2008) tutki lastenpsykiatrian väitöskirjassaan vanhemmuutta hedelmöityshoitojen jälkeen. Vaikka lapsettomuus oli stressaavaa ja lapsen saaminen kesti vuosia, sujui sopeutuminen vanhemmuuteen hyvin, eikä ongelmia ilmennyt. Repokari jopa arvelee, että lapsettomuuskokemus tavallaan valmentaa vanhemmuuteen. Hän kuitenkin varoittaa liiallisesta yleistämisestä. (Repokari 2008.) Tulppala (2012) huomauttaa, että lapsettomuustaustalla on negatiivisia vaikutuksia erityisesti raskausaikana ja synnytykseen liittyvissä asioissa.

Nykyään vallalla on elämän suunnitelmallisuus ja ajatus siitä, että voimme kontrolloida elämäämme. Lapsettomuus saattaa olla monelle ensimmäinen asia, joka ei olekaan kontrolloitavissa. (Tulppala ym. 2007, 3; 28–29; Malin 2006). Lapsettomuus on mitä suurimmassa määrin tunneasia, joka koostuu toivon ja pettymysten sarjasta, tunteiden vuoristoradasta (Tulppala 2007, 28). Lapsiunelmasta luopuminen on yksi elämän suurista päätöksistä. Vaikka lapsettomuuteen yleensä sopeudutaan, suru ei katoa, vaan kertautuu elämänkaaren eri vaiheissa. Kriisistä voi selviytyä kuuntelemalla itseään ja aikaa ja tilaa antaen. Olennaista on keskustella kumppanin, läheisten ja vertaisten kanssa. Vertaistuella on suuri merkitys ja joskus tarvitaan myös ammattilaisen apua. (Tulppala 2012.) Lapsettomuudesta voi olla myös positiivisia vaikutuksia, kuten kypsyminen ihmisenä henkisesti tai parisuhteen vahvistuminen. (Malin 2006, 84–86.)

Mitä lapsettomuudesta selviytyminen oikeastaan kokemuskätkökulmasta on? Mistä tietää selviytyneensä? Näihin kysymyksiin etsin vastausta tässä luvussa 6.

3.6 Lapsettomien yhdistys Simpukka ry

Lapsettomien yhdistys Simpukka ry sai alkunsa vuonna 1987 kuopiolaisen lapsettomuusklinikan odotushuoneesta, jossa kolme naista odotti vuoroaan vastaanotolle. He huomasivat, että lapsettomuus yhdistää heitä ja päättelivät, että lapsettomat jaksavat paremmin, kun voivat tavata vertaisiaan. He alkoivat pitää yhteyttä ja perustivat pian yhdistyksen, *Saisimmepa lapsen ry:n*. Kyseessä on siis melko tyypillinen järjestön synty tapa (vrt. Heikkala 2001). Yhdistyksen tarkoituksena oli tuolloin – aivan kuten nykyäänkin – toimia tahattomasti lapsettomien yhdyssiteenä, tarjota vertaistukea ja tehdä vaikuttamistyötä. Nykyään yhdistyksellä on noin 1500 jäsentä, joista kolmasosa on miehiä. Yhdistyksen tärkein toimintamuoto on vertaistuen tarjoaminen. Vapaaehtoisten vertaistukijoiden ohjaamia ryhmiä on noin 25 kappaletta 16 eri paikkakunnalla. Ryhmät kokoontuvat yleensä kerran kuukaudessa. Vertaistukea tarjotaan lisäksi tukihenkilöiden välityksellä ja sähköisesti kotisivujen keskustelupalstalla sekä Facebook-keskusteluryhmissä. Vaikuttamistyötä tehdään yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa. Yhdistys julkaisee neljä kertaa vuodessa ilmestyvää *Simpukka*-lehteä. Lehti toteutetaan pääosin vapaaehtoisvoimin. Vapaaehtoistoimijoista koostuu myös yhdistyksen hallitus. Yhdistys on yhä Suomen ainoa tahattomasti lapsettomien järjestö. Yhdistyksellä on viisi työntekijää, joista kaksi työskentelee lapsettomien parisuhdehyvinvointia tukevassa projektissa. Yhdistyksen tavoitteena on parantaa tahattomasti lapsettomien hyvinvointia. *Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n* strategiassa määritellään, että yhdistys on tarkoitettu kaikille, jotka toivovat saavansa lapsen tai lisää lapsia, mutta eivät syystä tai toisesta voi saada lapsia. Mukana on niin lasta toivovia, lapsen saaneita kuin yksin tai kaksin elämiseen päätyneitä.

Lapsettomuus-ilmiön monimutkaisuudesta ja käsitteen tahaton lapsettomuus määrittämisen ja rajaamisen vaikeudesta kertoo myös yhdistyksen nimen kehitys. Ensimmäinen nimi – *Saisimmepa lapsen ry* – piti sisällään olennaisen: lapsitoiveen. Yhdistyksen nimenä se oli kuitenkin huono: yhdistyksen tarkoituksena ei ollut niinkään auttaa jäseniään saamaan lapsia, vaan tarjota toimintafoorumi, joka tekee vaikuttamistyötä ja tarjoaa vertaistukea. Vuonna 1992 nimeksi vaihdettiin *Lapsettomien tuki ry*. Uuden nimen myötä tuotiin esiin, että lapsettomuuden parannuskeinoksi ei riitä se, että saa lapsen, vaan olennaista on saada tukea. Tämäkin nimi herätti vuosien mittaan paljon keskustelua. Tokihan lapsettomat tarvitsevat tukea, mutta he eivät ole vain tuen vastaanottajia, vaan aktiivisia toimijoita (vrt. Malin 2006). Ongelmallista nimessä oli myös sana lapsettomien. Se koettiin tuolloin leimaavaksi. Monet eivät halua myöntää olevansa lapsettomia eivätkä siksi halunneet liittyä järjestöön. Nimi aiheutti myös käytännössä vaikeita tilanteita: moni ei leimautumisen pelossa halunnut osallistua yleisötilaisuuteen, jos luentosalin ovesta mainittiin yhdistyksen nimi. Myös kaikki posti jäsenlehti mukaan lukien toimitettiin anonyymissä kirjekuoressa. Nimen muuttaminen nähtiin taas ajankohtaiseksi. Tällä kertaa etsittiin

symbolista nimeä, joka loisi yhteisöllisyyttä. Kaivattiin nimeä, joka kokoaisi lapsettomat yhteen, eikä karkottaisi heitä. Nimeksi valittiin vuonna 2006 *Lapsettomien yhdistys Simpukka ry*, lyhyemmin Simpukka. Nimi Simpukka oli ollut jo aiemmin käytössä yhdistyksen psykososiaalisen tuen kehittämisen projektissa. Nimen taustalla on symbolinen tarina: lapsettomat käpertyvät usein itseensä kuin simpukka kuoreensa. Hiekanjyvä hiertää kipeästi simpukkaa, mutta kun aikaa on kulunut tarpeeksi, simpukka voi aueta ja tuskan aiheuttaneesta hiekanjyvästä voi kasvaa helmi. Jäsenet ottivat nimen heti hyvin vastaan: he nimesivät vertaistukiryhmiä simpukka-ryhmiksi. Käsitteillä ja sanoilla on merkitystä. Oma kieli voi auttaa selviytymään ja rakentamaan lapsettoman identiteettiä sekä löytämään yhteisöllisyyttä (vrt. Malin 2006).

4 Metodit ja aineisto

Tutkimukseni on aineistolähtöistä ja kokemusnäkökulmaa korostavaa. Haluan päästää ääneen kokemusasiantuntijat: vapaaehtoistoimijat. Yhdistän aineistoon havaintoni ja kokemukseni työssäni tutkimuksen kohderyhmän parissa. Taustalla vaikuttaa myös oma kokemukseni tahattomasti lapsettomana vapaaehtoistoimijana. Tutkimus on deskriptiivistä eli kuvailevaa. Pyrin ymmärtämään ilmiötä – vapaaehtoistoiminnan motiiveja ja lapsettomuudesta selviytymistä – laajasti. Aineistolähtöisyys näkyy paitsi haastateltavien kokemustiedon kunnioittamisessa, myös analyysitapojen valinnassa. Alun perin tarkoitukseni oli toteuttaa Yeungin timanttimaliin mukainen luokittelu. Aineisto kuitenkin hahmottui tarinoiksi ja kutsui tekemään myös narratiivisen analyysin. Tässä luvussa pohdin, miten motiiveja ylipäänsä voi tutkia. Perustelen, miksi valitsin aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Esittelen käyttämäni Yeungin timanttimalin ja kerron narratiivisesta analyysistä.

4.1 Motiivit esiin teemahaastattelulla

Mikä oikeastaan on motiivi? Miten motiiveja voidaan tutkia? Onko motiivi se, miksi on lähtenyt johonkin toimintaan, se miksi jatkaa mukana vai se, mitä kokee toiminnasta saavansa? Yeung puhuu vapaaehtoisuustemasta; siitä, miten monet eri tekijät vaikuttavat motivaatioon. Yeung suosittelee aineistolähtöistä otetta tämän mysteerin ratkaisemisessa. Fenomenologinen ote tarjoaa mahdollisuuden lähestyä vapaaehtoisuustemasta ilmiötä kokonaisvaltaisesti. Erityisesti deskriptiivinen eli kuvaileva fenomenologia sopii vapaaehtoistoiminnan empiiriseen tutkimukseen. Deskriptiivisessä fenomenologiassa tärkeintä ovat kokemukset ja kokemuksellisuus. Näiden kautta voidaan saada kuva ilmiöiden rakenteesta ja sisäisistä suhteista. Tavoitteena on tutkia kokemuksia ja merkityksiä niin vapaana ennako-oletuksista kuin mahdollista. (Yeung 2005a, 89–90.)

Haastattelussa ihmiset voivat itse kertoa kokemuksistaan vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. Haastatteleminen on mahdollista saada esiin vastausten taustalla olevat motiivit. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34.) Samalla saadaan käyttöön myös ei-kielelliset vihjeet. Haastateltava toimii tilanteessa subjektina. Hän on merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.) Haastateltava tuo omin sanoin vastaamalla esille merkitysrakenteet ja tapansa hahmottaa asioita. Jotta voidaan tutkia näitä merkitysrakenteita, tarvitaan ihmisten itse tuottamaa tekstiä, jossa he puhuvat omin

sanoin, eivätkä valitse tutkijan antamista eri vaihtoehdoista sopivinta. (Alasuutari 2001, 72.) Haastattelussa on myös se etu, että haastattelijalla on mahdollisuus motivoida haastateltava vastaamaan. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47). Haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Haastattelijan kannalta etukäteen hahmotetut teemat helpottavat haastattelujen tekemistä, niiden analysointia ja vertailtavuutta. Teemat ovat haastattelijalle oiva runko, joka takaa että keskustellaan niistä asioista, joista on tarkoituskin. Teemahaastattelu mahdollistaa sen, että asioista voidaan keskustella eri järjestyksessä ja toisaalta väärät reaktiot voidaan torjua (Hirsjärvi & Hurme 2000, 104).

Motiiveihin ja vapaaehtoistoimintaa liittyvä tabuja. Ihmiset saattavat kokea, että on moraalisesti parempi vastata, että teen vapaaehtoistyötä koska haluan auttaa, kuin että vapaaehtoistoiminta parantaa työllistymiseni edellytyksiä. Vapaaehtoistoiminnan motiivit ovat Yeungin (1999, 22) mukaan heikosti tiedostettuja ja emotionaalisia. Tämä asettaa tutkimuksen suorittamiselle omat haasteensa. Halusin saada perusteluksi mukanaoloon muitakin asioita kuin halu auttaa. Siksi aineistonkeruun menetelmäksi sopi mielestäni parhaiten teemahaastattelu. Yeung (1999, 22) toteaa, että teemahaastattelut tuovat esiin paitsi sen mitä haastateltava sanoo, myös miten hän sen sanoo. Tämä on tärkeää etenkin käsiteltäessä vaikeita aiheita kuten motiiveja. Haastattelussa on myös se etu, että haastattelijalla on mahdollisuus motivoida haastateltava vastaamaan. Teemahaastattelussa toteutuu myös kokemuksellisuus. Teemahaastattelun kysymykset ja mahdollisuus keskustella auttavat haastateltavaa ymmärtämään mistä on kyse, esimerkiksi mitä tarkoittaa vapaaehtoistoiminta tai millaisia erilaisia motiiveja voi olla. Käsitteet ovat huonosti tunnettuja ja voivat eri ihmisille tarkoittaa eri asioita. Tämä toimii tietysti myös toisinpäin: haastattelijalla on mahdollisuus ymmärtää haastateltavien käyttämiä käsitteitä paremmin. Merkitysrakenteet ovat olennaisia tutkimuksessani: minkä merkityksen haastateltavat antavat vapaaehtoistoiminnalle osana lapsettomuusprosessiaan ja elämänsä kulkuaan.

Alasuutari (2001, 81) painottaa, että laadullisessa tutkimuksessa ei voi vain kysyä haastateltavilta vastauksia tutkimusongelmaan ja pitää vastauksia tutkimustuloksena, vaan tarvitaan myös teoreettista argumentaatiota. Yeungin mukaan epäsuoruus sopii fenomenologian ihanteisiin. Toiminnan motiiveja voidaan tutkia pikemminkin esimerkiksi antoisuuden kuin syiden kautta. Eli vaikka tutkitaan x:ää, olennaisempaa on se, mitä laajempaa ilmiötä/ilmiöitä x on osa. (Yeung 2005a, 92.) Otin tämän huomioon teemahaastattelun runkoa laatiessani: pyysin haastateltavia mm. kuvailemaan mukavaa päivää vapaaehtoistoiminnan parissa. Näin sain laajemman kirjon motivaation elementtejä, kuin vain kysymällä miksi olet mukana tai mitä saat vapaaehtoistoiminnasta. Yeung (mt. 94) huomasi omassa aineistossaan, että kun haastatteluissa kartoitettiin kokemuksia ja merkityksiä laajasti, mahdollisti se laaja-alaisen

näkökulman vapaaehtoistoiminnan motivaatioon. Myös Alasuutari (2001, 83) muistuttaa, että olennaista on merkitysrakenteiden löytäminen. Perimmäinen motiivi saattaa löytyä mistä tahansa kohtaa haastattelua. Ja perimmäistä motiivie ei välttämättä ole, on vaan useita motiivimainintoja. Näistä motiivimaininnoista voi muodostua Yeungin (2005a, 2005b) esiin nostama vapaaehtoistoiminnan motiivien kudelma. Kvalitatiivinen aineisto on yhtä moniulotteista kuin elämä itse (Alasuutari 2001, 84).

Aineistoni koostuu Simpukka-yhdistyksen vapaaehtoistojen haastatteluista. Haastateltavat olivat kaikki minulle tuttuja. Tunnen lapsettomuuden ja vapaaehtoistoiminnan sekä työn, että henkilökohtaisen kokemuksen ansioista. Nämä tekijät vaikuttivat asemaani haastattelijana ja tutkielman tekijänä ja asettivat omat haasteensa. Toisaalta taas aihepiirin ja henkilöiden tuttuus olivat myös vahvuus. Nylund ja Yeung peräänkuuluttavat osallistuvaa tutkimusta, joka tuo tutkittavien oman äänen myös tutkimustyökaluihin. Vapaaehtois- ja vertaistoiminnan tutkimuksen haasteena on se, että aihepiiriä on vaikea ottaa haltuun, kuvata ja analysoida perinteisen tutkimuksen keinoin, sillä vapaaehtois- ja vertaistoiminnan tutkimuksessa yhdistyvät ja limittyvät teoria-, kokemus- ja ammattitieto. Näistä muodostuu kudelma, jonka värisävyt pitäisi saada näkyviin myös tutkimustuloksiin. (Nylund & Yeung 2005, 22–23.)

4.2 Aineiston koostumus

Tein seitsemän teemahaastattelua. Haastattelin Simpukka-yhdistyksen vapaaehtoistojia. He asuivat Tampereella, Jyväskylässä ja Turussa. He ovat kaikki naisia ja toimivat vertaistukiryhmän vetäjinä, mutta heillä oli myös muita vapaaehtoistehtäviä. Kolme toimi puhelinpäivystäjänä. Heillä oli myös toiminnallisia tehtäviä: viisi henkilöä oli toiminut ryhmän käynnistäjinä. Ryhmän käynnistäminen voidaan nähdä omana, vertaistukiryhmän vetäjänä toimimisesta erillisenä ja luonteeltaan erilaisena vapaaehtoistehtävänä (kts. Jyrämä 2009). Neljä henkilöä oli järjestänyt yleisötilaisuuksia, yksi heistä kuvaili itsensä ”yleismies Jantuseksi”. Yhdistyksen hallinnossa oli mukana kaksi henkilöä ja jäsenlehden toimittamisessa yksi henkilö. Yhdellä henkilöllä saattoi siis olla useampi vapaaehtoistehtävä joko yhtä aikaa tai peräkkäin. Vertaistukinäkökulma on olennainen myös niissä Simpukka-yhdistyksen vapaaehtoistehtävissä, jotka eivät suoraan näyttäisi liittyvän vertaistukitoimintaan. Voidaan ajatella, että lähes kaikki yhdistyksen toiminta (ehkä edunvalvonta- ja vaikuttamistyötä lukuun ottamatta) on vertaistuellista: niin jäsenlehden toimittaminen, tapahtumien järjestäminen kuin luottamushallinnossa toimiminenkin. Yhdistyksen kaikki vapaaehtoiset ovat kokeneet tahattoman lapsettomuuden. Yhdistys

ei siis tarjoa vapaaehtoistehtäviä, joita kuka tahansa voisi tehdä. Tästä syystä analyysissä korostuu vertaistuki ja vapaaehtoistehtävistä vertaistukiryhmän vetäjänä toimiminen.

Yhdistyksellä oli haastattelujen toteuttamisajankohtana vertaistukiryhmiä 15 paikkakunnalla ja vertaistukijoita oli noin 25. Vaikka haastateltujen määrä on suhteellisen pieni, muodostaa se kattavan otoksen kyseisen hetken vertaistukijoista. Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä iältään 30–35 -vuotiaita ja olivat toivoneet lasta 3-7 vuotta. Viisi haastattelua toteutettiin Simpukka-yhdistyksen toimistossa Tampereella ja kaksi Turussa yhden haastateltavan työpaikalla. Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin. Anonyymiuden varmistamiseksi häivytin lainauksista tekijät ja yksityiskohdat, joiden avulla yksittäiset henkilöt voisi tunnistaa. Kiinnitin huomiota siihen, että merkitykset eivät silti muuttuneet.

Yeung korostaa, että voidaksemme ymmärtää vapaaehtoistoiminnan motivaatiota, on motiivielementteinä huomioitava tulevaisuuteen liittyvien tekijöiden ohella myös menneisyyteen ja nykyisyyteen liittyvät tekijät. Hänen mukaansa Suomessa puuttuu yhä myös laadullista tutkimusta siitä, miten vapaaehtoistoiminta rakentuu osaksi toimijoiden elämäntulkua (Nylund & Yeung 2005, 22; Yeung 2005a, 87.) Yeung (2005a, 98) toivookin, että vapaaehtoistoimijoiden motiivitekijöiden suhdetta toimijoiden identiteettiin ja elämäntulkuihin selvitettäisiin enemmän. Aineistossani nämä ovat erottamattomat, sillä ne kietoutuvat vahvasti toisiinsa liittyen myös lapsettomuuden omakohtaisuuteen ja vertaistuelliseen näkökulmaan. Hannu Sorri (2005) etsi tutkimuksessaan *Vapaaehtoisuus ja elämäntulkua* elämäntulkuprosessin näkökulmasta niitä merkityksiä, joita Palvelevan puhelimen päivystäjät antoivat vapaaehtoisuudelleen: millä tavoin päivystäjät itse liittävät vapaaehtoisuuden elämäntulkuaan. Hän etsi vastauksia keräämällä päivystäjien omia kirjoituksia. Sorrin mukaan motiivit jäivät helposti irrallisiksi, jos niitä ei tarkastella osana tutkittavan elämäntulkua. (Sorri 2005, 128–131.) Erityisen merkitykselliseksi koen elämäntulkunäkökulman aihepiirini takia. Kaikki Simpukka-yhdistyksen vertaistukijat ovat itse kokeneet lapsettomuuden: se on johdattanut heidät mukaan yhdistyksen toimintaan.

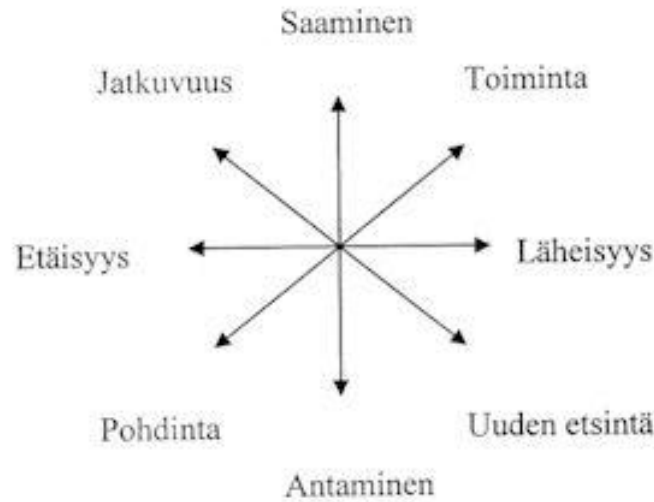
Elämäntulkunäkökulmaa silmällä pitäen pyysin haastattelujen alussa haastateltavia piirtämään elämäntulkunsa lapsettomuusajalta. Hypoteesini oli, että elämäntulkun avulla lapsettomuusajan tapahtumat, esimerkiksi se, kauanko on toivonut lasta ja onko käynyt hedelmöityshoidoissa, tulevat heti haastattelun alussa esiin. Toisena toiveenani oli kartoittaa lapsettomuuden ja myös vapaaehtoistoiminnan merkitystä haastateltavien elämässä, osana elämäntulkua. Haastattelut lähtivät mukavasti käyntiin elämäntulkun piirtämisen avulla. Se viritti haastateltavan ja haastattelijan oikealle aaltopituudelle. Koko lapsettomuushistoriaa ei enää tarvinnut kertoa muiden kysymysten kohdalla.

Lisäksi minun oli helpompi haastattelun kuluessa tehdä tarkentavia lisäkysymyksiä, kun tiesin koko lapsettomuustilanteen ja hoitohistorian. Elämänviivojen antia esittelen lisää luvussa 6.

Alasuutarin (2001, 151) mukaan teemahaastatteluista saattaa muodostua terapiatilanne, jossa haastateltava kertoo elämästään haastattelijalle. Uskon, että haastateltavien oli helpompi kertoa kokemuksistaan lapsettomuuden omakohtaisesti kokeneelle haastattelijalle. Toisaalta ammatillisuus oli turvanani: jos lapsettomuus olisi ollut haastattelijalle pelkästään omakohtaista tai muuten ajankohtainen ja kipeä asia, olisivat haastattelut saattaneet muodostua liian kuormittaviksi. Haastattelun osittainen terapialuonteisuus saattoi olla haastateltavillekin hyvä kokemus: monet lapsettomat kokevat helpottavana, kun saavat kertoa kokemuksistaan ja tunteistaan henkilölle, joka on itse kokenut saman. Haastatteluissa yleisvire oli positiivinen, vaikka haastateltavat olivat kokeneet useita menetyksiä ja psyykkisesti haastavia aikoja. He kaikki olivat haastatteluhetkellä jo siinä vaiheessa lapsettomuuden käsittelyä, että pystyvät puhumaan asiasta itkemättä. Akuutissa lapsettomuuskriisissä oleva ei Simpukka-yhdistyksen linjauksen mukaan voi toimia vertaistukijana. Vaikka tavoitteena oli kerätä tietoa, oli haastattelutilanne toisaalta myös vertaistukitilanne. En jakanut omia kokemuksiani, mutta haastateltavat tiesivät taustani ja kertoivat kokemuksistaan vertaiselle, eivät ulkopuoliselle tutkijalle. Toisaalta haastateltavat saattoivat olettaa liikaakin minun tietävän, eivätkä ehkä kuvailleet niin paljon ja perusteellisesti. Tiedostin nämä asiat etukäteen ja pidin mielessä koko tutkimuksen tekemisen ajan. Tutkimuksen päätösluvusta arvioin sitä, miten aiheen omakohtaisuus vaikutti tutkimuksen toteuttamiseen ja tulosten luotettavuuteen.

4.3 Timanttimalli

Analysoin aineiston Yeungin kehittämää timanttimalia käyttäen. Teoksessa *Vapaaehtoistoiminta – Anti, arvot ja osallisuus* hän kuvaa timanttimalin synnyn antaen käytännönläheisiä vinkkejä mallin hyödyntämiseen. Mallia kehittäessään Yeung haastatteli kahdeksaatoista evankelisluterilaisen kirkon vapaaehtoistoimijaa. Haastatteluissa oli kolme aikaperspektiiviä: mennyt, nykyinen ja tuleva. Pääteemoja olivat mm. vapaaehtoistoimijuuden tausta ja aloittaminen, nykyinen vapaaehtoistoiminta ja sitoutuminen sekä jatkuvuus. Yeung luokitteli aineiston yhteensä 767 motiivielementtiin. Näiden pohjalta hän rakensi vastinparit, jotka muodostivat neljä vapaaehtoisuuden ulottuvuutta. (Yeung 2005a; Yeung 2005b.)

Kuvio 1: Vapaaehtoistoiminnan timanttimalli (Yeung 2005b, 107)

Yeung käytti aineistonsa analyysissä ja timanttimallin rakentamisessa psykologi Amadeo Giorgin kehittämää empirisen fenomenologian nelivaiheista mallia. Ensimmäinen vaihe on *kokonaiskuuvan saavuttaminen*, jolloin aineistoon tutustutaan lukemalla sitä useaan kertaan läpi. Toinen vaihe on *merkitysyksiköiden erittely*. Tässä vaiheessa Yeung etsi aineistosta osioita, joiden katsoi sisältävän relevantteja motivaation osia ja otsikoi ne arkikielellä, esimerkiksi *halu auttaa* tai *toive tuttavista*. Hän löysi aineistostaan yli tuhat otsikkoa, joissa oli 767 ilmaisua. Näitä ilmaisuja hän kutsuu *vapaaehtoismotivaation elementeiksi*. Giorgin mallissa ne ovat nimeltään merkitysyksiköitä. Seuraavaksi siirryttiin yleisempään tarkasteluun: enää ei ollut väliä sillä, kenen haastattelusta elementit ovat, vaan tavoitteena oli mallintaa vapaaehtoisuutta näillä rakennuspalikoilla eli merkitysyksiköillä. Kolmas vaihe oli *merkitysyksiköiden analyysi*. Yeung luokitteli 767 motiivielementtiään 47 motiiviteemaksi. Niiden pohjalta hän rakensi merkitysyksiköiden vastinparit, jotka muodostivat neljä vapaaehtoisuuden ulottuvuutta. Vastinparit ovat: *saaminen – antaminen*, *jatkuvuus – uuden etsintä*, *etäisyys – läheisyys* ja *pohdinta – toimijuus*. Yeung kuvailee, että tämä vaihe oli kaikkein hankalin ja aikaa vievin. Neljäs vaihe oli *synteesi ja yhtenäinen kuvaus*, jossa Yeung luokitteli motiivielementit kahdeksan ääripään suhteen joko yhdelle tai kahdelle ääripäälle. Näistä muodostui nelidimensionaalinen, kahdeksankulmainen timanttimalli. Kyseessä ei ollut jäykkä luokittelu, vaan enemmänkin tulkintaa. Yeung kuvailee prosessin sujuneen kitkattomasti, sillä neljä ulottuvuutta olivat syntyneet juuri kyseisestä aineistosta. (Yeung 2005a; Yeung 2005b.)

Mitä vastinparit sitten kertovat? Niistä on erotettavissa kaksi suuntaa: itseä kohti (esim. *saaminen*, *jatkuvuus*) ja itsestä pois päin (esim. *ulos päin*, *uuden etsintä*). Timanttimallin ydinkysymys on Yeungin (2005b, 109) mukaan se, että kun vapaaehtoisuutta lähestytään kokonaisvaltaisesti

monipuolisena ilmiönä, nähdään mistä eri osista vapaaehtoisuudensuhteet koostuu. Käsitän tämän niin, että timanttimallin ja vastinparien etu on siinä, että niiden avulla saadaan motiivien kudelma esiin. Päädyin valitsemaan analysointitavaksi timanttimallin, sillä kiinnostuin sen mahdollisuuksista kuvata ja kuvailla vapaaehtoistoiminnan motiiveja monipuolisesti kokemuskäsitteitä kunnioittaen.

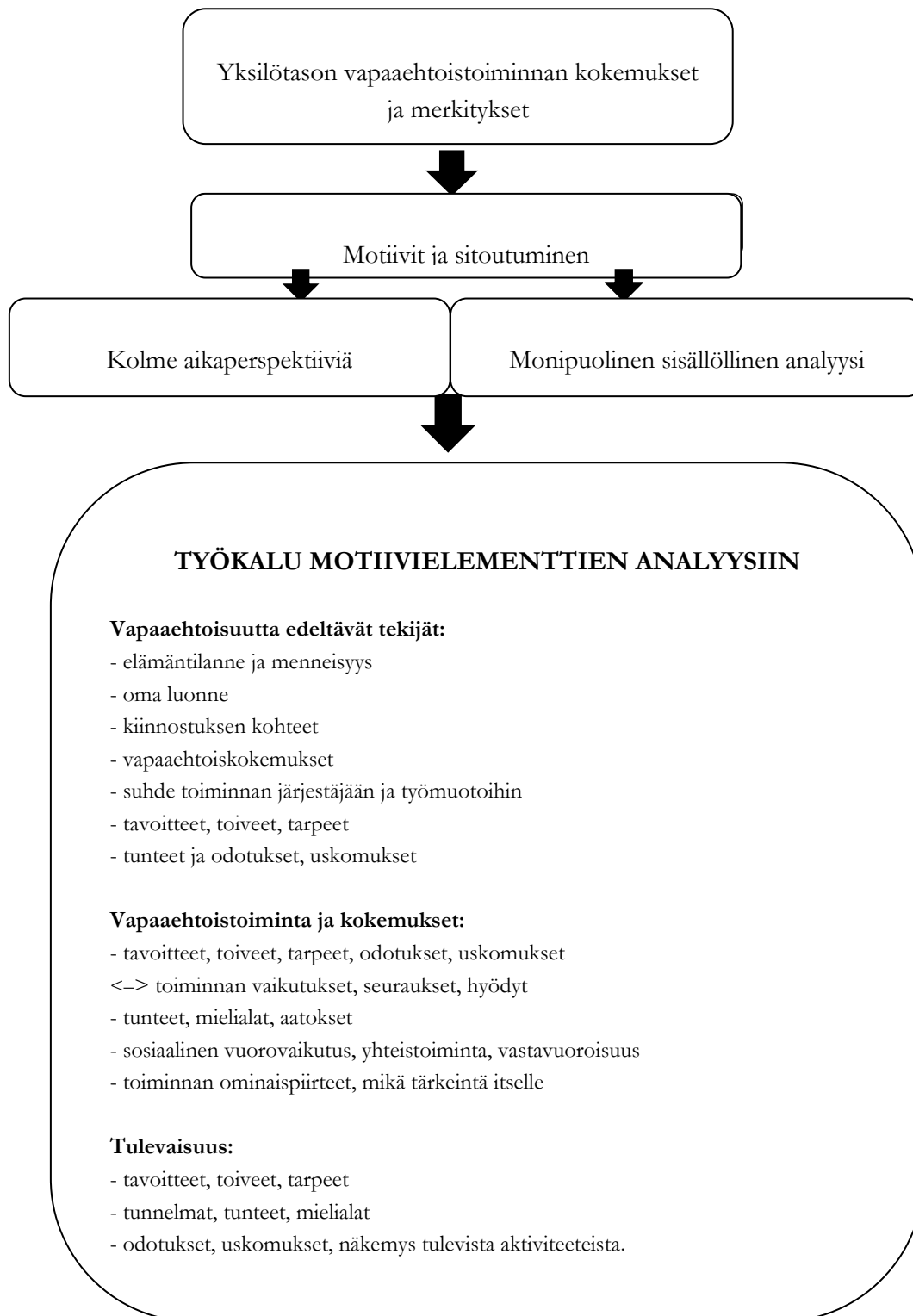
4.4 Timanttimallin analyysi

Analysoin aineistoni ensin käyttäen Yeungin timanttimallia. Etsin aineistostani motiivielementtejä, jaoin niitä Yeungin käyttämiin teemoihin ja sijoitin teemat vastinpareihin. Koska Yeung oli tehnyt perusteellisen työn luodessaan teemat ja vastinparit, en nähnyt syytä tehdä samaa itse, vaan päätin ensin katsoa, taipuuiko oma aineistoni niihin. Etsin litteroidusta aineistostani motiivielementtejä. Niitä etsiessäni käytin avuksi Yeungin taulukkoa *Analyysin fokuksen tarkentaminen* (Yeung 2005a, 93). Taulukko on työkalu siihen, mitä etsitään, kun etsitään motiivielementtejä. Yeung ohjeistaa, että jos aineistosta etsii ainoastaan mainintoja miksi-kysymykseen, tulee motivaatiosta liian suppea näkemys. Olennaista on pitää mielessä kolme aikaperspektiiviä: vapaaehtoisuutta edeltävä aika, vapaaehtoistoiminta ja kokemukset sekä tulevaisuus. Motiiveja ovat siis myös ne seikat, miksi on lähtenyt mukaan toimintaan, miksi jatkaa mukana, ja toisaalta mitkä tekijät voivat vaikuttaa siihen, että lopettaa vapaaehtoistoiminnan. (Yeung 2005b, 124–125.) Käytin apuna myös motiiviteemojen luetteloa, joka antoi vihjeitä siihen, mitä motiivielementit voivat olla. Ilman tätä apua olisin luultavasti etsinyt motiiveja liian suppeasti. Laadullisen aineiston analyysissä ei ole absoluuttisia totuuksia, eikä motiivielementtien etsimisessä ei ole yhtä ainoa oikeaa vastausta, vaan aina on kyse tulkinnasta ja valinnoista. Päädyin käyttämään samaa periaatetta kuin Yeung (2005a, 94): ”mieluummin liian yksityiskohtaisesti ja liian paljon kuin liian harvakseltaan”. Pidin myös koko ajan mielessä, että etsin motiivien kudelmaa, en motivaation ydintä. Olennaista oli se, mistä kaikista elementeistä vapaaehtoisten motivaatio rakentuu, ei niinkään se, mikä yksittäinen motiivi on tärkein tai keskeisin. Vaikka irrotin motiivielementit, palasin elementtejä teemoihin luokitelllessani jatkuvasti koko litteroituun tekstiin. Pyrin näin varmistamaan, että tulkitsin motiivielementin niin kuin haastateltava oli sen tarkoittanut, sillä pelkkä motiivielementti ei välttämättä yksinään kerro, mihin laajempaan ilmiöön se liittyy.

Motiivielementit toistuivat aineistossani. Osa haastateltavista toisti samaa elementtiä useaan kertaan. Päätin, että merkitsen motiivielementtien listaan jokaisen erilaisen motiivielementin kultakin haastateltavalta vain yhden kerran. Olennaista analyysissäni ei ollut se, kuinka moneen kertaan motiivielementit kunkin haastateltavan puheessa toistuivat, vaan se, monenko haastateltavan

haastatteluissa sama motiivielementti esiintyy ja toisaalta millaisia erilaisia elementtejä esiintyy. Näin rakentuu kuva siitä, muodostuiko seitsemän haastattelemani henkilön motiivien kudelman keskenään samoista vai erilaisista aineksista. Ja onko olemassa joku motiivielementti tai -teema, joka toistuu kaikissa kudelmassa. Jos olisin ottanut huomioon sen, montako kertaa yksi haastateltava mainitsee saman motiivielementin, kyseessä olisi haastateltavan tulkinta tärkeimmästä motiivista, ei minun. En ollut tässä kohtaa kiinnostunut siitä, minkä haastateltava määrittää (suoraan tai epäsuorasti) tärkeimmäksi motiivitekijäksi, vaan nimenomaan motiivien kudelmasta. Halusin saada kudelman myös vaietummat ja heikoimmin tiedostetut motiivit. Aineistoni muodostaa seitsemän erilaista motiivien kudelman. Nämä puolestaan muodostavat yhteisen motiivien kudelman: Simpukan vapaaehtoistoimijoiden motiivien kudelman.

Luin litteroidut haastattelut ensin läpi. Toisella kerralla etsin motiivielementtejä, jotka ympyröin tekstistä. Sijoitin motiivielementit Excel-taulukkoon luokitellen ne Yeungin mallin mukaisesti. Taulukossa oli neljä vastinparia (saaminen – antaminen, jatkuvuus – uuden etsintä, etäisyys – läheisyys ja pohdinta – toiminta) ja näiden alla yhteensä 47 teemaa (esim. itsensä toteuttaminen, keskinäinen apu, arvot taustana, vastapaino). Yhdistin eri haastattelut samaan taulukkoon erotellen kunkin haastateltavan motiivielementit eri värein. Näin pystyin hahmottamaan kokonaisuuden – mistä kaikista motiivielementeistä Simpukan vapaaehtoisten motiivien kudelman koostuu – mutta toisaalta myös sen, kuinka tyypillinen jokin motiivielementti on, eli moniko haastateltava mainitsi sen. Yeung asetti vielä timanttimalissa motiivielementit vastinparien akselleille eri ulottuvuuksiin sen mukaan, kuinka lähellä tai kaukana ne olivat akselin ääripäitä. Itse en nähnyt, että tämä olisi omassa aineistossani tuonut mitään olennaista lisää.

Kuvio 2: Analyysin fokuksen tarkentaminen (Yeung 2005a, 93)

4.5 Narratiivisuus ja lapsettomuuden mallitarina

Alun perin tarkoitukseni oli tehdä vain edellä esittelemäni motiivien luokittelu timanttimallin mukaisesti ja täydentää sitä piirretyillä elämänviivoilla. Elämänviivojen anti jäi kuitenkin melko vaatimattomaksi. Toisaalta huomasin aineistoni koostuvan tarinoista. Aineisto ikään kuin kutsui tarkastelemaan tarinoita. Päädyin siksi tekemään aineistolleni myös narratiivisen analyysin.

Narratiivisuudella ymmärrän tässä tutkielmassa Vilma Hännisen (2000, 16) ja Seija Sukulan (2009, 47) tapaan avointa lähestymistapaa, jota yhdistää tarinan käsite. Narratiivisuus toimii väljänä viitekehyksenä mahdollistaen laajan näkökulman aineiston tarkasteluun. Hänninen huomauttaa, että tarinallisuutta ei voi soveltaa kaikkeen, vaan olennaista on juoni. Tarinallisuus sopii erityisen hyvin elämänmuutoksiin. (Hänninen 2000, 95.) Huomasin narratiivisuuden sopivan lapsettomuuden tarkasteluun, sillä tarinallisuus on luonteenomaista lapsettomuuspuheelle. Lapsettomat ovat tottuneet kertomaan *oman tarinansa*. Simpukka-lehdessä julkaistaan *lukijan tarinoita*. Simpukka-yhdistyksen nettisivuilla haastateltavaksi voi ilmoittautua *Voin kertoa tarinani medialle* -lomakkeella. Vertaistukiryhmien kokoontuminen aloitetaan yleensä esittäytymiskierroksella. Esittäytyminen kerrotaan tarinana, joka etenee yleensä tietyn, ryhmässä opitun mallin mukaan. Lapsettomien tarinoita on julkaistu myös kirjoissa, mm. Kerttu Lähteenmäen (2007) toimittama *Lapsettomuus – 30 tositarinaa* ja Hanna Parviaisen (2012) toimittama *Ei kenenkään äiti – Kertomuksia lapsettomuudesta*. Lapsettomuustarinat toistuvat myös netin keskustelupalstoilla. Maili Malin (2006) löysi netin lapsettomuuskeskustelupalstoja tutkiessaan viestien muotoon puetun kertomuksen. Hänen mukaansa kokemuksen sanoittaminen narratiivin muotoon on yksi keino ottaa lapsettomuuskokemusta haltuun. (Mt, 85.)

Hänninen (2000) käyttää käsitettä tarinallinen kiertokulku, jossa yhdistyvät kertomus, sisäinen tarina, draama, situaatio, sosiaalinen tarinavaranto ja sisäinen tarina. Hänen mukaansa tarinallinen kiertokulku on historiaan ankkuroitunut ja historiaa tuottava prosessi. Sisäinen tarina ei siis ole vain puhetta itselle, vaan siihen liittyy ja yhdistyy elementtejä kaikista edellä mainituista. (Hänninen 2000, 19–23.) Kiertokulussa kaikki osat muokkaavat toisiaan, kertomus ei ole staattinen (mt, 55). Sosiaalisten tarinoiden varantoa kutsutaan mallitarinaksi. Ihminen vertaa ja soveltaa elämäänsä mallitarinaan, joka koostuu sosiaalisen kokemuksen kautta omaksutuista tarinoista. (Hänninen 2000, 93, ref. Harre 1981, Murray 1989, Scheibe 1986). Ihmiset rakentavat identiteettiään mallitarinoiden avulla. Mallitarina on kulttuurisidonnainen tapa jäsentää maailmaa. Mallitarina voi olla samaistumisen tai erottautumisen kohde. (Mt, 60.)

Siinä missä äitiyden mallitarinassa määritellään äidiksi tuleminen oikeat reitit, lapsettomuuden mallitarinassa kuvataan havaintojeni mukaan tahattomasti lapsettoman tyypillinen tarina. Julkisuudessa

esiintyvä lapsettomuuden mallitarina on yleensä selviytymistarina. Sen päähenkilönä on heteropari, jonka elämä on suhteellisen vakiintunutta: on oma asunto, työpaikka tai opiskelut loppuvaiheessa. Elämässä on asiat muuten kunnossa, mutta toivottua lasta ei vain kuulu. Kun lasta on yritetty vuoden verran, otetaan yhteyttä hedelmöityshoitoklinikkaan. Klinikalla valetaan uskoa lapsen saamiseen ja pariskunta on toiveikas. Hoidot tuottavatkin tulosta. Raskaus etenee hyvin ja syntyy terve vauva. Vanhemmuus sujuu tavalliseen tapaan. Lapsettomuus oli vain ohimenevä vaihe: ensimmäisen lapsen saaminen kesti hiukan kauemmin kuin muilla, mutta onneksi lääketiede tuli avuksi. Selviytymistarinan sankareita ovat lääkärit ja muut lääketieteelliset asiantuntijat. Jos sinnikkäästä ja periksiantamattomasta yrittämisestä huolimatta hoidot eivät tuota tulosta, pariskunta siirtyy adoptioon ja saa sitä kautta lapsen. Todellisuus on tietenkin tätä mallitarinaa moniulotteisempi, eivätkä elämäntilanteet ole heterogeenisiä. Pariskunnan molemmat osapuolet eivät ehkä toivo lasta yhtä paljon, lapsettomuus saattaa jopa johtua siitä, että puolisoista toinen ei halua lapsia. Kyseessä voi olla myös esimerkiksi uusperhe, jossa toisella tai kummallakin on lapsia edellisestä liitosta, mutta kaivattua yhteistä lasta ei kuulu. Ensimmäinen lapsi on saattanut saada alkunsa helposti, mutta lisää lapsia ei synny. Elämässä saattaa olla paljon epävarmuustekijöitä: työttömyyttä tai sairautta, jotka pahentavat lapsettomuuskriisiä ja ehkä estävät hedelmöityshoidot ja adoption.

Lapsettomuuden mallitarinoita kaivataan. Kun *Simpukka*-lehdessä haastatellaan vaikkapa yksin lasta toivovaa henkilöä, palautteessa kerrotaan, että halutaan kuulla tavallisten lapsettomien tarinoita. Samanlaista kritiikkiä tulee joskus, kun puhutaan sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön tai pariskunnan lapsitoiveesta. Myös tarinan loppu herättää keskustelua: toiset haluavat lukea lehdestä onnellisia loppuja tarkoittaen sitä, että pariskunta saa lapsen. Toiset taas kritisoiivat lapsettomuustarinan päättymistä lapsen saamiseen. Lapsettomuusdokumentissa *Hiljaa toivotut* seurattiin kahden pariskunnan lapsitoivetta usean vuoden ajan. Toinen dokumentissa kuvatuista naisista tuli melko pian raskaaksi, mutta toinen pariskunta näytti jäävän lapsettomaksi. Dokumentin kuvaamisen jälkeen heille syntyi kuitenkin lapsi. Lapsettomat kritisoiivat sitä, että dokumenttiin oli valittu pariskunnat, jotka molemmat saivat lapsen. Lapsettomaksi jäävän pariskunnan tarina olisi voinut toimia toisenlaisena mallitarinana. Sinänsä ymmärrettävä kritiikki tuntuu epäreilulta dokumentissa esiintyneitä pariskuntia kohtaan, mutta kuvaa hyvin elämän sattumanvaraisuutta ja lapsettomuuden sekä lapsettomuuskokemuksen luonnetta. Lapsettomuuden mallitarinaa tarjotaan lapsettomille myös neuvojen muodossa. Jos joku kertoo lapsitoiveestaan, neuvona on mennä hedelmöityshoitoihin. Hoitojen päätyttyä tuloksettomina yleinen neuvo on ”ainahan te voitte adoptoida”. Ulkoapäin määritellyssä lapsettomuuden ratkaisun mallitarinassa ilmenee hyvin vahvasti Malinin (2006) esiin tuoma hierarkia, jossa ensisijalla on geneettisesti oma lapsi, viimeisellä sijalla ulkomailta adoptoitu lapsi (vrt. Koskiahho 2001).

Seija Sukula löysi yksinadoptoineiden naisten tarinoita lukiessaan adoptiopuheen eli yhtenäisen tavan kertoa adoptiosta. Adoptiopuheessa yhdistyvät selviämispuhe ja adoptioevonnan ammattilaisten käyttämä kieli. Puhe noudatti äitiyden mallitarinan vaiheita. Adoptio-odotusta kuvattiin sanalla raskaus ja adoption keskeytymistä kutsuttiin keskenmenoksi. (Sukula 2009, 141–142.) Oma kokemukseni adoptiovanhempana ja adoptiovanhempien vertaistukiryhmiin osallistuneena tukee Sukulan havaintoja. Lisäksi Sukula (2009, 86) löysi adoptio-odottajien tarinoista ruumiillisia metaforia. Myös lapsettomuuden mallitarinat muistuttavat äitiyden mallitarinoita ruumiillisuudessaan. Lapsettomuuden ruumiillisuus on lähellä äitiyden ruumiillisuutta, sillä kuukautisten alkamisen ja raskauden oireet muistuttavat toisiaan (Malin 2006, 86). Mianna Meskuksen (2014) mukaan lapsettomien vertaistukikeskusteluissa ruumiillisuus oli keskeinen teema. Keskustelijat nimesivät ruumiintoimintojaan ja tulkitsivat niiden merkkejä. He kannustivat toisiaan sietämään ruumiillista epävarmuutta ja hallinnan puutetta. (Meskus 2014, 61–62.) Ruumiillisuuteen liittyen puhutaan usein ruumiillisesta itsemääräämisoikeudesta, joka liittyy erityisesti reproduktiivisiin oikeuksiin (Julkunen 2004, 29–30). Paradoksaalista lapsettomuuden ruumiillisuudessa on se, että reproduktiiviset oikeudet kääntyvät ympäri: naisella on valta määrätä, mutta ruumis kieltäytyy tottelemasta.

4.6 Narratiivinen analyysi

Väitöstutkimuksensa *Sisäinen tarina* ensimmäisessä artikkelissa *Työpaikan menetys tarinana* Hänninen (2000) kuvailee, miten tarinat tavallaan syntyivät itsekseen aineistosta. Hän muokkasi teemahaastatteluilla kokoamansa aineiston tarinoiden muotoon jo ennen kuin oli tietoisesti valinnut tarinalähestymistapaa. Tarinallisuus on kulttuurinen tapa hahmottaa maailmaa. (Hänninen 2000, 99.) Myös oma aineistoni hahmottui minulle tarinoina. Litteroituja haastatteluja lukiessani huomasin niiden muodostavan tarinoita: niistä löytyi juoni ja erilaisia käännekohtia. Lisäksi tarinat muistuttivat niin sisällöltään kuin muodoltaan toisiaan. Narratiivisuus on siis tutkimuksessani aineistolähtöistä.

Luin litteroidut haastattelut tällä kertaa narratiivisesta näkökulmasta etsien niistä keskeisiä tapahtumia, erityisesti elämäntapahtumien muutoksia ja käännekohtia. Narratiivinen lähestymistapa antoi mahdollisuuden nostaa esiin asioita, jotka motiivielementtien luokittelussa jäivät ulkopuolelle, mutta jotka kuvasivat ilmiötä ja auttoivat ymmärtämään vapaaehtoisuuden kokonaiskuvaa. Haastattelut kertoivat tärkeistä käännekohdista käyttäen sanoja *virstanpylväs*, *maailmanloppu* ja *merkittävä asia* määrittellen näin itse merkitykselliset tapahtumat. Muodostin ensin jokaisesta haastattelusta oman tarinan elämänmuutosten ja käännekohtien ympärille. Litteroidut haastattelut noudattelivat keskenään samaa juonenkulkua. Tyypillisiä käännekohtia olivat lapsettomuuden alku, aallonpohja, vertaistukitoimintaan hakeutuminen, selviytyminen ja tulevaisuuden suunnitelmat. Lisäksi etsin teemoja,

joista olin tutkimuskysymyksen takia kiinnostunut: vapaaehtoistoimijana aloittaminen, vapaaehtoistoiminnan merkitys ja vertaistukitoiminnan merkitys. Tiivistin jokaisen tarinan näiden käännekohtien ja teemojen ympärille. Niitä löytyi tyypillisesti haastattelujen alkupäästä, jolloin henkilöt kertoivat lapsettomuudestaan ja elämänsä kulusta selittäen piirtämiään elämänviivoja. Tässä kohtaa haastateltavat kertoivat tarinaa: muotoilivat kokemuksensa spontaanisti narratiivin muotoon. Tarina muistutti vertaistukiryhmissä kerrottuja esittelytarinoita. Analyysivaiheessa täydensin tarinoita etsimällä käännekohtia ja teemoja koko haastatteluista. Tämä oli tärkeää siksi, että elämänviivoja selittäessään – lapsettomuustarinaa luodessaan – haastateltavat keskittyivät tyypillisesti lääketieteellisiin tapahtumiin ja niiden aiheuttamiin tunteisiin. Vertaistukeen ja vapaaehtoistoiminnan motiiveihin liittyvät asiat tulivat esiin teemahaastattelun edetessä. Tiivistin tarinoita ja huomasin, että haastattelemani henkilöt puhuivat yhteen ääneen. Muodostin ensin jokaisesta litteroidusta haastattelusta oman tarinan ja sitten yhdistin ne yhteiseksi tiivistetyksi tarinaksi. Etenin prosessissa koko ajan aineistolähtöisesti.

Ei ole olemassa yhtä tapaa tehdä narratiivista analyysiä, vaan on useita toisistaan poikkeava vaihtoehtoja, joiden sisällä on lisää erilaisia vaihtoehtoja ja tyylejä, linjaa Matti Hyvärinen (2006). Vaihtoehtoja voidaan myös yhdistää. Hyvärinen jakaa analyysitavat neljään ryhmään: temaattinen luenta tai sisällön analyysi, kertomusten luokittelu kokonaishahmon perusteella, kertomuksen kulun yksityiskohtien analyysi ja kertomuksen vuorovaikutuksellisen tuottamisen analyysi. (Hyvärinen 2006, 17.) Kokonaishahmon luennassa voidaan keskittyä lajityyppeihin kuten komediaan ja tragediaan (kts. esim. Hänninen 2000). Pelkistetyin versio on etsiä yksi tarinamalli, johon kaikki tutkitut tarinat sopivat. (Hyvärinen 2006, 18). Hänninen (2000) käytti väitöstutkimuksensa artikkeleissa erilaisia narratiivisen analyysin tapoja. Näitä tapoja hän kuvaili neljällä yhteisellä piirteellä. Ensinnäkin hän kiinnitti huomiota tarinoiden temaattiseen sisältöön. Toiseksi hän on pelkisti tarinat ydintarinoiksi ja tarkasteli tarinoiden kokonaisuutta ja pääjuonta. Kolmanneksi hän tyypitteli tarinoita tai kokosi niistä perustarinan. Neljänneksi hän on esittänyt tulokset tyypikkompositioina, joihin hän on tiivistänyt monen henkilön samaa logiikkaa noudattavat tarinat. (Hänninen 2000.) Sukula puolestaan valitsi temaattisuuden osittain eettisistä syistä. Temaattisuus sopii hänen mukaansa hyvin arkaluontoisten asioiden käsittelemiseen, sillä tällöin yksittäisen henkilön tarina sulautuu teeman sisälle. (Sukula 2009, 59.)

Oma analyysini on yhdistelmä temaattisuutta ja kokonaishahmon luenta. Analyysini rakentuu sekä teemojen, että elämänmuutosten ympärille ja lisäksi olen tiivistänyt aineiston yhdeksi tarinaksi. Tiivistäminen mahdollistaa kokonaiskuvan saamisen ja samalla tutkimukseen osallistuneiden tunnistettavuus vähenee. Kääntöpuolena on se, että tarinoiden yksityiskohdat ja yksilöllisyys hämärtyvät. (Hänninen 2000, 33.) Hyvärinen (2006, 19) varoittaa, että yhden tarinamallin esittäminen hukkaa kertomuksien ainutlaatuisuuden ja erilaisuuden tuoden näkyville vain seikat, jotka ovat

säännönmukaisia. Ymmärrän, että aineiston tiivistäminen yhdeksi tarinaksi – kuten olen analyysissä tehnyt – ei ainoana analyysimenetelmänä ole riittävä. Hyvärinen (2006, 19) ehdottaakin sitä hyväksi karkean analyysin välineeksi. Tutkimuksessani narratiivinen analyysi ja motiivielementtien luokittelu täydentävät toisiaan. Hänninen esittää tarinat henkilöiden kautta hän-muodossa: *”Tieto työpaikan menetyksestä tuli Jubanille täytenä yllätyksenä. Hän ei halunnut kertoa asiasta vaimolleen, vaan päätti selvittää ongelmasta mahdollisimman pian ja itse.”* Päädyin käyttämään minä-muotoa, sillä halusin tuoda lapsettomien oman äänen kuuluviin, en niinkään korostaa itseäni ulkopuolisena tarkkailijana. Tämä tuntui luontevalta ratkaisulta. Toki tutkimuksen tekijä katsoo aina aineistoa ja ilmiötä jossain määrin ulkopuolelta, mutta halusin tällä valinnalla korostaa haastateltavien kokemusasiantuntijuutta.

5 Vapaaehtoisten motiivit

Tässä luvussa esittelen motiivielementtien luokittelun tulokset. Luku on jaettu neljään alaotsikkoon vastinparien mukaan. Motiiviteemat olen luettavuuden parantamiseksi kursivoinut. Lopuksi teen yhteenvedon, jossa nostan esiin merkittävimmät tulokset.

5.1 Antaminen – saaminen

Aineistossani vastinparissa saaminen-antaminen motiivimaininnat painottuivat erityisesti saamiseen, joka itse asiassa keräsi kaikkein eniten motiivimainintoja koko aineistosta. Vastinparin toiseen ääripäähän, antamiseen – johon sijoittuu myös halu auttaa – löytyi vain vähän motiivielementtejä. Akselin keskivaiheille, akselille saaminen – antaminen, tuli suhteellisen vähän mainintoja. Tätä voi pitää yllättävänä, sillä kaikki haastateltavat toimivat vertaistukijoina ja vertaistuelle on tyypillistä vastavuoroisuus.

Saamiseen liittyen haastateltavat kokivat voivansa *toteuttaa itseään*. Vapaaehtoistoiminta antoi heille tilaisuuden toteuttaa ominaisia piirteitä ja toimintatapoja kuten organisointikykyä tai ulospäin suuntautuneisuutta. Moni kertoi olevansa motivoitunut ja innostunut. Haastatellut kokivat saavansa *emotionaalisia palkintoja*. Vapaaehtoistoiminnassa he kokivat itsensä tärkeiksi ja hyödyllisiksi.

”No ehkä se on osaltaan myös kun voi edistää hyvää asiaa, mutta tietyllä tavalla myös sitä, että minä olen tärkeä. Tervettä itsekkyyttä, että minä olen tärkeä ihminen.” H7

Henkilökohtainen hyvinvointi nousi esiin kuudella seitsemästä haastatellusta. Monet olivat perustaneet vertaistukiryhmän omasta tarpeesta: kun sopivaa ryhmää ei ollut, se piti itse perustaa. Vapaaehtoistoiminta oli parantanut elämänlaatua ja vertaistukiryhmä antoi itselle paljon: se oli tärkeä henkireikä, josta saa perspektiiviä omaan tilanteeseen. Vertaistukiryhmätoiminta oli opettanut puhumaan lapsettomuudesta avoimemmin ja auttanut käsittelemään surua. Se oli ”vähentänyt lapsettomuuden tuomaa ahdistusta”.

”Panostus mitä se vaatii verrattuna siihen hyvän olon tunteeseen, mitä siitä saa on tosi pieni.” H3

”Ihan täysin omasta lähtökohdasta mä oon tänne tullut ja bengailut mukana, itsekkäistä vaikuttamista ihan täysin. Oon saanut siitä itselleni paljon.” H6

Vapaaehtoistoiminnasta voi olla myös välineellistä hyötyä. Tämä näkyi motiiviteemassa *työkokemus/apua opiskeluissa*. Kuusi seitsemästä haastatellusta mainitsi tämän teeman. Osa oli saanut kokemusta, jota voi hyödyntää työssään, joku taas täytettä ansioluetteloon: ”osoittaa aktiivisuutta”, yksi harkitsi vapaaehtoistoiminnassa saamiensa myönteisten kokemusten johdosta uranvaihdosta ja yksi oli saanut apua opiskeluunsa ryhmänvetokokemuksen avulla.

”On ehkä sillä tavalla ollut hyötyä työuralla, että kyllähän sitä työssäkin ajoittain vetää jotain ryhmiä tai on ryhmäkeskusteluissa mukana, että kyllähän niitä taitoja joita tuossa vapaaehtoistoiminnassa kehittyi, voi käyttää siinäkin hyväksi.” H5

Vastaajat kokivat *toimintamuodot palkitseviksi*: ”tuloksen näkee ryhmäläisissä”. Vertaistuen merkittävyys tuli esiin, samoin oma tärkeä rooli vertaistukijana. Haastatellut kuvailivat, että ”vertaistuki on joillekin iso henkireikä” ja ”vertaistuki on todella merkittävää”.

”Ei ne ole isoja asioita, mitä ihmiset tuossa toiminnassa tekee, mutta ne ovat silti kaupan merkityksellisiä.” H5

On motivoivaa tehdä sellaista, jolla on merkitystä. Näin tahattoman lapsettomuuden kokemus – niin musertavaa kuin se pahimmillaan onkin – voi tuoda elämään myös jotain hyvää. Se, että kokee olevansa tärkeä ja merkityksellinen, on keskeistä ihmisen hyvinvoinnille. Luvussa 6 pohdin tarkemmin mikä merkitys vapaaehtoistoiminnalla on omasta lapsettomuudesta selviytymisessä.

Mainintoja kertyi myös ulottuvuuden saaminen – antaminen puoliväliin. *Keskinäisen avun* mainitsi neljä haastateltua. Vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen avulla tulee ymmärretyksi ja saa apua myös omaan tilanteeseen: ”kootaan yhdessä ratkaisumalleja lapsettomuuteen”. Yksi vastaaja kertoi, että vertaistukiryhmän toiminta olisi loppunut, jos hän ei olisi ryhtynyt ryhmän vetäjäksi. Hän koki ryhmän jatkumisen tärkeäksi niin itselleen kuin ryhmäläisille.

”Kyllä se oli ihan se oma lapsettomuuden suru joka ajoi mut tähän ja sitten kun pidin sitä äärettömän tärkeenä et se toiminta jatkuu. Vaikka se ei tuntunut velvollisuudelta mut tuntu tärkeeltä pitää hengissä se ryhmä.” H1

Keskinäinen apu liittyy läheisesti *antamisen kautta saamiseen*. On palkitsevaa huomata voivansa tehdä jotain muiden hyväksi. Koettiin, että vapaaehtoistoiminta ”antaa enemmän kuin pelkkä vertaistuki.” Palkitsevaa on, että ”näkee, miten ihmiset pääsevät eteenpäin” ja sitä kautta kokee olevansa hyödyksi. Yksi haastateltu korosti olevansa vertaistuen antaja ja saaja. *Hyvän mielen* mainitsi yksi henkilö. Hän

puhui kokonaisvaltaisesta hyvän olon tunteesta, joka kestää pitkään. ”Sieltä kaikki aina hyvillä mielin lähtee”, kuvaili toinen vertaistukiryhmän tapaamisia.

“No se, ehkä että kuitenkin saa niin kuin tukea ja kannustusta omaan elämäntilanteeseen mutta sitten kuitenkin siinä samalla saa jelpittyä aika montaa muutakin ihmistä.”H5

Ulottuvuuden *saaminen – antaminen* toiseen ääripäähän, antamiseen, tuli vain vähän mainintoja. Teeman *halu auttaa* alle löytyi motiivimainintoja neljältä vastaajalta. Vertaistukiryhmätoiminnasta kerrottiin olevan ryhmäläisille hyötyä: ”saa auttaa” ja ”saa tehdä jotakin muiden eteen”. Yeung oli löytänyt aineistostaan teeman *erityistarpeet ja altruistinen luonne*, mutta omassa aineistossani niitä ei kukaan maininnut.

Oleennaista motivaation kannalta vaikuttaa olevan se, että kokee toiminnan lapsettomien parissa omakohtaisesti tärkeäksi. Yksi haastateltavista kertoo aiemmin toimineensa eräässä hyväntekeväisyisyhdistyksessä, mutta lopettaneensa löydettyään lapsettomien yhdistyksen.

”Kyllä sen huomaa, että ne jotka kerää vaan rahaa esimerkiksi jollekin tsunamin uhreille, niin ei niiden sydän oo siinä sillä tavalla, ei se voi olla siinä sillai mukana, se ei ole mahdollista, koska se ei kosketa se asia heidän elämämpiiriään, et se on kuitenkin aika eri tyyppistä vapaaehtoistyötä se semmoinen.” H6

Yeungin luokittelussa oli antamisen kohdalla *Toive auttamishalun leviämisestä*. Tähän kohtaan omassa aineistossani tuli muutama maininta, mm. ”oma esimerkki rohkaisee muitakin”. Yeungin luokittelusta puuttuu kokonaan *yhteiskunnallinen vaikuttaminen*, joka nousi omassa aineistossani esiin. Lisäsin sen siksi itse tähän kohtaan. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen motiivielementtejä olivat haastatteluissani muun muassa ”halu vaikuttaa asioihin, esimerkiksi lääkäreihin”. Joku koki, että vapaaehtoistoiminnasta Simpukassa on ”hyötyä koko Suomen lapsettomille.” Yksi vastaajista kertoi, että ”on hienoa, kun saa edistää suurempaa asiaa, kuten tasa-arvoa”. Toinen taas kuvaili ”tekevänsä jotain suurempaa”. Tämä liittyy myös itsensä merkitykselliseksi kokemiseen, joka tuli esiin saamisessa. Pohdin yhteiskunnallisen vaikuttamisen ulottuvuutta lisää tämän luvun viimeisessä kappaleessa.

5.2 Jatkuvuus – uuden etsintä

Akselilla jatkuvuus – uuden etsintä maininnat painottuvat jatkuvuuden puolelle. Neljä haastateltua mainitsi *aiemmat positiiviset kokemukset*. Kaksi heistä kertoi olleensa aiemmin mukana toisenlaisessa

järjestötoiminnassa ja saaneensa niistä positiivisia kokemuksia, joiden johdosta hakeutuivat Simpukassakin vapaaehtoistehtäviin. Kolme henkilöä kertoi olleensa mukana Simpukan vertaistukitoiminnassa ja ryhtyneensä siksi vapaaehtoisiksi. Kahta henkilöä oli ystävä pyytänyt mukaan. *Aihepiirin tuttuus* tuli esiin neljällä haastatellulla. Aihepiiri oli tuttu työn kautta tai siksi, että oli itse ollut ensin ryhmäläisenä: ”tiedän, mitä ryhmäläiset toivovat”. Yksi kertoi kasvaneensa ryhmänvetäjän tehtäviin koulutuksen kautta. Myös *elämäntilanne* tuli esiin kahdella haastatellulla: ”sopiva elämäntilanne sai lähtemään mukaan”. *Identiteetin* toi esiin yksi henkilö, joka kertoi mielestään sopivansa tehtävään.

”En tiedä olisinko lähtenyt muuten, jos ei mua olis tullut kaveri kotoa kysyyn. Että ei ois välttämättä tullut itelle mieleen, että uskaltais. Mutta sitten kun pääsi siinä kaverin kanssa testaamaan, että minkälaista ryhmän vetäminen oli, että sitten kun kaveri lopetti, niin se oli helppoa siirtyä siihen puikokoihin.” H3

Yeung löysi omassa aineistossaan myös teemat *jatke palkkatyölle* sekä *hyvinvoinnin ja jaksamisen ylläpito*. Omassa aineistossani nämä eivät nousseet esiin. Tämä johtunee siitä, että Yeungin aineistossa vapaaehtoistehtävät muistuttivat luonteeltaan enemmän harrastusta, omassa aineistossani taas kokemuksellisuus ja oma elämäntilanne olivat keskeisiä. Lisäksi haastattelemani henkilöt olivat pääsääntöisesti palkkatyössä, Yeungin aineistossa oli enemmän työelämän ulkopuolella olevia kuten eläkeläisiä.

Uuden etsintäkin tuli esiin. Kaksi haastateltua mainitsi vapaaehtoistoiminnan olevan vastapaino – toiselle työelämään ja toiselle siihen, että muilla elämän osa-alueilla menee heikosti.

”Ennen se on ollut aina se lapsettomuus, joka on vienyt pohjalle, mutta tänä aikana, kun olen ollut mukana vapaaehtoishommissa, niin ne on ollut niitä, jotka on niinku nostanut sieltä ylös. Jos mulla on muilla elämänalueilla ollut tosi paskaa ja ei oo töitä, niin se vapaaehtoishomma on antanut positiivista elämään, että on saanut olla hyödyllinen ja antaa jotain ja tehdä jotain muitten eteen. Ainakin oon ajatellut, että siitä on muille hyötyä.” H1

Uuden oppiminen nousi esiin neljällä. Tässä mainittiin erityisesti yhdistyksen tarjoamat koulutukset. Yksi oli vapaaehtoistoiminnan kautta kiinnostunut yhdistysten toiminnasta ja merkityksestä laajemminkin. Toinen taas kiinnostui psykologiasta: ”tässä vapaaehtoistoiminnassa oppii ihmisistä.” Kolme henkilöä kertoi *omasta muutoksesta*. Yksi jopa suunnitteli siirtyvänsä sosiaalialalle.

5.3 Etäisyys – läheisyys

Akselilla etäisyys – läheisyys painottui voimakkaasti läheisyys. Läheisyyden motiivielementtejä kertyi kaikilta vastaajilta. *Toiminnan sosiaalisuus* ja *uusien ihmisten tapaaminen* olivat olennaisia motivaation

kannalta. Yksi syy on todennäköisesti se, että lapsettomuus on yhä vaiettu. Monet eivät ole kertoneet edes lähipiirilleen asiasta. Toisaalta vain lapsettomuuden kokeneet tietävät, miltä lapsettomuus tuntuu. Nämä kaksi tekijää varmasti vaikuttavat siihen, että sosiaalinen ulottuvuus nousi niin vahvasti esiin.

”En tuntenut omalta paikkakunnaltani muita lapsettomia, enkä ollut lapsettomuudesta kaubeasti jutellutkaan, eikä tuntunut kaubeesti ystäväpiiristäkään löytyvän niitä, joilla ois sama tilanne. Ehkä hävetti tai pelotti puhua lapsettomuudesta avoimemmin. Sitten kun aloin puhumaan aiheesta avoimemmin, niin sitten löytyikin niitä ihmisiä enemmän ja lapsettomuus tuntui joka päivä normaalimmalta.” H3

Moni vierastaa vertaistukiryhmiä peläten niiden olevan itkukerhoja. Ryhmissä on kuitenkin yleensä positiivinen henki ja oma erityinen huumorinsa: ”tullaan itkien, mutta lähdetään nauraan”.

Ryhmähenki nousi esiin kolmella haastatellulla. Koettiin, että lapsettomuus yhdistää ja ryhmässä on hyvä henki. ”On kuin olisi kotiin tullut”, kuvasi yksi vastaaja vertaistukiryhmään osallistumista. Lapsettomien parissa ”saa olla oma itsensä”, sillä ”kaikki tietävät, mistä puhun”.

”Lapsettomuutta ei kuitenkaan ymmärrä kuin toinen lapseton. Voi olla täysin oma itsensä ja tietää, että toinen ymmärtää.” H6

Sanallinen vuorovaikutus oli myös tärkeä motiiviteema, sen alle kertyi mainintoja kuudelta haastatellulta. Vertaistukiryhmän keskustelut koettiin palkitseviksi. Esiin nousi erityisesti palautteen merkitys. On motivoivaa, kun saa palautetta ryhmäläisiltä tai yhdistyksen työntekijältä.

”Tulee hyvä olo palautteesta, jota ryhmäläisemme antavat suoraan. He kertovat kuinka tärkeitä tapaamiset ovat heille ja näen itsekin muutoksen heissä.” H1

Viideltä haastatellulta löytyi motiivimainintoja myös etäisyyden puolelle. Nämä liittyivät lähinnä toimintamuotojen *joustavuuteen*: ryhmänvetäjä pystyy suunnittelemaan vertaistukiryhmätapaamisten ajankohdat oman aikataulunsa mukaan etukäteen ja jos on vetäjäpari, voi jakaa vastuuta ja tarvittaessa olla pois tapaamisesta. Vertaistukiryhmän tapaamiset ovat myös riittävän vapaamuotoisia ja niissä voi painottaa itselle tärkeitä ja läheisiä toimintamuotoja. Myös teema *yhteistoiminta, riittävä etäisyys* tuli esiin. Tämä liittyi jäsenlehden toimitustyöhön, joka on luonteeltaan ”yksinäistä ja toisaalta sosiaalista”.

5.4 Pohdinta – toiminta

Akselilla pohdinta – toiminta painottui toiminta. Monet kokivat *toiminnallisuuden*, kuten tapahtumien järjestämisen sopivan itselleen hyvin. Konkreettinen tekeminen ja aktiivinen rooli koettiin luonteelle sopiviksi. Kaikki seitsemän haastateltua toivat esiin *toiminnan organisointitavan*. He kuvailivat, että motivaation kannalta on tärkeää, että toiminta on yhdistyksen puolelta organisoitu hyvin. Joku kertoi saaneensa riittävästi vastuuta ja saavansa tehdä ja osallistua itselle sopivalla tavalla. Haastatellut näkivät tärkeänä erityisesti sen, että yhdistyksessä arvostetaan sekä kehitetään vapaaehtois- ja vertaistukitoimintaa. Yhdistykseltä saatiin tukea ja apua. Organisointitapa tuli esiin myös niin, että vetäjäpari koettiin hyväksi ja että ryhmäläiset ovat joustavia aikatauluissa ja muissa käytännön asioissa.

”Yhdistys kehittyy ja yhdistyksen asioita hoidetaan hyvin. Haluan olla mukana sellaisessa toiminnassa, joka on selkeästi menossa eteenpäin. Se on myös tärkeää, että jos yhdistyksen asioita hoidettaisiin huonosti, niin varmasti se vaikuttaisi ryhmänvetäjienkin motivaatioon.” H1

Pohdinnassa nousi esiin *omien asioiden läpikäynti*, jonka mainitsi viisi haastateltua. Vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen myötä oli saanut perspektiiviä omaan tilanteeseen ja pystynyt hyväksymään lapsettomuuden paremmin: ”lapsettomuus alkoi tuntua normaalilta”. Yksi henkilö kertoi jopa saaneensa apua masennukseen. *Omaan henkiseen kasvuun* liittyviä motiivielementtejä toi esiin neljä haastateltua. He kertoivat sisäisestä kasvusta ja kehityksestä ja kokivat saaneensa itselleen henkistä pääomaa. Yksi vastaajista kertoi oppineensa kunnioittamaan toisten ihmisten mielipidettä.

”Olen hyväksynyt lapsettomuuden paremmin. Terapeutit eivät osanneet mua auttaa, vaan tämä toiminta on ollut mulle se terapeuttisin juttu.” H6

Akselin pohdinta-toiminta puoliväliin tuli mainintoja kolmelta haastateltavalta. He kuvailivat voivansa *toteuttaa arvoja toiminnassa* ja haluavansa tehdä jotain, jolla on merkitystä. He kaikki kertoivat tekevänsä vapaaehtoistyötä sydämellä. Yeungin aineistossa tähän kohtaan sijoittuivat myös teemat *evankelointikanava* ja *hengellisyys*.

5.5 Motiivien kudelma: mitä vastinparin kertovat

Aineistosta löytyi monipuolinen motiivien kudelma. Motivaatio kostuu monenlaisista, osin jopa vastakkaisista motiiveista. Vastinpareissa on kaksi suuntaa: itseä kohti ja itsestä pois (Nylund & Yeung

2005, 36). Aineistossani korostuu suunta itseä kohti: saaminen, jatkuvuus, läheisyys ja toiminta. Suunta saattaa selittyä lapsettomuuden omakohtaisuudella ja vapaaehtoistoiminnan vertaistuellisella luonteella.

Kuten olen johdannossa ja luvussa 2 tuonut esiin, vapaaehtoistoiminnan motiiveista puhuttaessa ensimmäiseksi nousee yleensä esiin halu auttaa. Ihmiset kertovat tekevänsä vapaaehtoistyötä, koska haluavat auttaa. Tämä olikin alun perin koko tutkimukseni lähtökohta: halusin selvittää mitä muuta vapaaehtoistoiminnan motiivit voivat olla kuin halua auttaa. Saaminen keräsi aineistossani kaikkein eniten mainintoja. Tämä on merkittävä ero verrattuna Pessin ja Oravasaaren (2010, 147) tutkimukseen, jossa kaksi kolmesta koki antamisen erittäin tärkeäksi motiiviksi. Antaminen ja halu auttaa korostuvat myös muissa tutkimuksissa (kts. esim. Yeung 2002 ja 2004). Aineistossani halu auttaa esiintyy kyllä, muttei nouse erityisesti esiin. Vapaaehtoistojat kokevat saavansa enemmän kuin antavat. Lapsettomuuden omakohtaisuus on olennainen motiivitekijä. Oma tarve on ajanut mukaan ja se saa toimimaan ”koko sydämellään”. Vertaistuen mahdollisuudet koetaan rajattomiksi. Aineistossa toistuu myös merkityksellisyys: halutaan tehdä jotain, jolla on merkitystä. Tällä tavalla lapsettomuuden negatiiviset vaikutukset voivat lopulta muuttua positiivisiksi. Vapaaehtoistoiminta on monen mielestä antamisen ja saamisen antoisaa tasapainoa (Pessi & Oravasaari 2010, 152). Myös Mikkonen (2009, 184) tuo esiin, että ryhmävetäjäksi ja tukihenkilöksi ryhdytään tavallisesti auttamisen halusta tai velvollisuudentunnosta.

Läheisyys ja sosiaalinen vuorovaikutus korostuvat. Osittain tämä liittyy siihen, että lapsettomat kokevat olevansa vaikeassa elämäntilanteessaan ihan yksin: tuntuu, että kaikki muut saavat lapsia helposti. Kuten Nylund (2005, 195) toteaa, lapsettomuus on mielenterveys- ja päihdeongelmien tapaa vaiettu perhesalaisuus, johon ei välttämättä läheisverkostolta saa tukea. Marjovuo (2014, 121) käyttää käsitettä persoonaton ystävyys. Vapaaehtoistyö on tavallaan ystävyyttä, mutta toisaalta se on myös persoonatonta. (Mt.) Vertaistukiryhmissä käyviä yhdistävät samanlaiset elämäkokemukset ja elämäntilanne. He voivat tuntea suurta läheisyyttä, vaikka eivät oikeastaan tunne toisiaan. Joissakin Simpukan ryhmissä ryhmäläiset eivät esimerkiksi tiedä toistensa sukunimiä. Marjovuo (2014, 121) pitää persoonatonta ystävyyttä ja sen synnyttämää yhteenkuuluvuutta yhtenä vapaaehtoisuuden tekijänä. Vertaistukiryhmän vetäjillä on näkemykseni mukaan kahdentasoista persoonatonta ystävyyttä: vertaistukiryhmän osallistujien kesken ja Simpukka-yhdistyksen muiden vapaaehtoisten vertaistukijoiden kesken. Ryhmävetäjät tapaavat toisiaan koulutuspäivissä kaksi kertaa vuodessa ja keskustelevat intranetissä ja Facebook-ryhmässä. Persoonaton ystävyys voidaan mielestäni nähdä myös yhteisöllisyytenä.

Vapaaehtoistoiminnassa olennaista on Marjovuon (2014, 112) mukaan monipuolinen sosiaalisuus. Tämä tarkoittaa mahdollisuutta olla merkityksellisessä suhteessa toisiinsa. Läheisyyden painottuminen erityisesti lapsettomilla vapaaehtoistoimijoilla voi johtua siitä, että ryhmään tuleminen kynnys on monella lapsettomalla hyvin korkea. Huomaan tämän työssäni: kuulen, miten moni harkitsee vertaistukiryhmään osallistumista, mutta ei kuitenkaan uskaltaudu mukaan. Vastaavia tuloksia on tullut esiin myös Simpukan jäsenkyselyssä. Anonyymiin nettikeskusteluun osallistumisen kynnys on paljon matalampi, mutta lapsettomien verkkovertaistuessa on omat haasteensa, kuten muun muassa riski riippuvuuteen ja lisääntyneeseen ahdistukseen, kasvottomuus ja mahdolliset väärät neuvot (Sillanpää 2009).

Vastinparissa pohdinta – toiminta painottui toiminta ja toiminnassa erityisesti organisointitapa. Organisointitapa on tärkeä, se mahdollistaa vertaistuen toteutumisen (vrt. Hyväri 2005). Mikkonen (2009, 188) puhuu vertaistukitoiminnan omaehtoisuudesta ja siitä, että moninaisuuden vuoksi myös toteuttamistapojen pitää voida vaihdella. Mikkonen (2009, 87) toteaa, että hänen tutkimusaineistossaan ryhmänvetäjät toteuttivat paitsi ryhmäläisten toiveita, myös yhdistyksen toiveita. Näin on myös Simpukka-yhdistyksessä. Vaikka ryhmätoiminta on vapaamuotoista, edellytetään vertaistukijoiden ohjeistuksessa, että vetäjät ovat yhdistyksen jäseniä ja noudattavat yhdistyksen periaatteita ja sitoutuvat raportoimaan ryhmien taloudesta ja toiminnasta. Hyväri korostaa, että vertaistukea ei voi tilata, sille voidaan ainoastaan luoda suotuisat olosuhteet (2005, 219). Aineistossani nousi esiin toisaalta toive joustavuudesta ja mahdollisuus tehdä ryhmätoiminnasta oman näköistä, toisaalta toive valmiista ja yhtenäisestä rakenteesta.

Kun yhdistys huolehtii toiminnan rakenteista, vapaaehtoiset pääsevät osallistumaan toiminnan kehittämiseen. Marjovuon mukaan suunnitelmallisuus ja selkeä rakenne ovat vapaaehtoistoiminnassa tärkeitä. Suunnitelmallisuus on järjestömuotoisen vapaaehtoistoiminnan ydin sillä ilman suunnitelmallisuutta vapaaehtoistoiminta on irrallisia ja spontaaneja tekoja. Suunnitelmallisuus mahdollistaa sen, että jokainen vapaaehtoistoimija on osa suurta kokonaisuutta ja saa omalla panoksellaan aikaan suuria muutoksia yhdessä muiden toimijoiden kanssa. (Marjovuon 2014, 111–112.) Vapaaehtoistoiminnassa merkittävien pienten tekojen kautta luodaan suurempia vaikutuksia (Pessi 2011, 206). Organisoimaton vapaaehtoistoiminta voi olla suurta yhdelle henkilölle, mutta osana isompaa kuviota yksittäisenkin henkilön vapaaehtoistoiminnalla voi olla moninkertainen vaikutus. Palaan luvussa 7 organisointitapaan ja ehdotan hyviä käytänteitä, joita voi järjestöissä soveltaa.

Mielenkiintoinen tulos oli vapaaehtoistoiminnan suhde yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Vaikuttamiseen liittyviä motiivielementtejä nousi esiin ja tein niille oman motiivielementtiluokan, sillä

sitä ei ollut Yeungin timanttimallissa. Katson tämän osoitukseksi järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan merkittävydestä yhteiskunnasamme. Tämä vahvistaa myös johdannossa tekemääni linjausta, jonka mukaan tutkielmani kuuluu vapaaehtoistoiminnan tutkimuksen kansalaisyhteiskuntaparadigmaan. Organisoituun vapaaehtoistoiintaan osallistuminen voidaan mielestäni aina katsoa kannantotoksi ja sitä kautta yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi. Osallistamalla ottaa kantaa organisaation tai toimintamuodon arvojen, päämäärien ja tarpeellisuuden puolesta. Hyväri (2005, 222) puhuu kokemuksen politisoitumisesta. Vertaistukiryhmä on jo itsessään poliittinen, sillä ryhmäläiset itse määrittelevät keskustelujen sisällön ja muodon. Hyvärin mukaan vertaistoiminta rakentaa siltaa yksityisen ja julkisen tilan väliin, jolloin yksityisen ihmisen ääni pääsee kuuluviin ja läpi elettyjä kokemuksia voidaan hyödyntää hyvinvointipoliittisten ajatusmuotojen kehittämisessä ja uudistamisessa. Se mahdollistaa roolien ja identiteetin muuttumisen potilaasta toimijaksi. (Mt, 222.) Myös Mikkonen (2009, 89–90) näkee vertaistukiryhmien vetäjän toiminnan merkittävänä yhteiskunnallisena palvelutehtävänä. Vapaaehtoistoiminta tukee hyvinvointia ja sillä on myös merkittävä vaikutus yhteisöön ja yhteiskuntaan. Vertaistukiryhmätoiminta on yhteiskunnallista, sillä se muun muassa opettaa yhteiskunnallista vaikuttamista (mt, 184.)

6 Elämänkulku ja lapsettomuustarina

Edellä pohdin *Mikä tabattomasti lapsettomia vapaaehtoistoimijoita motivoi: mikä merkitys vapaaehtoistoiminnalla on heille*. Tässä luvussa etsin vastausta toiseen tutkimuskysymykseen: *Miten vapaaehtoistoiminta rakentuu osaksi lapsettomien vapaaehtoistojoiden elämänkulkua: voiko se auttaa selviytymään lapsettomuudesta*. Vastausta etsin elämänniivojen ja narratiivisen analyysin avulla. Tässä luvussa esittelen ensin elämänkulunäkökulman ja elämänniivojen annin. Sitten kerron, miksi narratiivinen analyysi sopii erityisen hyvin lapsettomuuskokemuksen tutkimiseen. Lopuksi kerron analyysin tulokset. Esittelen tulokset tiivistettynä tarinana, jonka olen kursivoinut ja sisentänyt. Tiivistetty tarina on palasina tekstin lomassa. Kyseessä eivät siis ole suorat lainaukset, vaan tarinamuotoon tiivistetty synteesi haastatteluista.

6.1 Elämänkulunäkökulma ja elämänniiva

Haastattelujen alussa pyysin haastateltavia piirtämään elämänniivansa. Ohjeistin heitä piirtämään elämänniivan lapsettomuusajalta ja merkitsemään siihen merkityksellisiä tapahtumia. Oletin, että haastateltavat merkitsevät elämänniivoihinsa tunnetiloja ylä- ja alamäkineen ja kirjaavat niihin psyykkiseen jaksamiseen liittyviä tärkeitä seikkoja ja käännekohtia, kuten vertaistuen piiriin pääsemisen ja vapaaehtoistojena aloittamisen. Näin olisin itse kyseisessä tehtävässä tehnyt. Tästä hypoteesista katsottuna haastateltavien tekemät elämänniivat yllättivät minut. Vain kahden haastateltavan elämänniiva oli tunnetilojen mukaan aaltoileva. Toisen elämänniiva aaltoili jopa niin paljon, että yksi A4-paperiarkki ei riittänyt. Molemmilla aallot olivat hyvin vaihtelevia: tasaista aikaa ei ollut juuri lainkaan, vaan aallon korkeus vaihteli. Loput viisi haastateltavaa määritteli lapsettomuutensa lääketieteellisesti. He kirjasiivat elämänniivaansa milloin lasta oli alettu toivoa ja mitä lääketieteellisiä diagnooseja he ovat saaneet ja koska oli tehty hedelmöityshoitoja. He näkivät nämä lääketieteelliset operaatiot lapsettomuusaikaansa jäsentävinä tapahtumina ja rytmittivät elämänniivansa niiden mukaan lineaarisesti suoralle aikajanalle.

Mietin, miksi lapsettomuusajan elämänniiva tarkoittaa eri asiaa eri ihmisille. Osaltaan voi toki olla kyse kokemattomuudestani haastattelijana: olisin voinut ohjeistaa tarkemmin kertomaan erityisesti lapsettomuuskokemuksesta ja tunteista. Toisaalta en halunnut ohjailla haastateltavia liikaa. Elämänniivat ovat tällaisinaan mielenkiintoisia, vaikka ne ovatkin erilaisia kuin oletin. Ne osoittavat, mitä

haastateltavat ymmärtävät lapsettomuudella ja miten he ilmaisevat oman tilanteensa. Piirrettyjä elämänviivoja informatiivisempaa ja merkityksellisempää tutkimukseni kannalta oli se, miten niitä avattiin verbaalisesti. Vaikka elämänviiva olikin jäsenneily lääketieteellisten määreiden mukaan, nousivat kertomuksissa tunteet vahvasti esiin. Lääketieteelliset tapahtumat olivat tapa jäsentää aikaa lineaarisesti: ne muodostivat kehikon, jonka ympärille lapsettomuustarina rakentui.

Aika oli merkityksellinen: tapahtumia merkittiin janalle kuukauden tarkkuudella. Tämä on havaintojeni mukaan tyypillistä lapsettomuudessa. Tämä voi johtua myös naisen hedelmällisyyden luonteesta: joka kuukausi on mahdollista tulla raskaaksi tai vaihtoehtoisesti pettyä. Toisaalta ikä heikentää hedelmällisyyttä, jolloin ainakin teoriassa raskaaksitulon todennäköisyys pienenee, jos ei kuukausi kuukaudelta niin ainakin vuosi vuodelta. Lapsettomat laskevat kuukauden tarkkuudella montako yrityskiertoa on ollut. Lapsettomuus on taistelua kalenteria vastaan. Myös hyvin yleinen lapsettomuutta aiheuttava sairaus, endometriosisi, etenee usein nopeasti heikentäen raskaaksitulon mahdollisuutta. Ikä on merkityksellinen myös adoptioprosessissa. Adoptiovanhemman ja lapsen välinen ikäero ei saa olla yli 45 vuotta ja adoptio on kokonaan kiellettyä 50 vuotta täyttäneiltä. Ikäraja koskee pariskunnasta iältään vanhempaa ja merkityksellistä on ikä lapsen saadessa, ei prosessia aloitettaessa. Koska adoptioprosessit ovat pitkiä, usein vähintään 3-6 vuotta, adoptioprosessi kannattaa aloittaa varhain, etenkin jos haaveilee adoptoivansa myöhemmin myös toisen lapsen.

Paradoksaalista on, että vaikka aika toisaalta helpottaa kriisistä selviytymistä, kasvattaa ajan kulumisen samalla etäisyyttä lapsia saaneisiin ystäviin ja ikätovereihin. Lapsettomat kuvaavat usein kokevansa jääneensä asemalle, josta junat pyyhkivät ohi. Muiden elämä etenee: lapsille syntyy sisaruksia, lapset kasvat ja menevät kouluun. Oma elämä on kuitenkin pysähtynyt paikoilleen.

6.2 Lapsettomuustarinan kulku

Luvussa 3 pohdin mistä lapsettomuus alkaa. Aineistossani lapsettomuustarina näyttää alkavan siitä, kun lasta on alettu yrittämään. Haastateltavista osa nimesi ajankohdan kuukauden tarkkuudella. Vain yhdellä lapsettomuustarina alkoi ”jostain hyvin kaukaa”. Hän kertoi aina ajatelleensa haluavansa äidiksi. Yksi taas kuvaili aina toivoneensa paljon lapsia: lapsia piti olla joko paljon tai ei yhtään.

Aloimme yrittää lasta joulukuussa 2005. Se oli merkittävä tapaus, se päätös syntyi silloin. Odotukset olivat tosi korkealla ja sitten mentiin lujaa alas. Yritettiin vuosi, ajateltiin että lapsi tulee kun on

tullakseen, mutta mitään ei tapahtunut. Hakeuduttiin sitten hoitoihin. Silloin tuntui, että jotain alkaa vibdoin tapahtumaan.

Tarinoissa kuvataan lapsettomuuden pahimpia vaiheita, joita nimitän aallonpohjiksi. Aallonpohjat liittyivät aineistossani lääketieteellisiin seikkoihin. Niistä kerrottaessa puhutaan kuitenkin tunteista. Seuraavassa esittelen erilaisia aallonpohjia.

Lapsettomuudelle ei usein löydy yhtä tiettyä syytä. Diagnoosin saaminen saattaa olla helpotus, mutta toisaalta myös järkytys.

Ne ensimmäiset syvimät tunteet tulivat siellä alussa, kun sitten todettiin, että jotain vikaa täytyy olla. Minulle oli tosi kova shokki, kun selvisi, että munasolu ei irtoa. Olin lähestulkoon hysterian partaalla. Itkin vaan. Se oli voimakas tunnereaktio. Itkin joka sunnuntai kotona.

Koeputkihedelmöityshoito ei ole yksittäinen toimenpide, vaan siihen kuuluu monia vaiheita, joihin kaikkiin liittyy omat epävarmuustekijänsä. Vaikka hoito toteutuisi, raskaus ei välttämättä ala tai raskaus keskeytyy. Keskenmenot ovat yleisempiä kuin spontaaneissa raskauksissa. Keskenmenot voivat toistua.

Tulin ekasta inseminaatiosta raskaaksi, mutta sitten sain keskenmenon. Sieltä tultiin aika jyrkästi alas. Sain toisen keskenmenon, ja se oli kaikista pabin. Olin kokonaisen vuoden masentunut.

Hyperstimulaatio on jopa hengenvaarallinen koeputkihedelmöityshoidon komplikaatio.

Hoidossa meni kaikki pieneen. Sairastuin hyperstimulaatioon, joka oli tosi kivulias ja vakava. Minua pelotti ja koko asia hoidettiin tosi tökerösti. Tehtiin passeja (pakastetun alkion siirto), kaikki epäonnistuivat. Sitten koin masennuksen siitä, että mä en jaksa enkä pysty enää, ihan vaan tämän asian takia. Siinä masennuksessa meni kaksi vuotta.

Aallonpohja voi johtua myös siitä, että suunniteltua hoitosykliä ei päästä aloittamaan. Syynä voi olla hedelmöityshoitoklinikan kesä- tai joulusulku, taloudelliset syyt, julkisella hedelmöityshoitoklinikalla jonot tai endometriosisin eteneminen.

Silloin kun suunniteltua hoitoa ei päästy aloittamaan, niin se oli maailmanloppu silloin.

Nämä aallonpohjat eivät ole yksittäisiä, vaan toistuvat: samalla henkilöllä voi olla niin keskenmenoja, hyperstimulaatiota kuin hoitojen viivästymisiäkin. Kuten luvussa 3 olen tuonut esiin, aaltomaisuus on

tyypillistä lapsettomuuskriisille, erityisesti hedelmöityshoitojen aikana. Aineistossani lapsettomuutta kuvailtiin ilmaisuilla *vuoristorata, mentiin lujaa ylös ja alas, pudotus*.

Kyllä ne odotukset lähti hyvin korkealta ja sitten mentiin alas. En minä nyt osaa sanoa että miten nopeasti ne tuli sieltä alas, mutta kuukausi kuukaudelta ne tulivat sieltä alas.

Lähdin selvittämään, voiko vapaaehtoistoiminta auttaa selviytymään lapsettomuudesta. Samalla löysin vastauksen siihen, mitä lapsettomuudesta selviytyminen on. Lapsettomuus on jatkuvaa valintojen tekemistä: lähdetäänkö hedelmöityshoitoihin, kauanko ja kuinka usein hoitoja toistetaan. Päätösten tekeminen on vaikeaa, eletään kuin sumussa. Selviytyminen näyttyy valoisana tulevaisuutena.

Nyt pystyn taas ajattelemaan ja suunnittelemaan tulevaisuutta ja hoitoja. Se, onnistuvatko hoidot ei tunnu enää maailmanlopulta. Osaan subtautua realistisemmin. Jollain tavalla täällä taustalla on pitkä prosessi sen hyväksymiseksi, että mitä sitten, jos ei niitä omia lapsia tule. Se prosessi kulkee tässä hoitoputken rinnalla vähän niin kuin omaa viivaansa.

Lapsettomuuden mallitarina päättyi yleensä siihen, että saa lapsen. Kun alkaa näyttää siltä, että omalla kohdalla ei tule näin käymään, pitää tarinalle alkaa rakentamaan toisenlaista kulkua: luomaan tarinaa, jossa selviydytään vaikka lasta ei koskaan tulisikaan.

Eihän elämä voi aina olla tällaista, on kuitenkin mennyt jo kolmatta vuotta. Alkaa pikku hiljaa vahvistua se ajatus, että tässä niinku elämää on, vaikeaa lapsia ei tule. Lapsettomuus on osa minua, eikä se lähde kulumallakaan pois. Voin sanoa, että jos sitä voi ikinä olla lapsettomuuden kanssa sinut, niin nyt minä olen sellaisessa henkisessä tilassa, että tiedän, että pärjään, tapahtui mitä vaan. Lapsettomassa elämässäkin on paljon mahdollisuuksia. Tulevaisuus näyttää ihan hyvältä.

Sillä, saako lopulta lapsen tai millä tavalla mahdollisen lapsen saa ei näytä olevan selviytymisen kannalta suurta merkitystä. Ratkaisevaa on se, että lapsettomaksi jääminen ei enää tunnu maailmanlopulta. Lapsettomuudesta selviytymisen on siis myönteisen tulevaisuuskuvan hahmottamista.

6.3 Vertaistuen merkitys selviytymisessä

Vertaistuen merkitys lapsettomuudesta selviytymisessä nousi tarinoissa vahvasti esiin. Lapsettomuus on yleisyydestään huolimatta usein vaiettua ja moni kokee olevansa ainoa ja erilainen kuin muut. Vertaistuen vahvuutena tarinoissa nousi esiin kokemusten samankaltaisuus.

Lapsettomuus pitää kuitenkin sisällään paljon semmoisia juttuja, joista moni ei ymmärrä ollenkaan mitään. Vain lapseton voi täysin ymmärtää toista lapsetonta. Voi olla täysin oma itsensä. Ihmiset tapaa toisiaan ja saa helpotuksen tunteita, kun huomaavat, että muillakin on samanlaista. Ihmiset tekevät toisilleen pieniä merkityksellisiä tekoja. Kyllä sillä on valtava merkitys, että tapaa muita ihmisiä, jotka on samassa tilanteessa. Moni sanoo, ettei muuten jaksaisi, jos ei olisi niitä vertaiskavereita. Kaubean sääli aina kun joku kertoo, että on mökkeäytynyt kotiin.

Toisaalta erilaiset kokemukset ja elämäntilanteet ovat rikkaus.

Minulle on kaikkein terapeutisinta, että näen millaisia erilaisia tilanteita ihmisillä on ja miten he ovat niitä ratkaisseet. Monipuolisuus on vahvuus: asioita tulee punnittua monelta kannalta, kun mukana on eri tilanteissa olevia ihmisiä. Saa perspektiiviä asioihin.

Vertaistuki on erittäin merkityksellistä selviytymisen kannalta.

Itselleni vertaistuki on ainakin ollut ihan olennainen asia. Minulle se on ollut tosi tärkeää lapsettomuudesta toipumisessa. Olen huomannut oman kehtityksen. Miten paljon enemmän jaksaa ja pystyy käsittelemään asioita, kun niistä puhuu niin paljon ja lapsettomuus ei enää tunnu niin vaikealta. Kyllä se on tosi tärkeää, että saa toisten lapsettomien kanssa vaihtaa ajatuksia. Aina kun sen surun saa jakaa jollekin, niin se tuntuu aina paljon pienemmältä, sen takia ryhmä on tärkeä.

Vertaistuessa olennaista on sosiaalisuus.

Ryhmä on osallistujille tärkeä henkireikä. Meillä on vahva yhteenkuuluvuuden tunne. Ei riitä sanat kertomaan. Äärettömän tärkeää. Vertaistuen mahdollisuudet ovat rajattomat.

Lapsettomien vertaistuen haasteena on lapsettomuuden luonne: elämäntilanteet muuttuvat. Usein vertaistukiryhmään osallistutaan vain joidenkin kuukausien, ehkä vuoden ajan. Moni käy hoidoissa ja tulee raskaaksi. Tilanne on vaikea niille, jotka eivät tule raskaaksi. Joku saattaa olla ryhmästä ainoa, joka on käynyt jo vuosia, mutta ei ole tullut raskaaksi.

Haastavia tilanteita tulee, jos joku ryhmäläisistä tulee raskaaksi. Ne ovat vaikeita paikkoja: voivat aiheuttaa katkeruuden tai jopa vihan tunteita.

Kokemus elämäntilanteiden erilaisuudesta voi olla merkki omasta selviytymisestä. On aika siirtyä eteenpäin.

Joskus tuntuu, että kun itse on käsitellyt jo asiat, ei enää jaksaisi kuunnella muiden akuutteja kriisejä. Ne eivät ole enää minun elämään, olen jo erkaantunut siitä.

Kaikki eivät koe keskusteluryhmätoimintaa itselleen sopivaksi. Negatiiviset tunnetilat voivat tarttua.

Kyllä minulla on vertaistukiryhmässä joskus vähän hankala olo. Olen kaubean herkkä tunnetiloille ja minua ahdistaa, jos jollakin on kaubean paha olla. Ja joskus ryhmässä on hankalia tilanteita, kun joku vaikka puhuu ihan asian vierestä ja kukaan ei uskalla keskeyttää tai jos on jotain erimielisyyksiä.

6.4 Vapaaehtoistoiminnan merkitys selviytymisessä

Tavoitteenani oli selvittää, voiko vapaaehtoistoiminta auttaa selviytymään lapsettomuudesta. Kuten edellä on tullut ilmi, vertaistuellla on iso merkitys selviytymisessä. On vaikea erotella, missä määrin selviytyminen liittyy vertaistukeen ja kuinka iso merkitys vapaaehtoistoiminnalla on. Olisiko hyvinvointi lisääntynyt pelkästään vertaistukiryhmässä käydessä? Vertaistuen ominaisluonteesta kertoo se, että vapaaehtoistoimijan ja vertaistuen saajan rooleja on joskus vaikea erotella toisistaan.

Vapaaehtoistoiminta, en minä siitä oikeastaan tiedä koska se on oikeastaan sitä, että on ollut siellä ryhmässä ja sillä tavalla. Olen tuen saaja ja antaja, yksi ryhmäläisistä, mutta samalla ryhmän toiminnan mahdollistaja.

Aineistossani nousee esiin vapaaehtoistoiminnan merkitys lapsettomuudesta selviytymisessä. Tarkoituksella en kysynyt suoraan, onko vapaaehtoistoiminta auttanut selviytymään, vaan haastateltavat ottivat asian itse esiin.

Selviytymisen kannalta näyttää olevan merkityksellistä, että voi olla avuksi muille ja tuntee itsensä tärkeäksi:

Ollaan saatu tämä ryhmä pyörimään ja nyt pystyn miettimään omaa tulevaisuutta. Tämä on minulle merkittävä virstanpylväs. Ehkä tämä on ihan hyvä näin, luontaista. Vapaaehtoistoiminnasta saan itsellekin jotain henkistä pääomaa. Koen itseni tärkeäksi: ilman minua tässä kaupungissa ei olisi vertaistukiryhmää. Vaikka tulisi vain yksi ihminenkin ryhmään, niin se voi olla se hetki sille tosi tärkeä. Tulee semmoinen olo, että tekemäni vapaaehtoistoiminta on tärkeää. Se on yksi iso asia, että näkee sen muutoksen ja kehityksen, mikä ryhmäläisissä tapahtuu. On hienoa huomata, että on voinut olla jollekin avuksi. Että joku on saanut purettua vähän huoliaan.

Vapaaehtoistoiminnan kautta on oppinut elämästä paljon.

Minun silmiäni on avannut ihan hirvittävästi se, että minusta on todella valaisevaa, että ihmiset, jotka ovat noin niinku paperilla ihan samassa tilanteessa, niin huomaa kuinka eri tavalla ne ajattelee. Koskaan ei pitäisi tuomita ketään, joka ajattelee asioista eri tavalla kuin minä itse. Että kyllä tässä on tosiaan saanut sellaiset avaimet, joista on koko loppuelämän hyötyä, olen oppinut kunnioittamaan toisia ihmisiä. .

Vapaaehtoistoiminta mahdollistaa aktiivisuuden: voi tehdä jotakin konkreettista, ei ainostaan puhua tai surra.

Pelkkä vertaistuki ei minulle oikein riittänyt tai sopinut. Minulle sopii paremmin olla aktiivisemmassa roolissa. Minä voin oikeasti tehdä jotain jonkun hyväksi, saan tästä paljon enemmän. Olen saanut ison roolin. Tuntuu että olen tekemässä jotain suurempaa.

Toimimalla yhdistyksessä voi käsitellä omaa lapsettomuuttaan, avoimuudesta on apua:

Se, että mä olen toiminut yhdistyksessä on ollut ihan erottamaton siitä, että selviän lapsettomuudesta. Voin samalla käsitellä omaa lapsettomuutta ja sitten auttaa muita. Olen käsitellyt lapsettomuutta toimimalla yhdistyksessä. Se on ihan valtavasti muuttanut minua. Jos en olisi lähtenyt yhdistykseen, niin olisin paljon sulkeutuneempi, varsinkin lapsettomuuden suhteen. Ja varmasti lapsettomuus olisi vaikuttanut mihun paljon enemmän negatiivisesti kuin nyt.

Uskallan siis väittää, että vapaaehtoistoiminta on auttanut selviytymään ja antanut monenlaisia eväitä elämään.

6.5 Yhteenveto: mitä lapsettomuustarinat kertovat

Aineistossani narratiivinen lähestymistapa toimii, vaikka en alun perin kerännytkään tarinoita. Elämänviivan piirtäminen ohjasi haastateltuja kertomaan vapaasti oman lapsettomuustarinansa. Lapsettomuuden mallitarina on niin vahva, että ihmiset kertovat automaattisesti elämästään tämän mallitarinan avulla. Aluksi pohdin löytyyköhän aineistosta erilaisia tarinatyyppisiä, mutta kaikki tarinat mukautuivat samaan tarinaan. Tulkitsen, että lapsettomuuden mallitarina on niin vahva, että on vaikea kertoa tarinansa toisella tavalla. Osaltaan mallitarinan vahvuus voi johtua haastateltavista: he ovat kaikki vertaistukiryhmän vetäjiä ja mukana Simpukan toiminnassa. He olivat käsitelleet asioita ja muokanneet lapsettomuuskokemuksensa tarinan muotoon osin vaistonvaraisesti, osin opitusti. Mallitarina on tapa

kertoa lapsettomuuskokemuksista. Tarina toistuu niin vertaistukiryhmissä (erityisesti esittelykierroksella) kuin esimerkiksi Simpukka-lehdessä, joten tarina noudattaa samaa tuttua juonta. En kuitenkaan usko, että suurempia vaihteluita olisi löytynyt, ellen olisi ottanut eri elämäntilanteissa olevia lapsettomia tai yhdistyksen toiminnan ulkopuolella olevia.

Tutkijan eettinen velvollisuus on huolehtia siitä, että tarinoita tiivistäessään ja muokatessaan ei tee muutoksia liikaa, vaan niin, että tarinan kertoja pystyy sen yhä tunnistamaan (Hänninen 2000, 32). Omassa analyysissäni näen vahvuutena omakohtaisuuden: aihe on minulle hyvin tuttu niin omakohtaisesti kuin työni kautta, joten voin olla mahdollisimman varma siitä, että tarina on tosi. Pysin välttämään ylitulkintaa, jota olin havaitsevani Malinin (2006) väitöstutkimuksessa. Malin katsoi hedelmöityshoidoissa käyviä naisia ylhäältä päin nähden heidät lääkäreiden vallassa olevina objekteina, jotka oli valjastettu tuottamaan geneettisesti oikeanlaisia kansalaisia. Samoin lapsettomien nettikeskusteluissa käyttämää kieltä hän mielestäni ylianalysoi. Keskusteluissa kuukautisia on tapana kuvata nimellä Täti Punainen ja raskauden alkamista Toivon tulemisella kylään. Malin näkee tässä sukupuolittunutta logiikkaa, jossa miessukupuoli edustaa myönteisyyttä. Hormonien käyttämisestä puhutaan piikittämisenä. Malinin mielestä lapsettomat rinnastavat itsensä huumausaineiden käyttäjiin koska hormonit muuttavat huumeiden tapaan persoonallisuutta ja koska he kokivat olevansa yhtä epätoivoisessa tilanteessa kuin huumeriippuvaiset. (Malin 2006, 88.) Kokijanäkökulmasta katsottuna kyseessä on ennemminkin sattuma. Nettikeskusteluissa joku sana on yksinkertaisesti vakiintunut käyttöön.

Lapsettomuuden mallitarina on aineistossani vahva. Omaa tarinaa verrataan lapsettomuuden mallitarinaan ja perustellaan vaiheita, joiden ajatellaan poikkeavan mallitarinasta. Haastateltavat selittävät, miksi ovat lähteneet vasta usean vuoden odotuksen jälkeen hedelmöityshoitoihin, miksi hoitoja on toteutettu hitaaseen tahtiin tai miksi ne on päätetty lopettaa tuloksettomina. Lapsettomuuskriisin oletetaan olevan tietynlainen, joten selittämistä kaipaa se, että oma kokemus ei ole ollut kovin dramaattinen tai oli muuten erilainen. Yksi vastaaja kertoi myös kokevansa olevansa harvinainen, kun aloitti vertaistukiryhmässä käymisen niin varhaisessa vaiheessa lapsettomuutta.

Lapsettomuuden mallitarina voidaan nähdä myös vastapuheena äitiyden mallitarinalle. Juhila (2004) puhuu leimatusta identiteetistä ulkoapäin annettuna ja vastapuheesta tapana kiistää leimattu identiteetti. Vastapuheen muotoja ovat tavallisuusretoriikka ja eron politiikka. Nämä ovat ennen kaikkea analyysin välineitä: oikeassa elämässä kumpikin tapa voi olla ihmisen käytössä samaan aikaan. (Juhila 2004, 28–31.) Näkemykseni mukaan lapsettomat käyttävät tavallisuuden retoriikkaa vahvistaakseen lapsettoman identiteettiä, eivät pyrkiäkseen siitä eroon. Juuri silloin, kun muut näkevät ihmisen leimattuna tiettyyn

katteerissa, on tärkeää tuottaa itsestä tavallisuuden tarinoita ja siten irrottautua leimasta (Juhila 2004, 30). Myös Sukula (2009) löysi aineistostaan tavallisuuden tarinoita: yksinadoptoitvien vanhemmuus ja elämä on ihan tavallista. Tavallisuuden tarinat voivat toimia vastatarinoina niille tarinoille, joissa epäillään pärjäämistä. Toisaalta ne ovat selviytymistarinoita mallitarinoita vertaisille. (Mt, 146.) Mallitarinoissa kyseessä voi olla myös eron politiikka, jossa ei ole alistaisia identiteettejä, vaan rinnakkaisia: kaikki erilaisuus on samanlaisuutta. Ero nähdään siis positiivisena. Eron politiikka voi tuottaa myös täydellistä toiseutta, jossa ero muihin kasvaa. (Juhila 2004.) Tämä haaste on lapsettomuudessa ja Simpukan toiminnassa läsnä. Lapsettomat ajautuvat joskus kriisistä ja itsensä suojelemisesta johtuen tilanteeseen, jossa oma ystäväpiiri ja elämänpiiri on siivottu raskaana olevista ja lapsiperheistä. Tällöin voi käydä niin, että jos itse tulee raskaaksi ja siirtyy pois lapsettomien vertaisten parista voi jäädä hetkeksi tyhjän päälle, kun yhteydet lapsellisiin puuttuvat.

Vastapuhe on aina reagointia johonkin (Juhila 2004, 30). Malin (2006, 102) väittää, että lapsettomien naisten yhteisössä on naisvihamielinen henki niitä kohtaan, joilla on lapsia. On totta, että lapsettomat tuntevat usein halua jopa potkaista raskaana olevia mahaan. Tämä liittyy kriisiin. Toisaalta sen ääneen sanominen tai kirjoittaminen on paitsi tarvetta purkaa pahaa oloa, myös halua vahvistaa yhteyttä toisten lapsettomien kanssa. Näen tämän enemmin selviytymiskeinona ja tapana rakentaa omaa lapsettoman identiteettiä sekä yhteyttä vertaisiin, kuin varsinaisena naisvihamielisytenä. Vastapuhetta on myös vitsailu (Juhila 2004). Lapsettomien ryhmissä ja keskustelufoorumeissa on vitsailua. Huumori on usein luonteeltaan mustaa, eikä välttämättä avaudu ulkopuoliselle. Se saattaa näyttäytyä erikoisena ja ehkä jopa vihamielisytenä.

Aineistoni tarinoissa lapsettomuus alkaa siitä, kun lasta on alettu toivomaan. Lääketieteellisyys on läsnä ajan jäsentämisessä. Aallonpohjat liittyvät lääketieteellisiin seikkoihin ja operaatioihin. Lääketieteen korostumisen voi tulkita kertovan myös siitä, miten lapsettomuudesta yleensä puhutaan ja siitä, mitä haastateltavat olettivat minun lapsettomuudella tarkoittavan. Lapsettomuushan nähdään pääsääntöisesti lääketieteellisenä ongelmana ja sitä hoidetaan lääketieteen keinoin (vrt. Malin 2006). Myös Helosvuori tuo esiin, että tekniikkaan ja lääketieteeseen sidottu tieto lapsettomuudesta ja sen hoidosta alkaa määritellä lapsettomuuden kokemusta ja laajenee klinikoilta myös lapsettomien päivärytmiin ja vertaistukiryhmiin. (Helosvuori 2012, 110.) Sillapää (2009) kiinnitti huomiota siihen, että Simpukan kotisivujen verkkokeskustelussa lapsettomuuden sosiaalinen kokemus jää syrjään ja keskusteluissa korostuvat lääketieteelliset hoidot. Aineistossani vertaistuki on merkittävä tekijä lapsettomuudesta selviytymisessä. Vertaistuen vahvuutena on mahdollisuus kuulla toisten kokemuksia. Kokemukset voivat olla joko samanlaisia, jolloin ne lisäävät yhteyden kokemista tai monipuolisen erilaisia, jolloin ne mahdollistavat oman tilanteen suhteuttamisen ja avartavat ymmärrystä lapsettomuudesta.

Yhteenkuuluvuus ja yhteisöllisyys näyttäytyvät vertaistuen merkittävänä etuna. Haasteina esiintyvät vertaisten muuttuvat elämäntilanteet ja ryhmissä ajoittain vallan saava negatiivisuus.

Sairastuminen luo elämäntarinallisen katkoksen (Hänninen 2000, 76). Tarinallisuutta voidaan käyttää myös kuntoutuksessa. Tuolloin on kyse elämäntarinallisen katkoksen ylittämistä: sairaus tulee osaksi omaa elämäntarinaa. Ihmiset toimivat näin luonnostaan, mutta sitä voidaan tukea kuntoutuksessa. (Hänninen 2000, 76.) Tarinoiden kuntouttava vaikutus on nähdäkseni vahvasti esillä myös lapsettomien vertaistukiryhmissä. Elämänmuutokset synnyttävät luovuutta ja kutsuvat etsimään elämälle uusia tulkintoja ja arvoja (Hänninen 2000, 79). Vertaistuen merkitys lapsettomuudesta selviytymisessä liittyy ainakin osaltaan narratiivisuuteen: kerrotaanhan vertaistukiryhmän kokoontumisissa omista kokemuksista tarinoiden muodossa. Tarinoiden avulla voidaan paitsi ymmärtää, myös hallita elämänmuutosta (vrt. Hänninen 2000). Lapsitöiveen toteutumattomuus syöksee usein koko elämän kaaokseen. Se järjestyttää perusteita myöten, kyseenalaistaen menneisyyden, nykyisyyden ja erityisesti tulevaisuuden. Tarinan avulla tähän kaaokseen voi tulla juoni ja järki.

Vertaistuki ja tarinallisuus yhdessä mahdollistavat identiteetin rakentamisen, sillä identiteetti on tarinallinen luomus (vrt. Hänninen 2000, 62). Nylund (2005, 223) näkee vertaistukikokemusten peilaamisen identiteettityön lähtökohtana. Lapsettomuudesta voi tulla osa identiteettiä (Malin 2006, 224). Malin (2006) havaitsi naisten kehittäneen lapsettomuuteen liittyvän oman kielen. Tämä osoittaa hänen mukaansa naisten omaehtoista toimijuutta ja omaa ääntä, jolla he luovat omaa ainutlaatuista todellisuutta ja identiteettiä (Malin 2006, 87). Kun elämänmuutos uhkaa identiteettiä, tarinoilla voi rakentaa uutta identiteettiä. Muutos tarjoaa mahdollisuuden positiivisiin kehityskuluihin. Ihmiset selviytyvät vakavistakin elämänmuutoksista muovaamalla tapahtumille annettuja merkityksiä, uudelleen rakentamalla elämäntarinaa. (Hänninen 2000, 72–76.) Kerronta muotoutuu sosiaalisissa kerrontatilaisuuksissa usein yhteistoiminnallisesti. Kerronnalla voi olla erilaisia funktioita. (Hänninen 2000, 56.) Vertaistuessa yksi kerronnan funktio voisi olla se, että kertoo oman tarinansa, jotta muut voivat saada apua. Lapsettomien vertaistukiryhmät ovat niin oman, kuin yhteisen lapsettomuustarinan työstämisen paikkoja. Kati Wilska-Seemer (2005, 206) tutki vammaisten naisten vertaistukiryhmiä ja löysi niistä voimaantumista. Ryhmässä oli opittu selviytymiskäyttäytymistä, joka mahdollisti täysivaltaisen kansalaisuuden. Mikkonen puolestaan linjaa, että vertaistuki toimii jokapäiväisen elämän selviytymisen tukena (Mikkonen 2009, 148).

Aineistossani tulee esiin paitsi vertaistuen, myös vapaaehtoistoiminnan merkitys lapsettomuudesta selviytymisessä. Tämä on linjassa vapaaehtoistoiminnan aiempien tutkimusten kanssa, joissa on laajasti osoitettu mm. vapaaehtoistoiminnan terveys- ja onnellisuushyötyjä (kts. Pessi 2010; Pessi & Oravasaari

2010, 163). Tutkimuksessani vapaaehtoistoiminnan merkitys liittyy siihen, että voi olla avuksi muille ja tuntea itsensä tärkeäksi. Vapaaehtoistoiminnassa oppii elämästä ja ihmisistä paljon. Aktiivisuudella on iso merkitys: vapaaehtoistoiminta mahdollistaa sen, että voi toimimalla käsitellä lapsettomuutta ja kääntää lapsettomuuden negatiivisuuden positiiviseksi. Hedelmöityshoidoissa käyvät naiset (ja lapsettomat yleensäkin) voivat muuttua toisista toimijoiksi, jotka yhdessä ja erikseen ovat uutta luovia merkityksen antajia omassa elämässään (Malin 2006.) Toimiessaan yhdessä lapsettomat voivat myös luoda oman yhteisön ja lapsitoiveen toteutumattomuudesta tulee puutteen sijasta osa identiteettiä (mt.). Vapaaehtoistoiminta tarjoaa merkityksellistä tekemistä: lapsettomuus otetaan haltuun toimimalla. Marjovuon (2014, 106) mukaan vapaaehtoistoiminnan etu on siinä, että henkilö voi valita toiminnan alueen, jossa voi ilmaista ja toteuttaa itseään. Vapaaehtoistoiminta Simpukassa tarjoaa mahdollisuuden kääntää lapsettomuuden negatiiviset kokemukset mahdollisuudeksi ilmaista itseään.

7 Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä luvussa kertaan tutkimuksen kulun sekä vedän yhteen timanttimallin ja elämänkulkunäkökulman tulokset. Arvioin tutkimuksen luotettavuutta. Lopuksi kerron, millaisia viiheitä tutkimuksen tulokset antavat vapaaehtoistoiminnan käytännön organisointiin.

7.1 Keskeiset tulokset

Tässä tutkimuksessa olen etsinyt vastausta kahteen tutkimuskysymykseen: *Mikä tahattomasti lapsettomia vapaaehtoistoimijoita motivoi: mikä merkitys vapaaehtoistoiminnalla on heille? Miten vapaaehtoistoiminta rakentuu osaksi elämänkulkua: voiko se auttaa selviytymään lapsettomuudesta?* Vastauksia etsin kahdella erilaisella analyysitavalla: motiivielementtien luokittelulla timanttimalliin ja narratiivisella analyysillä. Tutkimuskysymykset – motiivit ja vapaaehtoistoiminnan merkitys selviytymisessä – kietoutuvat toisiinsa. Motiivit ymmärrän tässä tutkimuksessa Yeungin tapaan laajasti. Niissä on kolme aikaperspektiiviä: mennyt, nykyinen ja tuleva. Motiivit, jotka saavat aloittamaan vapaaehtoistoiminnan ovat erilaisia kuin ne, jotka saavat jatkamaan, joten vapaaehtoismotivaatio ei ole staattinen. Lapsettomuudesta selviytyminen on toisaalta vapaaehtoistoiminnan sivutuote, toisaalta yksi motiiveista. Lapsettomuudesta selviytyminen on prosessi, jossa on erilaisia vaiheita. Vapaaehtoistoiminta voi olla osa selviytymisprosessia.

Lähdin etsimään motiivien koko kirjoa olettaen siihen kuuluvan myös usein vaiettuja individualistisia ja välineellisiä motiiveja. Auttamisluontoista, non-profit paradigman (kts. Marjovuo 2014, 15–19) mukaista vapaaehtoistoimintaa tehdessään motiivina voi olla kunnian ja sosiaalisen hyväksynnän saaminen. Lapsettomien vapaaehtoistoiminnassa kaikilla on omakohtainen lapsettomuuskokemus, joka saa toimimaan koko sydämellään. Välineellisiä motiiveja aineistostani löytyi, mutta ne olivat luonteeltaan sivutuotteita, eivät niinkään vapaaehtoistoiminnan aloittamisen motiiveja. On todella merkittävää, että vapaaehtoistoiminta voi johtaa uuden uran löytämiseen ja tarjota hyödyllistä työkokemusta niin nykyiseen työhön kuin tulevia työnhakujia ajatellen. Sivutuotteena voi saada myös uusia ystäviä, jopa kokonaisen yhteisön. Sosiaalinen ulottuvuus on erityisen tärkeä ja arvokas kun kyseessä on niinkin vaiettua asia kuin tahaton lapsettomuus.

Tutkimuksessani vapaaehtoistoiminnan sivutuotteista merkittävin on selviytymiskokemus: vapaaehtoistoiminta voi auttaa selviytymään lapsettomuudesta. Se auttaa löytämään valoisan

tulevaisuuskuvan, tuli lasta tai ei. Moni tekijä vaikuttaa selviytymiseen. Vertaistuen ja vapaaehtoistoiminnan vaikutuksia on vaikea, ehkä jopa mahdoton eritellä. Yksi merkittävä tekijä, joka puolustaa vapaaehtoistoiminnan merkittävyyttä selviytymisessä on sitoutuminen. Näyttää siltä, että pelkkä ryhmässä käyminen ei ole niin merkityksellistä, sillä siinä ei ole samalla tavalla sitoutunut toimintaan. Olennaista on vapaus valita: vapaaehtoistoimija on valinnut sitoutumisen ja päättänyt toimia. Hän kokee, että pystyy toimimalla muuttamaan negatiivisen asian positiivisemmaksi. Hän huomaa, että muut saavat apua ja kokee sen palkitsevana. Tuntuu tärkeältä tehdä jotain merkityksellistä.

Olen tässä tutkielmassa pohtinut lapsettomuutta käsitteenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Olen määritellyt tahattoman lapsettomuuden kokemukseksi lapsitoiveen toteutumattomuudesta viitaten Anna Rotkirchiin (2007). Vaikka lapsettomuudessa on mitä suurimmissa määrin kyse kokemuksesta, liittyy siihen kuitenkin vahvasti lääketieteellinen näkökulma. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että lapsettomat jäsenivät elämäntarinansa lääketieteellisten toimenpiteiden mukaan. Teoriaosuudessa pohdin mistä tahaton lapsettomuus alkaa ja mihin se päättyy. Päädyin määritelmään, jossa lapsettomuus on lapsitoiveen toteutumattomuutta, ja henkilön oma kokemus on olennainen määrittelevä tekijä. Etsin myös määrittelyä lapsettomuudesta selviytymiselle. Aineistoni narratiivisen analyysin perusteella katson, että lapsettomuudesta selviytyminen on elämänsuunnan selkiytymistä. Aivan kuin tahattoman lapsettomuuden määrittelyssä olennaista ei ole se, onko henkilöllä lapsia vai ei, myöskään selviytymisessä olennaista ei ole lapsen saaminen.

Tutkielmani sijoittuu vapaaehtoistutkimuksen kansalaisyhteiskuntaparadigmaan (kts. Marjovuon 2014, 15–19). Löysin haastatteluista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviä motiivielementtejä. Vaikka tutkimuksen kohteena ollut vapaaehtoistoiminta ei suoranaisesti ollut vaikuttamista, vaan pikemminkin vertaistukea, nousi esiin halu vaikuttaa. Vapaaehtoistoimijat kokivat olevansa osa isompaa kokonaisuutta, ja sitä kautta omasta panoksesta koettiin olevan hyötyä jopa koko Suomen lapsettomille. On tärkeää, että vapaaehtoistoiminnan ja vertaistukitoiminnan laajempi yhteiskunnallinen merkitys nostetaan esiin. Haastatellut eivät ehkä tiedostaneet tätä tai halunneet muuten tuoda kovin vahvasti esiin. Toisaalta suuri kuva voi olla heille epäselvä: olennaista on oma tilanne ja oma vapaaehtoistoiminta. Järjestön toiminnanjohtajana katson asiaa laajemmin: jokainen vapaaehtoistoimija on tärkeä, sillä hän mahdollistaa järjestön olemassaolon ja osaltaan vaikuttaa yhteiskunnallisesti (vrt. Hyväri 2005; Mikkonen 2009).

Vapaaehtoistoiminnan merkityksellisyys lapsettomuudesta selviytymisessä muistuttaa Marjovuon (2014) kuvaamaa kahden eri todellisuuden tilaa. Lapsettomien vapaaehtoistoiminnassakin vastakkain on kaksi maailmaa. Määrittelevänä tekijänä ei kuitenkaan ole raha, vaan lapset ja ylipäänsä tietyn kaavan mukaan

etenevä elämä. Ulkomaailmassa kaikki muut tuntuvat saavan lapsia, kun taas lapsettoman elämä ei etene, vaan hän kokee jääneensä ikuisesti asemalle, josta junat pyyhkälvät ohi. Vapaaehtoistoiminnan maailmassa – tehdessään vapaaehtoistyötä Simpukassa – tuntee kuuluvansa joukkoon ja löytää rinnakkaisen maailman, jossa ei ole enää ulkopuolinen tai erilainen. Vapaaehtoistoiminta on tapa muuttaa ikävä, jopa musertava kokemus positiiviseksi. Muuttaminen tapahtuu paitsi vertaistuen keinoin, myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta. Tätä näkemystä vahvistaa myös lapsettomuuden mallitarina: rinnakkaisessa maailmassa on siis myös olemassa oma, tietty kaavansa, miten asiat etenevät.

Olin suunnitellut analysoivani aineiston etsimällä motiivielementtejä ja luokittelemalla ne. Aineisto kuitenkin kutsui tarkastelemaan ilmiötä myös tarinoina. Tarinallisuus on luonteenomaista lapsettomuuspuheelle. Narratiivisessa analyysissä hahmottui myös lapsettomuuden mallitarina – ideaali tai tyypillinen tarinan, johon omaa tarinaa verrattiin. Lapsettomuuden mallitarinan voi nähdä haluna normalisoida oma kokemus. Vaikka tahaton lapsettomuus on hyvin yleistä, tuntuu lapsettomasta usein, että juuri hän on ainoa erilainen. Lapsettomuustarina kerrotaan yleensä aina samalla tavalla: aloitetaan siitä, että on alettu yrittämään lasta, sitten kerrotaan milloin on aloitettu tutkimukset ja milloin tehty mitään hoitoja. Lääketieteellisyys on vahvasti läsnä. Myös vapaaehtoistoimintaan liittyy oma mallitarinansa: on olemassa kuva, millainen on tyypillinen Simpukan vapaaehtoistoimijan tarina.

Lapsettomuuden mallitarina eroaa äitiyden mallitarinassa lapsettomuudelle annetusta merkityksestä. Voisiko lapsettomuustarinan kertoa toisin? Lapsettomuustarinat sekä noudattavat mallitarinaa, että luovat uutta mallitarinaa. Tarinat voivat sekä köyhdyttää ja kahlita, että vapauttaa ja rikastaa ymmärrystä (Hänninen 2000, 79). Mallitarina voi olla hallitseva ja ristiriidassa henkilökohtaisen tarinan kanssa (Sukula 2009, 145; Jähi 2004, 158). Entä ne, jotka eivät mene hedelmöityshoitoihin? Erotetaanko mallitarinalla heidät, rakennetaanko toiseutta? Mitä jos näkökulmana olisikin lapsettomuuden lääketieteellisyuden sijaan parisuhde tai oma hyvinvointi? Voisiko tämä lisätä lapsettomien hyvinvointia ja auttaa ymmärtämään lapsettomuutta kokonaisvaltaisemmin? Hänninen (2000, 104) pohtii, että mallitarinoiden valikoima voisi olla rikkaampi, jotta tulevaisuuden ennakointi ja sen toteuttaminen myönteisellä tavalla olisi helpompaa. Julkiset tarinat voivat myönteisen vaihtoehdon sisältäessään muovata todellisuutta ja vähentää kokijoiden ahdistusta. Sukula (2004, 152) toteaa yksinadoptiivien tarinoita tutkittuaan, että adoptiotarinoiden näkyväksi tekeminen voisi mahdollistaa erilaisten adoptiotarinoiden kertomisen: niin onnistumistarinoiden kuin niiden, joissa on ollut vastoinkäymisiä. Myös lapsettomuudessa tarvitaan muitakin mallitarinoita kuin se, että vaikeiden vaiheiden jälkeen saa lääketieteen avulla lapsen. Tärkeää olisi luoda myös lopullisesti lapsettomaksi jääneen henkilön tai pariskunnan mallitarina: osoitus siitä, että elämä voi olla rikasta ja hyvää, vaikka toivottua lasta ei koskaan tulisikaan. Tähän tutkimukseen osallistuneet lapsettomat naiset ovat mukana luomassa uutta

mallitarinaa: vertaistuen ja vapaaehtoistoiminnan avulla lapsettomuuskriisistä voi selviytyä ja olla elämäänsä tyytyväinen, riippumatta siitä saako koskaan lapsia vai ei. Tässä tutkimuksessa äänessä ovat naiset, mutta kaivataan myös miesten ja pariskuntien mallitarinoita lapsettomuudesta selviytymiseen

Olen tuonut esiin kritiikkiä lapsettomuuden lääketieteellisyyttä kohtaan (kts. Malin 2006; Helosvuori 2012; Ketokivi 2012; Meskus 2014). Aineistoni lapsettomuustarinoissa lääketieteellisyys on vahvasti läsnä. Lääketieteen ensisijaisuuden kyseenalaistaminen on perusteltua, mutta ei kannata unohtaa sitä, että monelle hedelmöityshoidot ovat tärkeä tapa saada kaivattu lapsi. Suhtaudun varauksella näkemykseen, jonka mukaan lapsettomat olisivat vain lääketieteen koekaniineja tai sätkynukkeja, sillä tämä ei havaintojeni mukaan pidä täysin paikkaansa. Toki riskit tähän ovat olemassa, sillä moni toivoo lasta niin paljon että on valmis tekemään lähes mitä tahansa. Hedelmöityshoitoklinikan henkilökunta on avainasemassa. Vertaistuki ja vapaaehtoistoiminta voivat voimaannuttaa, auttaa tekemään hedelmöityshoitoihin liittyviä päätöksiä ja asettamaan omat rajat (vrt. Wilska-Seemer 2005; Mikkonen 2009; Malin 2006).

7.2 Metodin ja tulosten arviointi

Tutkimuksen tuloksiin vaikuttavat kiistatta omat kokemukseni tahattomasti lapsettomana ja vapaaehtoistoimijana sekä työni Simpukka-yhdistyksen toiminnanjohtajana. Toisaalta tämä on vahvuus: se mahdollistaa osallistuvan tutkimuksen ja laaja taustatieto aiheesta rikastuttaa aineistoa. Toisaalta aiheen tuttuus ja omakohtaisuus on ollut myös rajoite. Omien kokemusten – niin henkilökohtaisten kuin työssä kertyneidenkin – perusteella minulla oli hypoteesi vapaaehtoistoiminnan merkittävydestä lapsettomuudesta selviytymisessä. Positiivinen kuva ja usko vapaaehtoistoiminnan merkittävyyteen saivat itse asiassa minut alun perin tarttumaan tähän tutkimusaiheeseen. Tiedostin koko ajan asemani ja pyrin olemaan vaikuttamatta vastauksiin. Tämä saattoi johtaa siihen, että haastatteluja tehdessäni puutuinkin niiden kulkuun liian vähän, olisin voinut tehdä enemmän tarkentavia kysymyksiä. Näin olisin varmasti tehnyt jos aihepiiri olisi ollut vieraampi. Asemani vaikutti todennäköisesti myös haastateltaviin. Vieraalle haastattelijalle he olisivat luultavasti kertoneet tarinansa toisin: kuvailleet enemmän lapsettomuuskokemusta ja vapaaehtoistoiminnan luonnetta. Ehkä he myös vastasivat niin kuin ajattelivat minun toivovan. Toisaalta etuna oli se, että haastatteluissa oli läsnä luottamuksen ja vertaistuen ilmapiiri. Edellä mainittu huomioiden pidän aiheen tuttuutta vahvuutena ja olennaista on, että tiedostin rajoitteet.

Käytin kahta erilaista, toisiaan täydentävää metodia ja analyysiä. Timanttimallin motiivimainintoja etsiessäni paloittelin litteroidut haastattelut kappaleiksi. Irrotin niistä yksittäisiä motiivimainintoja, jotka

kursin uudelleen kokoon yhdeksi suureksi motiivien kudelmaksi. Narratiivisessa analyysissä tarkastelin jokaista haastattelua omana tarinallisena kokonaisuutenaan. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi yhdistin tarinat. Kahden aineistotavan käyttäminen mahdollisti monipuolisen näkemyksen. Sain kokonaiskuvan siitä, mitä erilaisia motiivielementtejä Simpukan vapaaehtoistoimijoilla on ja myös siitä, millaisen roolin vapaaehtoistoiminta saa osana elämäntulkua ja lapsettomuudesta selviytymistä. Kunnioitukseni kokemustietoon kulki punaisena lankana koko tutkimuksen toteuttamisen halki. Niin kuin laadullisessa tutkimuksessa aina, myös tässä tutkimuksessa olen tehnyt valintoja ja tulkintoja. Motiivielementtien etisimisessä käytin samaa periaatetta kuin Yeung: mieluummin liikaa kuin liian vähän. Narratiivisessa analyysissä taas pelkistin tarinoita kokonaiskuvan saamiseksi.

Tässä tutkimuksessa tarinat ja kokemukset ovat naisten. Tämä rajaa väistämättä näkökulman, sillä lapsettomuus ei kosketa vain naista, vaan yleensä pariskuntaa kokonaisuutena. Valinta oli kuitenkin perusteltu ja välttämätön: tutkin nimenomaan Simpukan vapaaehtoisten vertaistukijoiden kokemuksia. Tutkimuksen toteuttamisajankohtana kaikki vertaistukijat olivat naisia. Valitettavasti parisuhdenäkökulma puuttuu. Vaikka haastateltavat olivat naisia, olisin siliä voinut kysyä parisuhteen merkityksestä selviytymisessä, sillä uskon nykytiedon valossa puolisoiden keskinäisellä tuella olevan iso merkitys vertaistuen rinnalla. Haastattelujen toteuttamisen aikaan parisuhdeasiat eivät vielä olleet lapsettomuuteen liittyen niin paljon esillä kuin nykyään. Tuolloin lapsettomuudesta puhuttaessa keskiössä oli nainen, nykyään entistä useammin pariskunta.

Tutkimuksessa korostuu Simpukka-yhdistys. Syynä on se, että Simpukka on Suomen ainoa tahattomasti lapsettomien yhdistys. Simpukka-yhdistykseen suhtaudun tutkimuksen toteuttamisen kotipaikkana. Kyseessä ei ole arviotutkimus vaan suhtaudun tutkijana Simpukan toimintaan neutraalisti, esitellen. Tutkijana keskityn ilmiöihin: motiiveihin ja lapsettomuudesta selviytymiseen. Olosuhteet – sen miten vapaaehtoistoiminta on Simpukassa organisoitu – otan annettuna. Toki tutkimuksen edetessä olen saanut paljon tietoa ja ideoita Simpukan vapaaehtoistoiminnan organisoimiseen, mutta pidän tämän kehittämisnäkökulman irrallisena tästä tutkimuksesta. Kappaleeseen 7.3. olen kerännyt tutkimuksen sivutuotteena syntyneitä yleisiä ehdotuksia käytännön sovelluksiksi järjestöille ja järjestötoimijoille.

Haastattelujen tekoajankohtana oli yhdistyksen ainoa työntekijä, joten vapaaehtoistoiminnan koordinoiminen oli minun vastuullani. Tämä pitää ottaa huomioon, kun haastateltavat arvioivat vapaaehtoistoiminnan organisointitapoja. Yhdistyksessä oli tosin silloin ja on edelleenkin kehittämismyönteinen ote, joten uskon haastateltavien uskaltaneen tuoda avoimesti esiin myös kriittisiä asioita, vaikka niitä tulikin aika vähän. Toki haastateltavat ovat siinäkin mielessä valikoitunut joukko, että ne, joiden mielestä organisointi ei mahdollisesti ole toiminut, eivät enää ole mukana, sillä

vapaaehtoisuus on vapaaehtoista. Tämä tutkimus antaa positiivisen kuvan vertaistuesta ja vapaaehtoistoiminnasta. On selvää, että haasteitakin on. Aineistossani tuli esiin negatiivisten tunteiden tarttuminen ja haastavat tilanteet vertaistukiryhmässä. Lisäksi on syytä pitää mielessä riski toiseuteen liittyen elämänpiirin kaventumiseen vain samassa elämäntilanteissa olevien parissa (vrt. Juhila 2004). Haastattelemi henkilöiden kokemukset ovat pääsääntöisesti positiivisia. Tämä kietoutuu taas motiiveihin: positiiviset kokemukset ovat saaneet jatkamaan vapaaehtoistoimintaa. Jos halutaan saada esiin enemmän haasteita ja ongelmia, on syytä haastatella heitä, jotka eivät enää ole mukana toiminnassa.

Tutkimuksessa lapsettomuuden erityispiirteet ja omakohtaisuus ovat merkittävässä osassa, samoin vapaaehtoistoiminta ja vertaistuki kietoutuvat toisiinsa. Uskon, että tuloksia voi jossain määrin yleistää ja soveltaa vertaistukeen ja erityisesti haastavissa elämäntilanteissa olevien vapaaehtoistoimintaan liittyen. Keskeinen tulos – motiivien laaja kirjo ja myös välineellisten motiivien olemassaolo – on yleisluontoinen ja pätee monenlaiseen vapaaehtoistoimintaan (vrt. esim. Yeung 2002; 2004; 2005b, Pessi 2010; Pessi & Oravasaari 2010). Olen pohtinut lapsettomuudesta selviytymistä määritellen sen valoisaksi kuvaksi tulevaisuudesta. Teen tämän tiedostaen, että selviytymien on prosessi, johon vaikuttavat monet tekijät. Tutkimuksessani vapaaehtoistoiminta on yksi näistä tekijöistä, ei suinkaan ainoa. Toivon, että jatkossa tutkimuksissa nostettaisiin esiin enemmän kokemuskäsitteitä. Samoin vapaaehtoistoiminnan merkitys osana elämäntilannetta ansaitsee enemmän tutkimusta.

7.3 Ehdotuksia vapaaehtoistoiminnan organisointiin

Kun ihmisiltä kysytään, miksi he eivät ole mukana vapaaehtoistoiminnassa, he yleensä sanovat syiksi sen, ettei heillä ole aikaa (kts. esim. Yeung 2002). Omassa aineistossani ajan löytäminen ei ollut ongelma, vaikka kaikkien haastateltavien elämä oli hyvinkin kiireistä ja täyttä. Ajan puutteen ei nähty olevan oikea perustelu, vaan kyse on prioriteeteista: tärkeiksi ja mieleisiksi kokemilleen asioille löytää aikaa. Olennaista on – jälleen kerran – motivaatio: jos on motivaatiota, aikaa kyllä löytyy. Tuttuus on tärkeää. Jos on aiemmin toiminut samassa tai toisessa järjestössä vapaaehtoistojena, on helpompi lähteä mukaan. Paras rekrytointimenetelmä on henkilökohtainen pyyntö, jonka tekee ystävä, vertaistukiryhmän jäsen, edellinen vetäjä tai yhdistyksen työntekijä tai luottamushenkilö. Vapaaehtoistojia rekrytoitaessa on tärkeää huomioida erilaiset motiivitekijät ja niiden muodostama kokonaisuus. Halu auttaa ei monestikaan ole ainoa tai edes tärkein motiivi, siksi rekrytoitaessa siihen ei kannata keskittyä. Sosiaalisuus, uusiin ihmisiin tutustuminen ja itsensä kehittäminen voivat olla

kiinnostavampia. Kannattaa ottaa rohkeasti esiin myös välineelliset motiivitekijät. Vapaaehtoisuudella ei mielestäni suinkaan huononna se, jos yksi motiivitekijä muiden joukossa on vaikkapa oman työllistymisen edistäminen. Jotta vapaaehtoistoiminnasta olisi hyötyä esimerkiksi työkokemuksena, on vapaaehtoisille uskallettava ja osattava antaa riittävästi vastuuta. Pitää myös huolehtia, että he saavat tarpeelliset todistukset ja suositukset. Mahdollisuus näihin kannattaa tuoda esiin jo rekrytointivaiheessa.

Sitoutumisesta puhutaan vapaaehtoistoiminnan organisoimisessa paljon. Ajat muuttuvat, enää ei sitouduta tiettyyn järjestöön kuten aiemmin, jolloin vapaaehtoisuus esimerkiksi Punaissä siirtyi monesti automaationa sukupolvelta toiselle. Erityisen haastavaa sitouttaminen on järjestöissä, joiden kohderyhmän elämään liittyy elämänmuutoksia tai elämäntilanne on erityisen kuormittava. Sitoutumista voi edistää huomioimalla vapaaehtoiset ja kiittämällä heitä. Erityisen arvokasta on spontaani kiittäminen, mutta sen tueksi kannattaa luoda myös strukturoituja tapoja kiittää. Haastattelemiini vapaaehtoistoimijat eivät odottaneet erityistä kiitosta tai palkitsemista, mutta kertoivat arvostavansa pieniäkin eleitä suuresti. Huomioimisen lisäksi on tärkeää arvostaa vapaaehtoistoimijoiden asiantuntemusta ottamalla heidät aidosti mukaan suunnittelemaan ja organisoimaan toimintaa. He ovat kentän ääni: he hahmottavat kokonais kuvan ja toimintaympäristön rivijäsentä paremmin, mutta eivät kuitenkaan ole liian sisällä toiminnassa, vaan pystyvät arvioimaan kriittisesti ja luovasti. Vapaaehtoistoiminnan rikkaus on moninaisuudesta kumpuava kentän viisaus (Pessi & Oravasaari & Lehtinen & Seppänen & Pöyhönen 2011, 206). Toimiva yhteistyö edellyttää molemminpuolista luottamusta. Kritiikki ja kehittämisehdotukset on osattava ottaa nöyrästi vastaan, sillä ne ovat arvokkaita. Ehdotusten automaattinen tyrmäys on varmin tapa saada ne loppumaan. Toki toiminnan organisoijien vastuulla on suhteuttaa palaute ja ehdotukset kokonaiskuvaan.

Sitoutumista voi ajatella myös toisella tavalla. Jos maailma muuttuu, on järjestöjen muututtava mukana. Jos vapaaehtoiset eivät enää halua sitoutua, ei kannata taistella vastaan, vaan järjestöjen on tarjottava lyhyempää sitoutumista edellyttäviä vapaaehtoistehtäviä. Vapaaehtoistoimijan historiaa voi ajatella myös polkuna: ei ole tarkoitus, että hän pysyy ikuisesti samassa tehtävässä, vaan että hänelle tarjotaan elämänpolkunsa eri vaiheissa mahdollisuuksia erityyppisiin vapaaehtoistehtäviin. Organisaation kannalta on ristiriitaista, jos vapaaehtoistoiminta on auttaa selviytymään elämän kriiseistä: vapaaehtoistoimijana toiminen ei välttämättä tunnu enää ajankohtaiselta. Näkökulma pitää kääntää toisin päin: on arvokasta, että vapaaehtoistoimija selviytyy ja pääsee eteenpäin. Oman selviytymisprosessin myötä motivaatio toimia ehkä laimenee, mutta ei välttämättä katoa kokonaan. On muistettava, että tärkeämpää on vapaaehtoistoimijan hyvinvointi, ei järjestön etu. Vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että molempien

osapuolten on osattava päästää irti. Olennaista on tarjota erilaisia tehtäviä ja säilyttää yhteys, sillä vapaaehtoistoiminta voi nousta ajankohtaiseksi taas toisessa elämäntilanteessa.

Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnassa on mahdollista vaikuttaa yhteiskuntaan, jopa kokea muuttavansa maailmaa. Mielestäni järjestötoimintaan osallistuminen toimii aina kannanottona ja on merkityksellistä. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen motiivitekijänä löytyi aineistostani, vaikkei tullutkaan kovin vahvasti esiin. Ehkä järjestöt voisivat nostaa sen vahvemmin esiin. Nykyään etsitään merkityksellistä työtä. Järjestöissä on tarjolla merkityksellistä vapaaehtoistoimintaa. Parhaimmillaan järjestöön ja vapaaehtoistoiminnan kentälle muodostuu yhteisö – pienoismaailma – jossa voi olla subjekti objektin sijaan. Marjovuori (2014, 122) tuo esiin vapaaehtoistoiminnan muodon ja sisällön. Rakenteelliset tekijät ovat vapaaehtoistoiminnan muoto. Muoto ei vapaaehtoistoimijoita houkuttele vaan sisältö. (Mt.) Sosiaalibarometrin 2013 mukaan järjestöjen paikallisyhdistysten suurin huolenaihe oli luottamushenkilöiden löytäminen järjestön hallitukseen (Eronen ym. 2013, 41). Tämä on merkittävä haaste erityisesti pienten järjestöjen toiminnan jatkuvuuden kannalta. Ehkä tässäkin voisi miettiä miten tuotaisiin esiin mahdollisuutta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, joka on mahdollista erityisesti luottamustehtävissä, käyttäähän hallitus järjestössä toimeenpanovaltaa. Järjestössä voi saada paljon vaikutusvaltaa, pääsee vaikkapa valitsemaan järjestön johtajaa ja linjaamaan valtakunnallista – jopa kansainvälistä – vaikuttamistyötä. Toisaalta myös pieni voi olla suurta: vapaaehtoistojana voi muuttaa yksittäisen henkilön elämän negatiivisesta kehästä positiiviselle kehälle.

Vapaaehtoistoimintaa ei kannata jättää oman onnensa nojaan, vaan sen organisoimisessa ja koordinoimisessa tarvitaan ammattimaisuutta (Pessi ym. 2011, 581). Marjovuori (2014) varoittaa vapaaehtoistoiminnan formalisaatiosta, jossa taloudelliset ja professionaaliset paineet muuttavat vapaaehtoistoiminnan ominaisluonnetta. Jos dialogisuus vapaaehtoistoiminnan organisoijien ja vapaaehtoistojien väliltä puuttuu, katoaa vapaaehtoistoiminnan ominaislaatu ja vapaaehtoistoiminnasta tulee vain työtä, josta ei makseta palkkaa. Dialogisuuden edellytyksenä on vapaus ilmaista ja toteuttaa itseään – vapaus olla oma itsensä – ilman liiallista ammatillisuuden vaatimusta. Toiminnassa pitää olla yhteinen päämäärä, mutta se ei siihen saa liittyä kilpailuyhteiskunnasta tuttua painetta. (Mt.) Haastattelemani henkilöt arvostivat joustavuutta ja organisointitapaa. Usein kuulee sanottavan, että järjestön työntekijöille on haastavaa, kun vapaaehtoistoihin ei saa yhteyttä työpäivän aikana tai kun vapaaehtoisille tarkoitettuja tilaisuuksia pitää järjestää työajan ulkopuolella. Haastan kääntämään ajatuksen toisin päin: työajan ei tarvitse olla virka-aikaa. Mitä jos työntekijät olisivatkin olemassa vapaaehtoisia varten eikä päinvastoin? Usein järjestötoimijat potevat huonoa omaatuntoa siitä, että vapaaehtoistoihin ei ole tarjolla riittävästi tukea ja koulutusta. Yllätyin, kun haastatteluissa tuli esiin, että koulutuksesta voi olla myös ylitarjontaa.

Jos koulutusta tarjotaan liian paljon, voidaan sen kokea kertovan siitä, että toiminta lähenee ammattimaisuutta. On siis osattava viestiä vapaaehtoisille, mikä on riittävää. Vapaaehtoisuus on järjestöille haaste ja voimavara. On merkittävä valinta olla mukana toiminnassa ja jatkaa, vaikka ei ole mikään pakko. Jokainen vapaaehtoinen antaa siis tavallaan lahjan: oma aikaansa ja osaamistaan. Tätä on syytä arvostaa, sillä aika on arvokkainta, mitä ihminen voi antaa.

7.4 Lopuksi

Vapaaehtoistoiminnasta puhutaan nyt paljon enemmän kuin aloittaessani tämän tutkimuksen tekemisen. Puhumattakaan tilanteesta vuosituhannen vaihteessa, jolloin alun perin kiinnostuin vapaaehtoistoimijoiden motiiveista. Silloin ihmettelin, miksi ihmeessä joku tekee työtä palkatta. Nyt näen asian toisin päin: miksi ihmeessä kaikki eivät tee vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuudet ovat rajattomat. Vapaaehtoistoimijana voi muuttaa omaa elämäänsä – kirjoittaa ja elää omaa elämäntarinaansa uudella tavalla. Vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan muuttaa maailmaa paremmaksi ja inhimillisemmäksi. Vapaaehtoistoiminnan tulevaisuus näyttää hyvältä. Näen, että viestintätapojen monipuolistuminen yleensä ja sosiaalisen median mahdollisuudet erityisesti luovat järjestöille loistavat edellytykset vapaaehtoistoiminnan näkyväksi tekemiselle, monipuolistumiselle ja kasvulle. Jotta vapaaehtoistoiminta voi elää ja kukoistaa on tulevaisuuteen ja muutoksiin suhtauduttava mahdollisuuksina uhkien sijaan (vrt. Pessi ym. 2011).

Tahaton lapsettomuus yleistyy. Ilmiö on merkittävä niin yhteiskunnallisella, kuin kokemuksellisella tasolla. Tarvitaan kattavaa lapsettomuuden määrittelyä, joka pitää tehdä nimenomaan kokemuksellisesta näkökulmasta. Lapsettomuuden määrittelyn haastetta lisäävät monimuotoiset ja muuttuvat perhetilanteet: lapsettomuutta kokevat muutkin kuin hedelmöityshoidoissa käyvät ensimmäistä lastaan toivovat heteropariskunnat. Tahattoman lapsettomuuden ja siihen liittyvien käsitteiden kokemuksellisessa määrittelyssä olisi tärkeää löytää ilmaisut, jotka eivät ole leimaavia eivätkä lopullisia, sillä kokemus lapsitoiveen toteutumattomuudesta ei välttämättä lopu lapsen saamiseen. Toisaalta lapsitoive voi saada täytymyksensä monella tavalla. Lapsen sijaan tyhjä kohta elämässä voi täytyä hyvällä parisuhteella, opiskelulla ja itsensä kehittämisellä, kummina toimimisella tai vaikka yhteiskunnallisena aktiivisuutena – kuten vapaaehtoistoimintana. On iso asia, jos vapaaehtoistoiminnan avulla voi löytää elämälleen kokonaan uuden suunnan, joko työn tai arvomaailman kautta. Tällä tavalla lapsettomuuden vaikutus voi muuttua negatiivisesta lopulta positiiviseksi. Tutkimuksen nimi *Kun Simpukka aukeaa* viittaa paitsi yhdistyksen nimeen ja siihen liittyvään symboliikkaan, myös yhden

haastatteleman henkilön pohdintaan siitä, miten hän vapaaehtoistoiminnan myötä alkoi vähitellen hyväksymään elämän, tuli lapsia tai ei. Avautuvan Simpukan sisältä voi löytyä helmi. Tässä tutkimuksessa helmi on valoisa tulevaisuuskuva elämästä, haastateltavan sanoin: ”rupesi avautumaan tämä elämä”.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli (1997) Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite? Tampere: Tampere University Press.

Eronen, Anne & Hakkarainen, Tyyne & Londén, Pia & Peltosalmi, Juha & Särkelä, Riitta (2013) Järjestöbarometri 2013. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Eronen, Anne & Hakkarainen, Tyyne & Londén, Pia & Peltosalmi, Juha (2014) Sosiaalibarometri 2014. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Harju, Aaro (2003) Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Harju, Aaro (2005) Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 58-80.

Heikkala, Juha (2001) Järjestön strategia. Käsikirja elinvoimaisen tulevaisuuden luomiseen. Tampere: Tampere University Press.

Helander, Voitto (1998) Kolmas sektori. Käsitteistä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Helosvuori, Elina (2012) Lupaus lapsesta. Hedelmöityshoitojen oikeuttamisesta valistusteksteissä. Sosiologian alan pro gradu. Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hokkanen, Liisa (2003) Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: Ps-kustannus, 25–274.

Hyväri, Susanna (2005) Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 214–235.

Hyvärinen, Matti (2006) Kerronnallinen tutkimus. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf Luettu 1.7.2014,

Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jokimaa, Varpu (2006) Koeputkihedelmöityshoitojen välittömät komplikaatiot. *Duodecim* 122, 434–440.

Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus 20–32.

Julkunen, Raija (2004) Sosiaalipolitiikan ruumis. Teoksessa Eeva Jokinen & Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 17–40.

Jyrkämä, Oili (2010) Vertaistukiryhmä käyntiin! Teoksessa *Vertaistoiminta kannattaa. Asumispalvelusäätiö ASPA*, 25–49.

Jähi, Rita (2004) Työstää, tarinoida, selviytyä. Vanhemman psyykinen sairaus lapsuudenkokemuksena. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Ketokivi, Kaisa (2012) Mitä hedelmöityshoidoista seuraa? Kolumni Lääkärilehden www-sivulla. http://www.laakarilehti.fi/kommentti/index.html?opcode=show%2Fnews_id%3D12076%2Ftype%3D7 Julkaistu 21.05.2012. Luettu 29.6.2014.

Klemetti, Reija (2006) *The Use of Assisted Fertilization in Finland: Health Effects and Equity*. Helsinki: Stakes.

Koskenvesa, Esko (2001) Pelaajakokemuksia valmentajille – teologian opiskelijat ja vapaaehtoistoiminta. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 121–136.

Koskiahho, Briitta (2001) Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 15–40.

Kuivasaari-Pirinen, Paula (2013) *The pathway from infertility to parenthood through assisted reproductive technology (ART)*. Itä-Suomen yliopisto.

Lainiala, Lassi (2012) *Toiveesta toteutukseen. Suomalaisten lastenhankintaa selittäviä tekijöitä*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.

Lindfors, Anne (2012) Tahaton lapsettomuus. Teoksessa Hanna Parviainen (toim.) *Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta*. Jyväskylä: Atena, 269–295.

Lähteenmäki, Kerttu (2007) toim. *Lapsettomuus – 30 tositarinaa. Tositarinat*.

Malin, Maili (2006) *Biovalta, toiseus ja naisten toimijuus hedelmöityshoidoissa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Marjovuori, Ari (2014) Vapaaehtoistyön ytimessä. Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta. Helsingin yliopisto.
- Meskus, Mianna (2014) Hedelmöityshoidot ruumiillisena kokemuksena. Teoksessa Sari Irni & Mianna Meskus & Venla Oikonen (toim.) Muokattu elämä. Tampere: Vastapaino. 51–85.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan esteet ja toiveet. Perhebarometri 2008. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Miettinen, Anneli (2010) Voluntary or Involuntary Childlessness? Finnish Yearbook of Population Research 2010. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Miettinen, Anneli (2011) Äidiksi ja isäksi hedelmöityshoidoilla. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna & Ivett Szalma, Anna & Donno, Annalisa & Tanturri, Maria-Letizia (2014) Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpäiviä 2014 (5). Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Mikkonen, Irja (2009) Sairastuneen vertaistuki. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Moring, Anna (2013) Oudot perheet – Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsingin yliopisto.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2012) Monipuolinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Mäkelä, Liisa (2010) Tyhjä syli – tahaton lapsettomuus ja työelämä. Julkaisussa Työelämän tutkimuspäivät 2009 – Työn ja elämän laatu. Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisuja 1/2010. Tampereen yliopisto, 755–781.
- Mäkelä, Maija (2001) Näkymättömän menetyksen sureminen. Teoksessa Pirre Saario (2001) Haikara lentää ohi. Helsinki: Kirjapaja.
- Mäkipää, Sanna (2007) Neuvotellen rakennettu perhe. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 205–223.
- Nylund, Marianne (1996) Suomalaisia oma-apuryhmiä. Teoksessa: Aila-Leena Matthies & Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 193–206.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 13–38.

- Nylund, Marianne (2005) Vertaisryhmät kokemuksen ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino, 195–213.
- Nyström, Piia (2013) *Lapsettomuushoitopotilaan oikeus sairausajan palkkaan*. Oikeustieteen pro gradu. Helsingin Yliopisto.
- Parviainen, Hanna (toim.) (2012) *Ei kenenkään äiti – Kertomuksia lapsettomuudesta*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Peltosalmi, Juha & Siisiäinen, Martti (2001) *Yhdistysten toimialan mukainen luokittelumalli*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Peltosalmi, Juha & Hakkarainen, Tyyne & Särkelä, Riitta & Eronen, Anne (2012) *Järjestöbarometri 2012*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Pessi, Anne Birgitta (2010) *Being Individually Together is Systems Intelligent: Lessons from Volunteerism Research Essays on Systems Intelligence*. Raimo Hämäläinen & Esa Saarinen (toim.) Espoo: Systems Analysis Laboratory, 181–204.
- Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi (2010) *Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä: Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta*. Helsinki: Raha-automaattiyhdistys.
- Pessi, Anne Birgitta (2011) *Vapaaehtoistoiminta – unelmia ja uhkakuvia systeemiällyn näkökulmasta*. *Kansalaisyhteiskunta* 2 (2011), 174–214.
- Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi & Lehtinen, Sanna & Seppänen, Marjaana & Pöyhönen, Päivi (2011) *Oikeus hoivaan, oikeus hoivata: Pohdintoja vapaaehtoistoiminnan tukemisesta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011) 581–585.
- Raha-automaattiyhdistys (2011) *Avustusstrategia 2012–2015*.
- Rantalaiho, Liisa (1994) *Sukupuolisopimus ja Suomen malli*. Teoksessa Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 9-30.
- Repokari, Leena (2008) *Transition to parenthood after assisted reproductive treatment: follow-up study of singleton pregnancies*. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Rich, Adrienne (1986) *Of Woman born. Motherhood as experience and Institution*. New York: W.W. Norton & Company.
- Rotkirch, Anna (2007) "All that she wants is a(nother) baby"? Longing for children as a fertility incentive of growing importance. *Journal of Evolutionary Psychology* 5(1–4): 89–104.

Rotkirch, Anna & Basten, Stuart & Väisänen, Heini & Jokela, Markus (2011) Baby longing and men's reproductive motivation. *Vienna Yearbook of Demographic Research* 9, 283–306.

Ruuskanen, Petri & Selander, Kirsikka & Anttila, Timo (2013): Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Siisiäinen, Martti (1996a) Mihin yhdistyksiä tarvitaan? Teoksessa: Virve Riihonen & Matti Siisiäinen (toim.) *Yhdistys 2000 – Mahdollisuuksia ja uhkia*. Helsinki: Opintotoimiston keskusliitto.

Siisiäinen, Martti (1996b) Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio. Teoksessa: Aila-Leena Matthies & Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino, 33–48.

Siisiäinen, Martti (2002) Kolmas sektori, yhdistykset ja innovaatiot. Teoksessa: Martti Siisiäinen (toim.) *Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina. Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Sillanpää, Petra (2009) Online empowerment? Exploring the impact of online support group participation on the infertility experiences of Finnish women. University of London. Birkbeck College.

Siltaniemi, Aki & Hakkarainen, Tyyne & Londén Pia & Luhtanen, Marjukka & Perälähti, Anne & Särkelä, Riitta (2011) *Kansalaisbarometri 2011. Hyvinvointi, palvelut ja osallisuus kansalaismielipiteissä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Simpukka 4/2013. Olosuhteet aiheuttavat lapsettomuutta yhä useammalle. Anna Rotkirchin haastattelu, kirjoittanut Natalia Ollus. Luettavissa myös verkossa: <http://www.simpukka.info/anna-rotkirch-olosuhteet-aiheuttavat-lapsettomuutta-yha-useammalle/>

Sorri, Hannu (2005) *Elämän käänneet – Arvojen ja identiteetin muutokset*. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino, 126–142.

Sukula, Seija (2009) *Matka äidiksi - tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014) *Hedelmöityshoidot 2012–2013*. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116187/Tr11_14.pdf?sequence=4 Luettu 16.8.2014.

Tilastokeskus (2014) *Syntyneet 2013*. http://www.stat.fi/til/synt/2013/synt_2013_2014-04-08_fi.pdf Luettu 17.8.2014.

Tulppala, Maija & Suikkari, Anne-Mari & Mäkinen Sirpa (2007) toim. *Kun vauva viipyy – Lapsettomuuden tutkimus ja hoito*. Helsinki: Väestöliitto.

Tulppala, Maija (2012) Lapsettomuus ja parisuhde. Suomen Lääkärilehti 26–31/2012, 2081–2086.

Vapaaehtoisesti lapsettomat (2014) <http://vapaaehtoisestilapsettomat.fi/> Luettu 1.7.2014.

Virtala, Aira (2007) Family Planning among University Students in Finland. Tampere: Tampere University Press.

Vuorinen, Marja & Särkelä, Riitta & Perälähti, Anne & Peltosalmi, Juha & Londèn, Pia (2004) Paikkansa pitävät. Sosiaali- ja terveysjärjestöt paikallisina toimijoina. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Väestöliitto (2014) Väestöliitto-konserni.

<http://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/organisaatio/vaestoliitto-konserni/> Luettu 15.6.2014.

Weckroth, Klaus (1988) Toiminnan psykologia. Helsinki: Hanki ja jää.

Wilska-Seemer, Kati (2005) Voimaantumisen vammaisten naisten vertaisryhmissä. Teoksessa Nylund & Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta - anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 255–273.

World Health Organization (2004) Reproductive health strategy.

http://whqlibdoc.who.int/hq/2004/WHO_RHR_04.8.pdf?ua=1 Luettu 1.7.2014.

Yeung, Anne Birgitta (1999) Valmius vapaaehtoistyöhön. Tutkimus Pelastusarmeijan mainoskampanjan innoittamista vapaaehtoistyöntekijöistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Yeung, Anne Birgitta (2002) Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa –ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Yeung, Anne Birgitta (2004) Individually together. Volunteering in Late Modernity: Social work in the Finnish Church. Helsinki: the Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Yeung, Anne Birgitta (2005a) Tutkimustyökaluja vapaaehtoisuuden mysteeriiin. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 83–103.

Yeung, Anne Birgitta (2005b) Vapaaehtoistoiminnan timantti – miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 104–125.

Haastattelurunko

1. Kerro vapaasti itsestäsi ja tekemästäsi vapaaehtoistyöstä

- ikä, työhistoria jne.
- millaista vapaaehtoistyötä teet
- millaista työ on luonteeltaan
- mitä työ vaatii
- ketkä sitä tekee
- kenelle se sopii
- teetkö muuta vapaaehtoistyötä
 - millaista tämä työ on verrattuna muihin
 - miten aiemmat kokemuksesi ovat vaikuttaneet tähän työhön

Piirrä elämänviiva, johon merkitset sinulle tapahtuneet merkittävät asiat.

2. Miten ja miksi aloitit työn

- miten päädyit tähän työhön, oliko tapa sinulle toimiva
- missä elämäntilanteessa
- miten muut samaa työtä tekevät päätyivät
- mikä esti aloittamasta aiemmin

- miten löydät aikaa

3. Mitä saat vapaaehtoistoiminnasta

- kuvaile mukavaa päivää

- kuvaile kurjaa päivää

- millaiset asiat ovat sinulle yleensä elämässä lähellä sydäntä? oletko saanut toteuttaa niitä tässä työssä

- mitä saat vapaaehtoistoiminnasta, onko se antoisaa?

- mitä työstä pitäisi saada?

- onko työ muuttanut sinua, esim. arvojasi?

- onko työstä ollut sinulle hyötyä esim. urallasi?

- miten kauan aikoo jatkaa

- mikä auttaa jaksamaan

- mikä saisi lopettamaan

4. Järjestö

- oma roolisi

- minkä koet päätehtäväksesi

- miten tuetaan

- oletko saanut/tarvinnut työssäsi apua? Keneltä, millaista?

- miten voisi tukea lisää

- miten voisi kehittää toimintaa

- palkitaanko ja kiitetäänkö riittävästi

- tarvitsisiko lisäkoulutusta
- miten järjestön toimintaa voisi kehittää?

5. Vertaistuki

- miten näet vertaistukitoiminnan merkityksen lapsettomille?
- mitkä ovat sen uhat ja mahdollisuudet vertaistukea saavan kannalta?
- entä vertaistukijan kannalta, uhat ja mahdollisuudet?